

UN TRATADO INÉDITO DE JOAQUÍN DE FIORE:

DE VITA SANCTI BENEDICTI ET DE OFFICIO DIVINO SECUNDUM EIUS DOCTRINAM

Joaquín de Fiore, «il calavrese abbate di spirito profetico dotato»¹, una de las figuras más singulares de la Edad Media fué un escritor fecundo y original. Sus tres obras capitales, la «Concordia Novi et Veteris Testamenti» la «Expositio in Apocalypsim» y el «Psalterium decem chordarum», fueron editadas en Venecia a principios del s. XVI². A ellas se han añadido recientemente el «Super quatuor Evangelia» y el «De Articulis Fidei», publicados por Buonaiuti en la colección «Fonti per la Storia d'Italia». No cabe la menor duda de que estas ediciones representan el núcleo fundamental de la producción joaquimita, y no es probable que futuros hallazgos puedan modificar considerablemente el actual patrimonio literario del célebre monje calabrés. Sin embargo, no parece deba excluirse en absoluto la posibilidad de que un atento análisis de la frondosa y enigmática literatura pseudo-joaquimita permita restituir a su verdadero autor alguno que otro escrito menor, todavía desconocido³. Tal sería, a nuestro juicio, el caso de un pequeño opúsculo intitulado «Tractatus de vita sancti Benedicti et de officio divino secundum eius doctrinam»⁴, cuyo texto nos ha sido transmitido por dos manuscritos:

¹ DANTE, *Paraiso*, cant. XII.

² Desde que PREGER lanzó en 1874 su tesis negativa, *Das Evangelium aeternum und Joachim von Floris* en «Abhandlungen der historischen Klasse der bayerischen Akad. der Wissenschaften», XII (1874), 3, 1-41; *Geschichte der deutschen Mystik im Mittelalter* (Leipzig, 1874), I, 196, válida y definitivamente refutada por Reuter, *Geschichte des religiösen Aufklärung des Mittelalters* (Berlín, 1875), t. 2, y DENIFLE, *Das Evangelium aeternum und die Komision von Anagni*, en «Archiv für Litteratur und Kirchengeschichte des Mittelalters», I (1885), 89 ss., nadie ha vuelto a poner en duda la autenticidad de la famosa trilogía.

³ Últimamente L. TONDELLI, *Gli inediti dell'Abbate Gioacchino*, en «Archivio storico per la Calabria e la Lucania», 12 (1947), 1-12, creía poder señalar toda una serie de escritos, todavía inéditos, del abad de Fiore.

⁴ Sobre el mismo había llamado ya la atención H. GRUNDMANN, *Kleine Bei-*

A. Ms. 322 de la Biblioteca Antoniana de Padua, s. XIII, 156 folios, escrito a dos columnas. El «Tractatus» ocupa fol. 141r-149v⁵.

V. Ms. vat. Lat. 4.860 de la Biblioteca Vaticana, s. XIII, 297 folios, escrito a página entera. Al «Tractatus» le corresponden fol. 35v-44v⁶.

Cierto que ni la Comisión de Anagni, que censuró los escritos del abad de Fiore⁷, ni la Epístola Prologalis estampada al frente de la edición veneciana del Apocalipsis, por la que Joaquín los somete nominatim al juicio de la Sede Apostólica, mencionan comentario alguno sobre la vida o la Regla de S. Benito. Pero este silencio — que constituye la mayor y quizá la única objeción importante que podría presentarse contra su autenticidad — carece de valor en cuanto prueba negativa, como quiera que la Comisión anagnina se limitó sólo al examen de las obras principales, y en la Epístola de referencia no pretendía Joaquín hacer un elenco completo de las mismas, según se desprende de la omisión del «Super quatuor Evangelia». Además, en ella se alude explícitamente a otros pequeños escritos, «preter alia que in parvulis libellis... comprehendi», que el autor, a excepción del «Contra Fidei adversarios» y el «Contra Judeos»⁸, no estima necesario especificar. La crítica interna de la obra aboga, por otra parte, decididamente en favor de la paternidad joaquimita.

Cualquiera que esté algo familiarizado con los grandes Tratados del «profeta» calabrés, reconocerá sin dificultad en éste el vocabulario y el estilo de aquéllos. Expresiones personales que les son comunes como, *mentior ego si opus non testatur quod assero, attende iam nunc attende, veniet veniet tempus, constat nimirum et iam liquido constat, quinimo non frustra, ut tangamus aliqua, prope est in ianuis*, etc., ocurren a lo largo de la obra, que acusa asimismo el habitual recurso a la forma interrogativa hilvanando preguntas y respuestas intercaladas en la exposición, que comunican a la prosa de Joaquín, en general más bien monótona y convencional, algo de vida y espontaneidad: *Quare?... quia, cur?*,

träge über Joachim von Floris, en «Zeitschrift für Kirchengeschichte», 48 (1929) 137-165.

⁵ Diversas veces descrito, cfr.; M. L. MINCIOTTI, *Catalogo dei manoscritti esistenti nella Biblioteca di Sant'Antonio di Padova* (Padova, 1842) 58; A. M. IOSA, *I codici manoscritti della Biblioteca Antoniana di Padova* (Padova, 1886) 118. Es el manuscrito que sirvió de base a las mencionadas edd. de BUONAIUTI.

⁶ Estudiado y minuciosamente descrito por J. BIGNAMI ODIER, en «Melanges d'Archeologie et d'Histoire», 54 (1937) 211 ss. Cfr. especialmente pp. 235-244.

⁷ DENIFLE, o. c. ibid.; p. 49-90.

⁸ Todavía inédito.

quid ergo?, quibus ignotum est? Quid vero? queris quid deinceps?, sed quid?, sed quamdiu?, Et de hoc quid dicendum? Et hoc quando?, quid aliud significat?, Quid est autem?, putas est in nobis aliquis? quem alium autem significare credimus nisi?, etc. En ella se repiten también las imágenes y los símbolos caros a Joaquín constantemente empleados por él en sus interpretaciones de la Escritura. Toda una serie en fin de paralelos literarios y doctrinales, algunos de los cuales recogemos en las notas que acompañan la edición y que fácilmente podrían multiplicarse, ponen de manifiesto su inconfundible parentesco con el resto de la genuina producción joaquinita.

El contenido del «Tractatus», dividido, como ya indica el título, en dos partes, refleja fielmente las ideas fundamentales del abad de Fiore, repetidas invariablemente en todos sus escritos. La primera (§ 1-17), es un comentario alegórico de algunos episodios de la vida de S. Benito, tomados del libro segundo de los Diálogos de S. Gregorio Magno; la segunda (§ 18-46), una interpretación en el mismo sentido de los capítulos de la Regla benedictina referentes a la celebración del Oficio divino.

Esta última parte sobre todo, da ocasión al autor para tejer una amplia exposición de sus conocidas teorías historiológicas, tales como la división tripartita de la historia religiosa de la humanidad según el esquema trinitario en tres tiempos o estados, el primero de los cuales pertenece al Padre y al Antiguo Testamento, el segundo al Hijo y al Nuevo Testamento, el tercero al Espíritu Santo y al Evangelio eterno; la asignación a cada uno de los tres ciclos históricos de ciertas características especiales, formas propias de conocimiento, de vida y de convivencia social, que se sobreponen unas a otras en progresión ascendente a medida que el programa divino, del que aquéllos son partes integrantes, se realiza en el mundo; la consabida y ordinaria repartición en seis períodos de la historia eclesiástica, prefigurada en la historia de Israel en la antigua Alianza, y figura a su vez de la existencia futura de la Iglesia del tercer estado; finalmente, la conversión del pueblo judío y el retorno de los cismáticos al seno de la Iglesia, presentados como las señales precursoras infalibles del inminente advenimiento del reino atribuído al Espíritu Santo, última etapa de la espiritualización integral del Universo.

El comentario al Oficio divino prescrito por la «Regula Monachorum», se inspira en estas concepciones y se desarrolla sobre el mismo fondo. Las vigiliat nocturnas de los días feriales (Regula,

c. IX-X) simbolizan los diversos jalones de la historia humana, desde la creación del hombre hasta el Juicio final (§ 18, 9-20, 63). Los tres estados se hallan claramente enunciados en los tres nocturnos del oficio dominical (Regula, c. XI). Los seis salmos del primer nocturno corresponden a las seis guerras que el pueblo israelita tuvo que librar contra las naciones idólatras; el versículo se refiere a la predicación de Juan el Bautista; las lecciones, a los libros de Job, Tobías, Judit y Ester. Cantan los responsorios sólo aquellos que comprendieron su sentido espiritual (§ 21, 1-23, 36). En el segundo nocturno, los seis salmos figuran las seis guerras sostenidas por la Iglesia contra sus enemigos en el decurso de su existencia; el versículo representa al «doctor precipuus» San Bernardo de Clairvaux; las lecciones, los cuatro Evangelios. Cantan los responsorios correspondientes, los que poseen la inteligencia espiritual de los mismos (§ 24, 1-25, 68). El tercer nocturno con sus tres cánticos, simboliza la tercera edad futura, en la cual, superadas las tres grandes tribulaciones que afligirán a la Iglesia espiritual, seguirá el Alleluia, símbolo de la paz y del gozo que el Señor concederá a su pueblo en aquella edad bienaventurada, que representa a los ojos de Joaquín, el punto de convergencia de toda la economía divina en el mundo. El versículo se refiere a Elías o a otro gran profeta que vendrá en su espíritu; las lecciones, al «Evangelium novum» que procede de la letra de las cuatro Historias primeras del Antiguo Testamento y de la letra de los cuatro Evangelios del Nuevo. No faltarán tampoco entonces quienes canten los responsorios, a los que seguirán el himno «Te Deum laudamus» y el «Te decet laus», una vez terminadas todas las obras del Señor y de sus santos (§ 26, 1-31, 47). El tiempo que restare, será consagrado al reposo y a la jubilación gozosa, «donec sex vicibus alleluia cantetur, hoc est, a nocturno tertio usque ad nonam»⁹. A Vísperas los salmos se dicen nuevamente con antífonas (Regula, c. XVII), a causa de la última tribulación de la Iglesia en la venida del Anticristo, que precederá a la consumación final, como aquéllas preceden a las Completas que se rezan «in directum» y sin antífonas «quia finito iam mundi cursu, doctor non erit qui exhortetur Ecclesiam, sed quasi navis deposito velo impetus sui nisibus dirigitur»¹⁰. En su prolongado estudio de las Escrituras, Joaquín no ha encontrado un solo pasaje que no pueda entenderse, según la inteligencia espiritual, como alusivo a los tres

⁹ 31, 49-50.

¹⁰ 31, 55-58.

estados. En prueba de ello aduce algunos ejemplos escogidos del Antiguo Testamento (§ 34, 1-42, 5).

En todas estas explicaciones, que constituyen un comentario único por su originalidad a la Regla benedictina, el abad de Fiore hace alarde de un virtuosismo alegórico realmente extraordinario que, sin embargo, no sorprenderá demasiado a quien conozca la flexibilidad y la amplitud casi ilimitada de su método exegético¹¹. El sistema de exposición, basado en la *concordia* entre los dos Testamentos, el simbolismo espiritualista, y las grandes líneas escatológicas, responden substancialmente a los métodos adoptados por el «profeta» calabrés y a las típicas concepciones comunes a todas sus obras. Un elemento importante en pro de la autenticidad lo constituye todavía el hecho de no contener ninguna alusión directa a la política contemporánea, como tampoco pretensiones propiamente proféticas, y la ausencia de todos aquellos móviles y tendencias que caracterizan la literatura apócrifa posterior.

La primera parte del «Tractatus» (§ 1-17) posee un particular interés para el conocimiento del ideal monástico del fundador de Fiore y de la misión por él reservada al monaquismo en la futura «ecclesia spiritualis». Joaquín concibe la historia del «Ordo monasticus» como una peregrinación espiritual, cuyas etapas principales coinciden con las grandes mutaciones geográficas de su expansión externa. A su desplazamiento de Oriente a Occidente, de Italia a las Galias, y de aquí nuevamente a Oriente, corresponde la triple evolución interna que señala el tránsito del monaquismo basiliano al benedictino, de éste a la reforma cisterciense, y del Cister a la vida monástica del tercer estado (18, 5 ss.; 10, 26 ss.). El ideal joamita aparece una vez más vinculado a un monaquismo completamente purificado, libre de toda preocupación terrena (1, 16 ss.; 3, 8 ss.; 7, 7 ss.; 12, 53 ss.; 16, 43 ss.), y exclusivamente contemplativo (12, 58 ss.; 13, 17 ss.; 15, 13 ss.; 16, 12 ss.). Los elogios tributados a Citeaux inmediato precursor de la «ecclesia contemplantium» (1, 28 ss.; 4, 38 ss.; 5, 1 ss.; 6, 16 ss.; 7, 15 ss.; 8, 1 ss.; 11, 29 ss.; 10, 26 ss.), y en especial a su más insigne representante S. Bernardo de Clairvaux (7, 40 ss.; 25, 3 ss.; 45, 18 ss.),

¹¹ «Gioachino non soltanto fa uso, nell'interpretazione del testo sacro, dell'ermeneutica del suo tempo; v'è di piu; adopera su larga scala processi personali d'interpretazione, incerti nei principii, arbitrarii nell'applicazione e ricercati. Il senso allegorico cambia col capriccio dello scrittore, che usa di una libertà estrema, nell'interpretazione del testo, passando senza scrupolo da un sistema di esposizione a un altro, quando il primo non risponde piu al suo punto di vista.» G. BONDATI, *Gioachinismo e Francescanesimo nel Dugento* (Assisi, 1924), 10 ss.

contrastan con los graves y vehementes reproches dirigidos a los monjes de la antigua observancia (13, 3 ss.; 4, 23 ss.; 5, 1 ss.; 7, 1 ss.; 10, 23 ss.; 11, 1 ss.). El abad de Fiore no sentía evidentemente por las costumbres y tradiciones de los viejos monasterios benedictinos mayor simpatía, de la que las mismas parecen haber inspirado a los primeros cistercienses. Al igual que ellos, el austero reformador calabrés se muestra intransigente propugnador de la observancia integral de la Regla; las dispensas y mitigaciones posteriores son repudiadas como ilícitas y contrarias al puro ideal monástico (7, 3-15; 10, 9-16; 11, 10 ss.). En ningún otro escrito ha fijado Joaquín tan claramente su posición personal en la famosa controversia entre Cluny y Citeaux iniciada por San Bernardo y Pedro el Venerable, como en el «Tractatus», que le acredita como a uno de los más extremados continuadores de la polémica anticluniacense bernardiana¹². Sus aportaciones son, en este sentido, tan valiosas como decisivas, y al mismo tiempo que confirman una filiación ideológica harto comprensible, pueden constituir el punto de partida de una nueva y más exacta interpretación de la actitud adoptada por el abad de Fiore frente al monaquismo contemporáneo¹³.

Tal como ha llegado hasta nosotros el «De vita sancti Benedicti et de officio divino secundum eius doctrinam» presenta diversas lagunas que dificultan la inteligencia del contenido, ya de sí algo oscuro. No todas, sin embargo, parece deban atribuirse a la defectuosa transmisión manuscrita; algunas de ellas es posible figuraran ya en la redacción original. Las interrupciones bruscas del texto, las citas incompletas, la rapidez con que se pasa a menudo de un tema a otro, las frecuentes repeticiones, la forma incoherente y a veces inconclusa de algunos pasajes, producen la impresión, ya desde la primera lectura, de hallarse uno ante una obra a la que no se ha dado todavía la última mano. Quizá la explicación de ello haya que buscarla en el origen y carácter mismo del opúsculo, que según todas las probabilidades representa un resumen o extracto de conferencias dadas por Joaquín a sus monjes de Corazzo¹⁴. La vivacidad del estilo, la espontaneidad

¹² Sobre las diversas piezas literarias con ella relacionadas y hasta ahora conocidas, cfr. Dom VILMART, *Une reponse de l'ancienne monachisme au manifeste de S. Bernard*, en «Rev. bénédictine» 46 (1937) 296 ss.

¹³ «Ci sarebbe da mettere insieme una formidabile invettiva antimonastica a raccogliere i numerosi passi nei quali Gioacchino bolla con parole roventi la scostumatezza e la mondanità dei monaci del suo tempo.» E. BUONALUTI, *Gioacchino da Fiore* (Roma, 1931) 145, n. 2.

¹⁴ La actividad homilética de Joaquín es explícitamente atestiguada por su

de ciertas expresiones y la libertad de algunas de sus críticas, como por ejemplo la que se refiere a su propia Orden de Cîteaux (5, 41 ss.), inducen a situarlo naturalmente en un ambiente más bien familiar y confidencial. No destinado al gran público, sino únicamente a un círculo monástico restringido, Joaquín, absorto en la redacción de sus obras maestras¹⁵ no habrá podido revisar y completar las notas tomadas al vuelo por sus taquígrafos¹⁶ dándole una forma acabada y definitiva.

Partiendo de una indicación que nos proporciona el mismo «Tractatus»¹⁷, su composición debería colocarse hacia el año 1186-87, cuando Joaquín era todavía abad de Santa María de Corazzo. En él se alude varias veces a los demás tratados, que después de la visita a Vérolí y la autorización obtenida del papa Lucio III (27, III-28, V, 1184) para escribirlos, ocuparían del todo la atención del abad de Corazzo¹⁸. Cronológicamente sería, pues, ésta la primera obra conocida del «profeta» calabrés, y la única en la que habría expuesto sus teorías historiológicas de los tres estados, tomando como base y punto de partida un texto no escriturístico.

De los dos manuscritos arriba mencionados, A es el que ofrece

biógrafo Lucas Campano: «Sermonem tam in festis quam in feriis frequenter in Capitulo faciebat: et tunc etiam intuebamur vultum eius tamquam Angeli praesidentis in nobis. Nam sermonem humiliori voce incipiebat: aliquantisper autem procedens, non iam ut homo, sed vere ut Angelus, fortiori voce et viva quadam affectione, verbum Dei auditorum mentibus imprimebat. Nullum audivi aliquando conquerentem, quod sermonem Domini protraheret, cum omnes nostri, orationis eius deliciis satiari non possent». AA. SS. Boll., Mai, VII, 92.

¹⁵ «De reliquo mihi nemo molestus sit in exponendis aliquibus capitulis; ...ut ea que scripta sunt emendare et ordinare sufficiam.» 33, 5-8.

¹⁶ La *Synopsis* del discípulo Lucas nos ha conservado los nombres de algunos de los amanuenses de Joaquín, adscritos habitualmente a su servicio, y a los que corresponde al parecer una parte no pequeña en la redacción y transmisión de sus obras. «Ego Lucas archiepiscopus Cusentinus, anno secundo pontificatus Domini Papae Lucii, iam monachus, primo in Casa-Marii, vidi virum nomine Joachim, tum abbatem Curatii... mox vero ut me cognovit intelligere aliquid et notarium esse abbatis mei, rogavit eum ut me sibi concederet scriptorem: quod et actum est... Sedens igitur ad pedes eius, tam infra septa monasterii quam in grangia S. Angeli de Corneto, monasterio proxima, obedienter et humiliter, die noctuque scribebam in caterno, in quo ipse dictabat et emendabat in cedulis, simul cum duobus monachis scriptoribus, Fr. Ioanne et Fr. Nicolao, quorum alter Abbas alter Prior Curatii postea extiterunt.» AA. SS. Boll., ibid. 91-92.

¹⁷ «...usque ad paucos annos, qui post presentem futuri sunt, tres annorum tricennarii complendi sunt, videlicet, circa annum millesimum centesimum et nonagesimum». 31, 1-3.

¹⁸ «Secundum quod alibi disputavimus, 6, 14; sicut iam alibi scripsisse me recolo, 20, 34. Quod pertinet ad corpus libri de sex tribulationibus, in aliis opusculis sepe scripsimus», 24, 10-11.

la versión mejor y más completa. V es sólo una copia fragmentaria, omite por lo menos una tercera parte del contenido de A, y además en extremo defectuosa, conteniendo un gran número de erratas y faltas de transcripción, hasta el punto de que no pocos pasajes resultarían prácticamente ininteligibles, si, por fortuna, no poseyéramos el texto casi siempre correcto del manuscrito patafino. De procedencia diversa —A escrito con toda probabilidad en la Italia septentrional y V en la meridional— acusan tales diferencias ortográficas y de contexto, que obligan a excluir la existencia de cualquier relación próxima entre ambos. Junto a grafías comunes como, sustitución de la *y* por *i* y viceversa (*yspiri*, *abissi*), refuerzo de grupos consonánticos (*erumpnas*), simplificación de otros (*icirco*, *silicet*), simplificación de consonantes duplicadas (*initantur*, *saracenorom*) y uso arbitrario de la *h* añadida o suprimida indebidamente (*habiit*, *yemps*), uno y otro manuscrito presentan las suyas propias independientes: A transcribe *b* por *p* y viceversa (*babstista*, *epdomada*), *c* por *qu* (*secuntur*), *c* por *t* (*noticia*), *c* por *d* (*iccirdo*); V en cambio, *q* o *qu* por *c* (*Antioquo*, *subsequita*), *t* por *c* (*sotiis*), *et* por *tt* (*amictendo*), *d* por *t* (*inquid*), *ç* por *z* (*baptiçantes*), *s* por *c* (*consepture*), *f* por *ph* y viceversa (*blasfemia*, *rupham*).

Por lo que al contenido se refiere son dignas de notarse las siguientes particularidades:

a) V intercala el fragmento, correspondiente en A a *rursum repetit — in hoc tertio statu crediturus est* (27, 31-30, 38), entre *possesurus est — y — precessuri sunt gratia* (42, 5-43, 1).

b) De las citas de la Escritura V transcribe sólo las primeras y las últimas palabras; A en general el texto íntegro.

c) La importante alusión a la doctrina trinitaria de Pedro Lombardo (20, 41-42) suena en A: *blasphemia Petri qui unitatem a trinitate dividens quaternitatem inducit*, corregida después de la condena de Joaquín en el Concilio de Letrán del 1215¹⁹, como indica la nota marginal, «*hoc iuxta lateranensem concilium corrigendum*», en la forma siguiente: *blasphemia illorum qui unitatem a trinitate dividentes quaternitatem inducunt*. Esta versión impersonal es la adoptada por el escriba de V, *blasfemia illorum qui unitatem a trinitate dividens* (sic) *quaternitatem inducunt*, el cual la ha incorporado al texto sin advertir que se trataba de una enmienda posterior.

Nuestra edición se propone reproducir fielmente el texto del

¹⁹ MANSI, XXII, 282.

manuscrito A, apartándonos de este criterio únicamente cuando el sentido lo exige, indicándolo entonces en el aparato. Las letras o palabras reconstruidas van entre [ ], las añadidas entre < >. Las interrupciones o lagunas del original las indicamos mediante tres puntos suspensivos... Conservamos la ortografía del códice; únicamente, para facilitar la lectura, transcribo la *u* consonante por *v*. En cuanto al uso de mayúsculas y minúsculas, puntuación, separación de incisos y palabras, nos atenemos a las reglas modernas. Las referencias marginales que figuran en el manuscrito, son incluidas en el aparato, si afectan directamente al texto, de otra suerte, tratándose de observaciones personales del amanuense, las señalaremos en las notas.

DOM CIPRIANO BARAUT

SIGLAS

- Ap. = *Expositio in Apocalypsim*, Venecia, 1527.
 Con. = *Liber Concordie novi et veteris Testamenti*, Venecia, 1519.
 Ev. = *Tractatus super quatuor Evangelia*, ed. E. Buonaiuti (Istituto Storico Italiano), Roma, 1930.
 Ps. = *Psalterium decem chordarum*, Venecia, 1527.
 Dial. = Gregorii Magni *Dialogi libri IV*, ed. H. Moricca (Istituto Storico Italiano), Roma, 1924.
 Regula = *Sancti Benedicti Regula Monachorum*.

Texto

1. | Legimus in libro Genesis, qui primus est in | [fol. 141 a omnibus libris, genuisse Abraam filium in senectute sua vocabulo Ysaac, cui cum esset et ipse vir grandevus et anno etatis sexagenarius gemini nati sunt, quorum primus Esau, sequens Jacob, qui 5 et Israel cognominatus est. Sane Jacob accepit uxores duas et earum famulas duas, ex quibus plures filii orti sunt. Abraam iste patriarcha patriarcharum designat ordinem, Ysaac apostolorum inchoatum a Christo, duo filii Ysaac grecorum et latinorum episcopi. Filii Jacob latinorum sunt ordines, quorum alii primogenite Lye, alii Rachelis, alii anchillarum sunt filii, quia his quatuor modis distincti sunt: filii Lye sunt hi qui predicationi invigilant, filii Zelfe hi qui officia ecclesiastica administrant, filii Rachelis hi qui relicto seculo vitam monasticam elegerunt, filii Bale hi qui continenter vivunt et prelati cenobiorum obediunt¹. Porro ex his omnibus, velut e medio, ascendit Joseph, qui dominatus est post multos annos in terra 15 Egypti, subiugavit Egyptios et ditavit Hebreos. Designat puer iste castissimus ordinem monachorum, qui proprius est, ut dixi, Spiritus sancti, inchoatus a beatissimo Benedicto, qui quidem venundatus a fratribus compulsus est diebus multis deservire Egyptiis; quia per 20 multa, ut notum est, tempora, ita mansit ordo ipse secularibus negotiis occupatus, ut nequaquam iam Rachelis heres, hoc est, vite spiritualis, sed Agar magis filius putaretur. Sed licet istud, erat ta-

1. 3 grandevus] grandens V	11 hi] hii V ita quoties occ
6 orti sunt] nati sunt V	Zelfe] Çerfe V
9 primogenitè] primogeniti V	12 Rachelis] Rachel V hi on V
10 ancillarum V his] hiiis V, ita quoties occurrit	18 qui quidem] et qui V
	22 istud erat] istud extra V

¹ Los doce patriarcas de Israel constituyen un punto de referencia predilecto del simbolismo joaquimita. Cfr. Ap. c. 20, *De signatione Patrum*, y c. 21, *De aliis mysteriis filiorum Iacob*. Lia y Rachel con sus hijos representan la vida activa y la vida contemplativa características respectivamente del segundo y del tercer estado. «Sane eo tempore quo concepit Rachel cepit soror eius Lia infirmari, quia cum defectu secundi status in sex etatibus mundi, transiet exercitatio vite active et incipiet convalescere fructus vite contemplative.» Ap. 19b. «Sex ille partes (libri Apocalipsis sic accipiende sunt), ac si mater Lia cum septem liberis susi. Sub altero sola septima, ac si soror eius Rachel cum Ioseph unico filio suo. Ad quinque itaque filii pertinent quinque libri partes, hoc est, ad illos ordines que significantur per ipsos. Ad sextum vero et septimam filiam, sexta pars que gemina est. Porro septima pars ad solum Ioseph, quem sola enixa est Rachel in terra nativitatis sue, ut unitatem designaret illius ecclesie que in tertio, ut sepe dixi, statu futura est.» Ap. 11b-c.; ibi, 12b-d, Cfr. infra, 22, 21 ss.

men intus israelita verus qui foris videbatur egyptius, quia non de-
 fuit infra illam multitudinem, latens deintus, qui vocari mereretur
 25 Joseph. At quia noluit Joseph rem habere cum muliere egyptia,
 traditus est a viro in carcere, quia nimirum in carnali conventu
 frustra nititur quis spiritaliter vivere, quinimmo non frustra, sed
 non impune: tales enim inter eos mancipabantur in carcere. Quan-
 do «autem placuit ei, qui illum segregavit ab utero matris sue et
 30 vocavit per gratiam suam», ut parvus ille grex, qui postea Cistercium
 venit, de domo carceris educeretur, eo quod tempus esset et hora,
 ut visio illa venerabilis, quam de septem spicis et vaccis totidem
 pharao quondam viderat, solveretur, completum est illud mysticum
 quod Joseph presignaverat libertas, ex eo utique tempore quo Ci-
 35 stercii domus fundata est². Sublimatus est Joseph in Egypto, subli-
 matus est et ordo Cistercii, ita ut post annos aliquot putares eum
 regnare in terra Egypti, affligere egyptios, exaltare ebreos; quia et
 mundus videns tam novum signum, a suo cepit rigore succumbere,
 et Domini servituti se et sua gratis addicere, et spiritalis grex, dila-
 40 tatus in fratribus, spiritalibus augmentis proficere³. Hæc de primo

27 spirital.] spiritaliter V

28 mancipabantur] manci-
 pantur V

32 quam] qua V

37 ebreos] hebreos V

39 et] ut V | et spiritalis]
 spiritalis V

² De la siguiente nota, colocada al margen de la segunda columna (141b), pero correspondiente a este lugar, ha desaparecido una parte del texto al ser recortado el folio en época posterior.

«Nota. Initiatio primi status ab Adam, fructificatio ab
 Abraam. Initiatio secundi status ab Abraam [fructificatio...
 licet expressiori modo initiatio secundi status...
 magis accipienda sit, qui primus inter re[ges...
 habuisse dinoscitur designans tempus...
 precurrens in quo sublimandum erat sacerdotali
 et regali dignitate potestate et gratia (?) preferend[um... ve-
 ro ex eodem tempore usque ad Zachariam patrem [Io-
 hannis generationes .xx. secundum Matheum di-
 numerate sunt. Initiatio quoque tertii sta-
 tus similiter (?) a David (?) a Ioiada quia ibi ap-
 paruerunt Helyas et Heliseus et filii prophetarum qui
 designabant illum quem clarere oportebat in statu secundo.»

Sobre la división cronológica de los tres esta-
 dos cfr. Con. 56d, 8c; Ap. 5b ss.; infra, nota 4.

³ A fines del s. XII el Císter contaba ya con más de quinientas abadías de hombres solamente diseminadas por toda Europa. Joaquín comparte con sus contemporáneos la universal admiración despertada por la rápida y maravillosa propagación de la reforma. «Iacob passus est moram propter greges Laban manens apud illum sex annis in custodia gregum, et ordo monasticus stetit in Occidentis partibus annis multis pro multorum salute. Maxime ex eo tempore quo ordo Cistercii convaluit in turba monachorum et conversorum.» Con. 84a, cfr. ibi l. IV, c. 38; l. V, c. 48. El «profeta» calabrés descubre en este poderoso movimiento ascético el preludio de la inminente instauración del reino del

intellectu dicta sufficiant, ut de secundo, qui apertior est, largius tractare possimus.

2. Abraam patriarcha ordinem designat episcoporum, qui a beato Petro apostolo inchoatus est. Hic habuit quasi duas uxores, Saram, videlicet, et Agar, quia non solum spiritalium virorum ecclesie episcopalis ordo predicare tenetur, qui rarus est, verum et mundane
5 multitudini, que carnaliter vivit, vel ut de eis qui electi sunt convertantur | ad spiritalem ecclesiam, vel ut saltim tempora- | [141 b
lia bona conferant his, qui spiritaliter vivunt et indigent corporalibus bonis, donec spiritalibus imbuantur. Habuit ergo anchilla filium,
libera sterili permanente, quia a diebus Constantini augusti, mul-
10 tos, ecclesia illa que seculariter vivit, cepit, per verbum Dei, habere filios in fide Christi; sed spiritalis adhuc ecclesia sterilis ac tenuis
permanebat, quia pauci erant admodum, et si perfecti, qui spiritaliter viverent. Quando autem omnipotens Deus voluit conceptum
dare libere, suscitavit in ea semen iusticie, puerum videlicet Bene-
15 dictum, qui datus est pontificali ordini ac si mitissimus Ysaac. Crevit itaque puer iste, et Deus erat cum ipso. Non autem ipse Benedictus
solus nec ipsum solum misterium respicit, sed ordinem inchoatum ab ipso; ipse vero in concordia manet. An non tibi videtur concors
quod Ysaac iuncta est Rebecca, quam et sororem cognominat, et

2.	2	Saram] Sarram V	11	ac tenuis] actenus V
	3	spirital.] spiritualium V	14	iusticie] iustitie V
	4	et mundane] etiam mundare V	15	datus est] natus est V mitiss.] mictissimus V
	5	ut om V	18	tibi] orbi V
	8	spiritalibus V ergo anchilla] autem ancilla V	19	Rebecca] Rebeca V et om V

Espíritu, prefigurado en el Antiguo Testamento por el patriarca José. «Ordo monasticus, qui usque modo sustinuit labores ut suplantaret filios et opera carnis, ex eo tempore in quo Greci colligentur ad unitatem Ecclesie, incipiet clarius videre veritatem et robustius agere contra carnem, ut statuatur intellectus spiritalis quem designat Ioseph.» Con. l. V, c. 5. «Igitur in typo Spiritus Sancti, qui procedit a Patre, sublimatus est Ioseph in terra Egypti et solvit somnia Pharaonis... Sed Moyses, qui eduxit populum de Egypto, mortuus est et ipse pro peccatis populi et quodammodo defecit in via, et non ipse introduxit populum in terram fluentem lac et mel, sed Iosue filius Nun qui fuit de tribu Ioseph, quia mortuo Christo pro peccatis populi, missus est et mittetur adhuc paraclitus Spiritus Sanctus, qui precedat fideles et introducat eos revera in terram fluentem lac et mel, et dividat eam septem tribus in funiculo distributionis... Igitur Ioseph et Iosue unum Spiritum Sanctum designant.» Ap. 20c-21a. «Et bene per Rachelem dilectam viro relictus est Ioseph dilectus patri, qui dominatus est in terra Egypti, et in domo patris sui, quia ecclesia contemplantium, que hactenus claruit secundum partem, relinquetur populus ille spiritalis qui erit in fine seculi de quo scriptum est in Daniele propheta: Regnum autem et potestas et magnitudo regni quod est subter omnem celum detur populo sanctorum Altissimi.» Con. 85c.

20 erat utique soror secundum quod Benedicto Scolastica? Denique Rebecca, quod clarum est, gratiam designat Spiritus sancti, id est, ipsum Spiritum sanctum, qui in ebreo femineo nomine nuncupatur; et anima Scolastice in columbe specie visa est a sanctissimo fratre, ut scires hoc in Scolastica, quod in Rebecca, significari, donante nobis Spiritu pro veteribus nova⁴. Sed de hoc in sequenti.

3. Ysaac autem genuit duos, Esau, videlicet, et Jacob, sed et hoc in plenitudine quadam temporis, cum iam Ysaac esset sexagenarius. Duo isti parvuli, qui nati sunt Ysaac in etate perfecta, duo ordines sunt ex eo ordine et regula, quam beatus Benedictus instituit, procedentes, hoc est, illorum primo, qui tam vestibus quam et moribus ipsius ordinis imitantur vestigia, secundo cisterciensium, qui ab eo quodammodo elongati sunt, ut potius matri gratie quam ceco patri adhererent⁵. Vivit autem hucusque Benedictus, quia ron

20 Denique Rebecca om V
24 Rebecca] Rebeca V

3. 1 et om V
5 quam om V

⁴ En la actuación de la economía divina en el mundo, cuyo punto de convergencia lo constituye la futura «ecclesia contemplantium», San Benito ocupa un lugar preeminente. Ungido con el mismo crisma que Cristo y los apóstoles, el Patriarca de los monjes de Occidente representa la piedra milenaria erigida por el Espíritu en el camino que conduce a su plena revelación histórica en la plenitud de los tiempos. «Spiritus Sanctus, qui operatur specialius in ordine monachorum, sicut Filius in ordine clericorum, et Pater in ordine coniugatorum... proprietate misterii, ipsum Benedictum huius sancte Regule institutorem erexit, revera in titulum et in signum (comenta, Gen. 23, 18), ungens illum oleo sancto suo de quo unctus est Christus et sancti Apostoli, ut esset congregatio eius domus Dei, et Regula eius porta celi, eo quod per eandem portam multe caterve hominum rapiantur ad Deum.» Con. I, V, c. 48. «Licet totum hoc presens seculum unum esse dicatur, ita tres esse ordines electorum, licet unus sit Dei populus, una plebs, tam auctoritatibus sanctorum Patrum quam ipsa evidentia rerum, manifeste cognoscimus. Et eorum quidem ordinum primus coniugatorum est, secundus clericorum, tertius monachorum. Coniugatorum ordo initiatus est ab Adam, fructificare cepit ab Abraam. Clericorum ordo initiatus est ab Oçia... fructificavit autem a Christo. Monachorum ordo... incepit a beato Benedicto, viro utique claro miraculis, opere et sanctitate, cuius fructificatio in temporibus finis.» Con. 8c. «Primus status seculi initiatus est a Adam, fructificavit ab Abraam, consumavit in Christo. Secundus initiatus ab Oçia, fructificavit a Zacharia patre Iohannis Baptiste, accepturus «consumationem in temporibus istis. Tertius sumens initium a beato Benedicto, cepit proferre fructum a vigesima secunda generatione ab eodem sancto viro, consumandus et ipse in consumatione seculi.» Con. 56d ss., Ev. 91, 8-13.

⁵ Sara y Agar, Lía y Raquel, Esaú y Jacob son otras tantas personificaciones de la dualidad fundamental entre la servitud y la libertad, la carne y el espíritu, que, perpetuada a través de toda la historia religiosa de la humanidad, el abad de Fiore cree descubrir también en el seno del monaquismo contemporáneo. Sus representantes dentro del mismo serían ahora Cluny y Citeaux. El paralelo Esaú-Jacob, Joaquín lo ha utilizado en otra ocasión para fijar la diferencia que separa el «ordo clericorum» del «ordo monachorum» en general. Igitur sub eodem tempore nati sunt gemini Isaac, quia duo ordines nati sunt Christo... unus, qui videtur ambulare secundum preceptum, alius, qui secundum

desunt ei successores usque in presentem diem, sed diu est quod
 10 cepit caligare luminibus. An non caligat luminibus in successoribus
 suis, quorum oculos non collirium compunctionis illustrat, sed terre-
 ne cupiditatis pulvis deterius quam seculares obnubilat? Quid vero
 est quod Ysaac magis quam Jacob Esau diligebat, nisi quia ordo
 ipse qui primo institutus agnoscitur, tales vult habere per prioratus
 15 filios, qualis erat Esau, qui oneratus venationibus veniebat ad pa-
 trem? Sed quantum hoc displiceat matri gratie, quis nesciat? Nonne
 illa est que dicit in Christo, gratis accepistis, gratis date? ⁶. Sedent

12 secularis] seculares V
 13 magis quam Jacob E. di-
 ligebat] Esau magis quam
 J. diligebat V

14 ipse] ille V | primo] pri-
 mus V
 15 veniebat] veniat V

consilium, id est, unus secundum carnalem intellectum littere, alius secundum spiritalem. Siquidem clericorum ordo, secundum Grecos, non secundum spiritum cepit ambulare, sed secundum litteram, monachorum vero qui ab eis quidem incepit... magis elegit ambulare secundum spiritum quam secundum litteram.» Con. 82a.

⁶ La codicia y el lujo figuran entre los más vehementes reproches que el austero reformador: calabrés dirige a los monjes de la antigua observancia. Cfr. infra, 16, 22 ss. «Non solum nonnulli episcopi et sacerdotes implicantur negotiis Babylonis ut divites fiant, verum etiam nonnulli abbates et monachi, et alii atque alii religiosi.» Ap. 202b. «Tunc sunt vere monachi si de labore manuum suarum vivant; quia omnes ab esu carniū abstinere debeant... quia de colore et grossitudine indumentorum causare non expedit, sed quales inveniri possunt in provinciis in quibus habitant, aut quo vilius comparari potest... quod pelliceas et lineas a finibus se duxerit monachorum, presertim cum Dominus dicat: ecce qui mollibus induuntur, in domibus regum sunt. Hec ergo, et his similia, ordo monasticus accepit servanda a monachorum patre et duce Benedicto, que ita in quibusdam monasteriis suffocata sunt, ac si non essent precepta.» Ap. 80d-81a. Pobreza y sencillez de vida constituyen la característica inseparable del verdadero monaquismo. «Qui sunt autem veri monachi nisi hi qui non sicut passer inveniunt sibi calidam domum et quasi supellectili plenam, sed frigidum et incompositum nidum, simplex, scilicet, et abiectum, ubi reponant pullos suos?» Ev. 84, 6-10. «Et pannis eum involvit et reclinavit eum in presepio: quia non erat ei locus in diversorio (Luc. II, 6-7). Inter cetera virtutum insignia, quibus decoratus est ordo contemplantium, super omnia et ante omnia studuit servare inopem et humilem vitam, non pertransiens surda aure illud apostolicum: nichil intulimus in hunc mundum, et verbo Domini dicentis in evangelio: omnis qui se humiliat exaltabitur. Designant tamen panni quibus involutus est puer, simplices illas Patrum institutiones eloquentie fuco, quibus institutus est ordo ipse ad custodiam vere humilitatis, docentium eum servare vitam inopem in claustris cenobiorum, et servare humiliter mandata prepositorum suorum. Neque enim illi sunt monachi, qui querunt locum in diversorio in regno paupertatis, sed qui non ignorant illud Evangelii: qui mollibus induuntur, in domibus regum sunt.» Ev. 53, 1-13. La solicitud por las cosas terrenas y transitorias es incompatible con la vocación contemplativa del «Ordo monasticus». «Ordo ille preclarus, qui letus et ylaris esse debuit, splendore lucidus et candore, accidentibus contra votum contrariis, pro merito pravitatis sue tristes efficitur et obscurus. Obscuratur aurum, cum splendore vite contemplative in ordine monastico inanescit, mutatur color optimus, cum hii qui positi sunt ad speculanda celestia, inhiare incipiunt luca terrena.» Ap. 118d-119a.

ergo abbacie Cisterciensis ordinis, secus matrem gratiam, libertate magis quam servitute gaudentes, scientes illud quod scriptum est: 20 «ubi spiritus Domini ibi libertas». Et iterum: «non accepistis spiritum servitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: abba, pater.» Quod si ita est, quomodo quidam abbates nolunt putari patres sed domini, nolunt amari sed timeri, parvi-
 25 pendentes illud quod scriptum est: «timor non est in caritate, sed perfecta caritas foras mittit timorem». Diligunt ergo illi quorum venationibus pascuntur predicantes eis virtutem obedientie, quasi non melius sit in libertate spiritus studere paupertati, quam quasi occasione obedientie cupiditati consulere, aut non magis sit a monacho interior obedientia exigenda, quam exterior, et fructus
 30 iusticie, quam thesauri. At ut aliquid de re in exemplum accipiam, quid facient, qui in talibus spem ponunt, de sententia illa, quam Salvator edidit: si cecus | cecum duxerit, ambo in foveam | [141 c cadunt? Quapropter Ysaac parere ego cupiam, si tamen non cecus erit, sed videns. Si autem cecus est, gratis quidem obsequium sibi
 35 non recuso impendere, sed exactus formido, ne forte sicut cecus in foveam me secum deiciat. Sed quia non obedire exactus timeo, ne deterius per superbiam ruam, elongabo me ab illo et sedebo iuxta matrem simpliciter, ne me cecus pater iubeat venationi intendere, et sit mihi in neutro exitus in neutroque discrimen. At cecus mul-
 40 tum presumit, multum audet, quia qui non considerat rei exitum, securius militem animat ad bellum. Predicant ergo obedientie bonum, Benedicti benedictionem cuius locum retinent, prompta libertate promittunt filiis utique venatoribus non capreas insequentibus, sed argentum et aurum. Sed hoc ipsi videant qui accepturi sunt, ne
 45 forte nescientibus eis, alii furentur quod sibi gaudent esse promissum, et ne pro lentis edulio abstinentibus primogenita vendant. Videant pari modo ne pili carnalitatis obsint, propinqui, scilicet, quos carnaliter amant et quibus bona ecclesie pauperibus reposita largiuntur. Si autem queritur de perverso ministro, quomodo possit,
 50 cum sit malus, bonis subditis benedictionem largiri, ventilatam esse apud antiquos questionem hanc clarum est: per eos ac si per ductile

18 cisterciensis] cisterciensis V
 19 illud] id V
 21 non accepistis ... abba pater] non accepistis spiritum servitutis iterum in timore et cetera V
 29 quam] quantam V
 30 aliquid or aliquis] aliquid V
 32 edidit] edit V

33 cadunt] cadent V | parere ego] ego parere V
 36 secum or V | exactus] exaceis V
 39 neutroque] utroque V
 41 securius] secus V | animat] animatur V
 43 promittunt] promictunt V | utique] itaque V
 50 ventilatam] ventilata V

aquas transire. Quicumque ergo cupit hereditare gratiam, dimittat servitutis legem et ad libertatem se conferat, tamen ne libertatem in peccandi occasionem accipiat.

4. Puto hoc vetus esse traditio et non a modernis adinventum. Servitus enim nigri est, non coloris sed affectionis, caritas albi. Et ne putes vestimentorum distantiam a semetipsis sibi, hos vel illos adinvenisse, et non potius suggerente Spiritu⁷. Unde in archa Noe 5 corvum et columbam fuisse, et utrumque preceptum pariter accepisse, sed non equaliter obedisse; habes etiam quod columba ramum olive attulit, quod corvus non fecit, qui egrediebatur, inquit, et non regrediebatur, donec sicarentur aque super terram. Non solum autem, sed et magno illi prophete Helie corvi a principio obediebant, 10 in fine mulier sareptena. Hec, quia columbe formam non habuit, demonstratur in fructu, nam oleum se habere, et si parum, testata est. Quare? Quia et ramum olive columba detulit, et in columbe specie Spiritus sanctus super Christum baptizatum descendit. Et quid de eo Dominus dixit a Jordane regressus? «Spiritus, ait, Do- 15 mini super me, eo quod unxerit me». Erat ergo mulier illa columba, que oleum in vase servaverat. Porro Benedicto nostro, cui corvus obtemperabat aliquandiu, venit et ipse aliquando ad columbam. Hanc vero fuisse columbam quis negare audebit, cum visa sit «in columbe specie celi secreta penetrare?» Hoc de rebus. Maius autem 20 aliquid portendunt tempora ipsa: nempe, Noe primo habuit agere

52 dimittat] dimictat V	11 demonstratur] demonstra-
4. 1 adinventum] adiuncta V	tur V nam or non]
2 sed or et	nam V et si or et se]
3 distant.] differentiam V	et si V
4 potius] possius V ar-	13 baptiz.] baptizatum V
cha] archa V	14 dixit] dicit V Jordane]
5 utrumque] utroque V	Jordano V
pariter in marg equaliter	15 unxerit] unxit V
7 olive] olive in ore V	17 obtemperabat aliquan-
quod] et V inquit] in-	diu] obtemperabat ali-
quid V	quando diu V
8 regrediebatur] egredie-	20 portendunt] pertendunt
batur V	V ipsa] ista V

⁷ La cuestión de los vestidos jugó, como es sabido, un papel relevante en las diferencias surgidas entre cistercienses y cluniacenses. En sus reivindicaciones polémicas, los autores cistercienses hacen a menudo hincapié en el simbolismo atribuido a los colores blanco y negro de los hábitos respectivos. Lo que con ello se pretende insinuar aparece claramente, por ejemplo, en el siguiente comentario del monje Nicolás de Clairvaux: «...uno denique consensu reliquimus omnia: et de veteri Testamento et *umbra* cluniacensium, ad cistercium evolavimus *puritatem*». Ep. ad Teobaldum, ML. 196, 1603. Incorporadas al sistema exegético del fundador de Fiore, tales interpretaciones alegóricas adquieren expresión y valor casi proféticos. Cfr. infra, 5, 3 ss.

cum corvo, et in fine cum columba; Helias primo a corvis pascitur, in fine missus est ad mulierem viduam sareptenam; Benedicto primo corvus obtemperat, in fine et ipse abiit ut videret sororem, cuius anima, ut dictum est, visa est ab ipso, «in columbe specie celi
 25 secreta penetrare», designans filios Rebecce, filios matris gratie, qui sublimandi erant suo tempore ad vitam celestem. Et notandum quod utraque femina superavit virum, ut non fieret pro illorum proposito, sive Rebecca Ysaac, sive Scolastica Benedictum. Ysaac namque Esau benedictionem paraverat, sed Rebecca faciente, invitus bene-
 30 dixit Jacob. Benedictus ad fratres suos redire disposuerat, sed invitus, in nocte illa, sororis filio, hoc est spiritui, benedixit. Et fortassis, non immerito cecitas cum tenebris comparatur. Quod au- | [141 d
 tem hec omnia que suprascripsimus, sive in tipo columbe, sive in figura mulierum sanctarum, ad Spiritum sanctum singula pertinen-
 35 tia, ultima fuere negotia, sicut et Jacob benedictio⁸. Denique in senectute patris benedictus est, quid aliud significat nisi quod exhibitio probat, in fine scilicet, ecclesiastici temporis, perficienda esse tempora que proprie ad Spiritum sanctum pertinere noscuntur? Sed quia strictim pretereundum non est quod de corvo et columba agere
 40 cepimus, quid est quod corvi, licet multos pariant, simul tamen ire aborrent preterquam bibi et bini, nisi quia nigrorum abbacie dilatare quidem suum ordinem cupiunt, convenire in unum per concordiam nolunt, sed quasi vir mulierem et mulier virum, abbatiam tantum abbatem suum, et abbatiam tantum propriam abbas agno-
 45 scit, filias vero suas in societatem accipere nolunt, sed quasi ancillas

21 et in fine cum columba]
 secundo cum columba in
 fine V
 22 sarepten.] sareptenam V
 23 obtemperat] obtempera-
 tur V | et ipse om V |
 abiit] habiit V
 29 namque] vero V
 31 spiritui] spiritu V
 33 tipo columbe] cyppo co-
 lumbe V
 34 Spiritum sanctum] san-
 ctum Spiritum V

37 probat] probatur V | sci-
 licet] silicet V
 38 tempora] opera V
 39 strictim] striccum V |
 agere] contingere V
 41 nisi] et nisi V | abbacie]
 abbatisse V
 42 convenire] sed conv. V
 44 abbatia] abbatiam V |
 agnoscit] cognoscit V
 45 vero] quoque V | socie-
 tatem] sotietatem V |
 ancilla] ancillas V

⁸ Quod autem non videbat Isaac caligans oculis pre senectute, et putans se benedicere Esau benedixit Iacob, ad eum qui benedixit aliquibus vice Christi et ignoravit occulta Dei consilia referendum est. Etenim imprecantes prospera eis quos presentes esse putant, plerumque non eis benedicunt qui presentes sunt carne et non spiritu... si quidem oculis mentis eius species Esau presens erat, species vero Iacob quasi qui esset alibi absens, et tamen in veritate absens erat Esau, presens erat Iacob. «Con. I. V, c. 48.

sub pedibus conprimunt, unaqueque que sua sunt et non que Iesu Christi sunt querit? Et quid est quod columbe geminos pariunt, sed tamen in unum quotquot sunt in loco conveniunt, nisi quia ordo iste in filiis pullorum columbarum similitudinem servat, sponso et
50 sponse dotalia querens, ut ab ancillis debita exigat, et tamen quot-
quot sunt omnes consumantur in unum? Non enim sicut ille filias sub servitute comprimit, aut omnino relinquit, sed statim filiabus suis viros procreat et libertate donat, sic tamen, ut sibi libere obedire compellat. Aut enim omnino erit sterilis aut, si fecunda, liberos
55 emittit quos generat: creatio itaque et libertas simul. Emancipati vero non a servitute nec ab unitate solvuntur, sed manent simul omnes, sicut columbarum caterve, omnes nidificantes, omnes libertate gaudentes, et parientes libere in domiciliis suis^o.

5. Esca quoque corvorum et columbarum quam diversa sit, notum est. Et quod in carnibus carnalis vita, in leguminibus et frumento verba Dei designentur, quibus ignotum est? Redarguunt autem nonnulli cistercienses, quia colores varios non devitant, tan-
5 quam si videatur dissonum et in tanta unitate diversum. Sed ista nequaquam dicerent, si attendissent colorem corvi semper et in omnibus uniformem, colorem autem columbe multiplicem. Haud dubium quod abstinentia mali, quam operatur timor una est, operatio vero boni, quam operatur caritas, multiplex: non enim unum est
10 Spiritus sancti donum, sed multa. Attende tibi, iam nunc, attende, sed humiliter, beata gens, populus quem elegit Dominus in hereditatem sibi, age viriliter et confortare, quia complacuit Patri tuo tradere tibi regnum. Cognosce diligenter que tibi a Domino sunt, ut non sis tantis ingratus muneribus, sed memento pharisei ruinam et
15 publicani hominis penitentiam, memento quam detestatur alta qui exaltat humilia. Si vero fratres illi, de quibus sermo habitus est, felicitati vestre invidendum existimant, transeant ad vos, et sint et ipsi pariter quod emulantur in vobis; nempe et de populo Iudeorum,

46 et non que I. Christi sunt querit] querunt non que Ihesu Christi V	4 autem om V
49 iste] ille V	5 sed or sed si] set V
52 relinquit] relinquit V statim] tamen V	7 Haud] aut V
53 libertate] libertatem V	10 sed multa] sed multiplex sive multa V
54 aut enim ... domiciliis suis om V	10-14 attende ... muneribus sed om V
5. 1 esca] secta V	14 memento phar. ruinam] memento iam nunc pha- riseorum ruinam V
3 quibus ign. est om V	16-20 Si ... Jacob om V

^o Alusión al régimen unitario de Cluny, que contrasta con la organización cisterciense mayormente descentralizada, y en la que los monasterios gozaban de más amplia autonomía.

qui pari modo designatus est in Esau, in quo secundum carnem
 20 natus est Christus, multi transierunt ad partem Jacob¹⁰. Transeant
 et nunc qui volunt, et efficiantur Jacob quibuscumque pars displicet
 Esau, si tamen velint vivere secundum Jacob, et non persequantur
 natos secundum spiritum, quia et nonnulli cum Esau benedictionem
 habere cupiunt, sed non se tales exhibent qui benedictionem ac-
 25 quirant.

6. Locus esset amodo a Jacob narratione transire, nisi pauca,
 sed non parva, superessent de Benedicto dicenda. Necesse est enim
 primo latitantem per tres annos requirere, donis nobis divinitus tra-
 ditis ipsius animum refocillare, ne forte ad rem pertineat quod et
 5 nobis, licet indignis, ad proprium commodum preparantibus escas,
 in nocte diei paschalis sermo hic factus est, ita ut ex eo usque ad
 presens, «per abrupta montium, per concava vallium, per de- [142 a
 fossa terrarum], transiremus universa, scilicet, veteris et novi Te-
 stamenti ora lustrantes, et necdum nobis apparuit qui latebat in
 10 antro per annos tres; nisi modo quippe, cum et Helias anno tercio
 apparuisse legatur. Utique et annus iste tercius est, quo taliter am-
 bulare cepimus, et in hac quippe sollempnitate paschali complebitur
 et diem, quem tercius sacra Scriptura cognominat. Denique et tem-
 pus istud, secundum quod alibi disputavimus, resurrectionis est, quia
 15 necesse est ut hoc tempore amoveatur lapis presolito, et spiritalis
 veritas de monumento ascendat¹¹. Quid ergo per Benedictum, qui
 tribus annis in specu latuit, nisi ordo inchoatus ab ipso, ut iam cla-
 rere incipiat per Spiritum sanctum, qui usque ad tempora ista, ve-

20-21 transeant et nunc]	annos V tercio] tertio V
transeant ergo V	11 tercius] tertius V
6. 1-9 Locus ... lustrantes et	12 et om V paschali] pa-
om V	scalesi V
9 necdum] nondum V	13 diem] die V scriptura]
10 per annos tres] per tres	scriptura sacra V

¹⁰ San Bernardo había proclamado abiertamente la superioridad de la reforma de Cîteaux, favoreciendo por ende el tránsito, individual o colectivo, de los antiguos monjes a la nueva observancia, retenida como la interpretación auténtica de la Regla benedictina. Joaquín de Fiore aquí, como en muchas otras ocasiones, se muestra fiel discípulo del abad de Clairvaux.

¹¹ «Cum vero in quadraginta vel quinquaginta diebus temporis quod vocatur Paschale, tempus tertii status universaliter accipimus, sicut in diebus quadagesime, tempus secundi.» Ap. 23a. La resurrección de Cristo, como símbolo del tercer estado y de la plena manifestación de la inteligencia espiritual de las Escrituras, es una imagen cara a Joaquín. Cfr. *infra*, 16, 10 ss. «Ubi autem vita Christi resurrexit a mortuis, vitalis intellectus qui latebat, prodiit et quasi cuiusdam floris species, de Scripture monumento processit... Quia igitur in morte Christi, inveterata carnis infirmitas, ut ita dicam interiit, et antique vetustatis littere consumationem accepit, in resurrectione vero, novitas spiritus et fidei fortitudo surrexit.» Ap. 3d.

lut in sepulchro Dominus diebus tribus, absconditus mansit? Non
 20 defuit tamen pietas, caritas, que nutriret illum, qui et aliquid scri-
 berent quod ad eius pertineret proprietatem; sed hoc ipsum quasi
 furtim et parvo super hoc preconii tintinnabulo insonante, quia cum
 adhuc esset parvus et modicus ordo militans sub Benedicti Regula,
 irrisor putaretur et amens, qui eius preconia extulisset. Nunc ergo
 25 tempus est ut lucerna supra caldelabrum veniat, ut iam ita spirita-
 libus epulis refectus prodeat, et ut qui hunc esse aliquam bestiam
 aliquando et aliquandiu putaverunt, a bestiali per eum mente im-
 mutantur in hominem, et sciant «quam bonum est et quam iucun-
 dum habitare fratres in unum».

7. Quod autem Benedictus pater a quibusdam monachis vi ex-
 torquentibus in abbatem electus est, a quibus postea deliberatum
 est, ut eum veneno vino misto extinguerent, illos suprascriptos
 monachos fratres ipsi tam iniqui designant, qui in eius sancta Re-
 5 gula, que vinum est utentibus ea, venenum dispensationis sue
 audacter miscuerunt, quod spiritum Benedicti in successione ex-
 tingueret. Sed ad crucis signum fractum est vas, in quo venenum
 sub vino latebat; quia coram verbo crucis, in quo gloriantur omnes
 sancti, stare doctrina illa mortalis non potuit coram spiritalibus
 10 viris, et continue intellexerunt doctrinam esse mortalem, que sus-
 tinere non poterat signum vite, ieiunium scilicet, paupertatem et
 abiectionem, et his similia, pro quibus dicit Apostolus: «mihi autem
 absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Jesu Christi, per quem
 mihi mundus crucifixus est et ego mundo». Reliquit ergo illos sanc-
 15 tus Benedictus, et abiit habitare secum¹². Quod tunc completum

19 sepulchro d.] sepulchro domini V	beati Benedicti V suc- cessione] successionem V
19-27 non defuit ... in unum om V	10 doctrinam esse mort.] doctrinam illam morta- lem esse V
25 ut iam or ut iam iam	11 scilicet] silicet V pau- pertatem] pauperiem V
7. 1 vi] in V	12 his om V
2 quibus] quibusdam V	14 Reliquit] reliquid V
3 misto] mixto V	15 abiit] habiit V
4 ipsi tam iniqui] ipsa tam iniquie V	
6 quod] qui V Benedicti]	

¹² El principio básico de la reforma cisterciense lo constituía el retorno a la práctica integral de la Regla, con la consiguiente abolición de todas aquellas modificaciones que la tradición había introducido en la observancia de la misma. La legitimidad y el valor de tales interpretaciones era realmente la cuestión central que se debatía entre Cîteaux y Cluny. El fundador de Fiore ha consignado repetidamente en sus escritos la reprobación total que las dispensas y los privilegios cluniacenses le merecían, considerados como perniciosas desviaciones del puro ideal monástico. «Si non a seipso locutus est (Benedictus) sed a Spiritu Sancto qui loquebatur in ipso, quis nesciat temerarios et corruptores

est, quando grex ille fidelis sed modicus egressus est de Molismo, et venit habitare Cistercium. Queris quid deinceps? Construxit Benedictus duodecim monasteria, auctus et dilatatus in filiis, et grex ille, a principio modicus, quam in mundo dilatatus sit, liquet omnibus latinis, grecis et barbaris, et diversis nationibus terre. Est enim perfectissimus duodenarius numerus, propter quinarium et septenarium, quorum alter ad exercitia corporum, alter ad virtutes pertinet animorum; quia et sensus corporis quinque sunt, et septem dona sancti Spiritus, que animam letificant, quam adimplent. Inde est quod panum miracula in quinque ordeaceis et septem, ut putatur, triticeis, peracta sunt: inde quod tribus duodecim in quinque et septem divise sunt, similiter et ecclesie totidem. Primo namque Ruben et Gad, Manasses, Efraim et Iuda, deinde septem tribus reliquam hereditatem acceperunt. In ecclesiis quoque simile ali- quid, dignitate magis tempore, completum est: Jerosolimitana namque et Antiochena, Alexandrina, Bizanza et Romana ecclesia, patriarchatus dicte sunt, post quas septem ecclesie asyaticae dignitatem plurimam accepisse noscuntur, in spiritu tamen potius quam in littera. Sed et hic abbatias quinque iam tenemus pre manibus, que aliarum capita facte sunt, de septem vero usque modo nulla est manifesta cognitio. Nec mirum. | Novissime septem tribus | [142 b

16 Molismo] Malismo V

17-19 Queris quid ... modicus om V

19 quam ... liquet omnibus] qui quantum sit dilatatus patet omnibus V

20 latinis ... terre om V

20-21 Est enim perfectissimus d.numerus] Construxit Benedictus duodecim monasteria, est enim duodenarius per-

fectissimus numerus V

21 quinarium] quinnarium V

26 triticeis] triceis V

27 similiter] silicet V

27-34 Primo ... Sed et hic om V

35 que aliarum capite facte sunt om V

36-38 Nec mirum ... fundate sunt om V

veri, qui sub eadem Regula militantes arctiora precepta Regule fregerunt, decimantes, iuxta vocem Domini, mentham et anethum, et que graviora sunt legis derelinquentes?» Ap. 80c. «...quia eos deprehenderunt in hac parte fortiter obstinatos, compulsi sunt (Romani Pontifices) ad nimiam importunitatem, dare quam plurimis prelati cenobiorum, magis autem cluniacensibus, privilegia satis dura: si tamen intelligerent illam sententiam Salvatoris dicentis in Evangelio: cui magis committitur plus ab eo exigitur... qua in re consideret sollicite prudens lector quam parum prossint ad salutem, immo quam sepe obsint, extorta privilegia, et quam sit cunctis utilimum tenere fortiter legem comunem». Con. 1. V, c. 63. Cfr. Ap. 80c-d; Ev. 238, 9-19. La crítica joaquimita adquire sin embargo aquí en el «Tractatus», a través de la comparación entre las interpretaciones cluniacenses de la Regla y el veneno, que según la versión gregoriana (II Dialog. III, 81, 2, 3), los desaprensivos monjes de Vicovaro vertieron en la copa de Benito para matarle, una dureza realmente inusitada. Cfr. infra, 11, 1 ss.

sedibus suis locate sunt, novissime septem ecclesie que in Asya ab apostolis fundate sunt. Oportet ergo precedere quinarium, ut septenarius oportune sequatur, ut in nomine Trinitatis deifice omne
 40 genu flectatur, celestium, terrestrium, et infernorum¹³. Quod autem abbatiarum quedam, a beato fundate Benedicto, descendere a montibus ad ima ob aque penuriam proposuerant, quas tamen Benedicti cratio a laboris dispendio liberavit suscitans fontem vivum in loco arido et inaquoso, futuri erat signum muneris, quod erat omnipo-
 45 tens deus in Benedicti ordine collaturus, ut videlicet, in eodem ordine nasceretur doctor precipuus, qui esset quasi alter [Moy]ses filius eius in populo Israel, quod in beato Bernardo Clarevallense abbate completum plene videmus. Et ne quis parvipendendam existimet auctoritatem, quanta illum dominus prerogativa dignitate
 50 extulerit, ex his que circa illum operatus est dominus coniiicere valemus. Si sicut precedens ordo designatur in Esau, qui gaudent in lucrandis nummis et letantur supra modum in pisca[ndis], ita iste in Jacob, quamvis et in illo peregrinentur aliqui filiorum lenis Jacob, et quam multi latitent filiorum yspidi Esau, libet diligen-

38 ergo] enim V
 40-51 Quod autem ... valemus om V
 50 coniiicere or conicere
 51 in Esau om V

53 quamvis or quam] quamvis V | lenis] levi V
 54 yspidi] ispidi V
 54-56 libet ... regni om V

¹³ «...perfectionem duodenarii numeri, in quinario et septenario... Quare in quinario et septenario? Quia quinque de tribus Israel primo, et septime ad extremum, receperunt hereditatem. Et in Testamento novo simile aliquid reperitur. Quinque sunt enim principales ecclesie de quibus propheta: Erunt quinque civitates in terra Egypti loquentes lingua Chanaan, et septem quibus inscribitur liber iste (Apocalipsis). Nam et panes quos benedixit Dominus, quinque primi ordeacei, septem vero extremi triticei, fuisse creduntur... Duodenarius, inter perfectos et solemnes numeros, perfectissimus est: quinque et septem, duodecim faciunt... Notum est enim in quinque corporis sensus, et septem virtutibus anime, perfectionem hominis contineri». Ap. 16d-17b. «Habemus ergo in veteri (Testamento) quinque principales tribus, habemus et in novo quinque principales ecclesie. Prima harum omnium Hierosolimitana est; secunda Antiochena, tertia Alexandrina, quarta Constantinopolitana, quinta Romana.» Ap. 28a. «Sicut quinque tribus maiores cum quinque principalibus ecclesiis convenire noscuntur, sic igitur septem relique tribus cum septem ecclesiis, que fuerunt in Asia.» Ap. 28d. «In anno vel in tempore quo venturi sunt, sicut tenet ecclesia, Henoch et Heliam, eligendi sunt duodecim viri simili patriarcharum et apostolorum... et erunt preclarissima monasteria similia duodecim tribuum et duodecim ecclesiarum. Quamvis pro eo quod quinque tribus prime acceperunt hereditatem, et quinque principales ecclesie, pertinentes ad Petrum, precesserunt alias septem quas edificavit Iohannes, nescio si quinque principales abbatie ordinis cisterciensis (Citeaux, La Ferté, Pontigny, Clairvaux, Morimón), que sunt matres aliarum, et tam clare in his temporibus nostris habite sunt in Ecclesia Dei, ut ad hoc magnum mysterium pertinere queat, licet ea que precedere oportet nondum precedere videmus.» Con. 57d. Más adelante en el «Tractatus» 11, 29 ss. Joaquín vuelve sobre estos cálculos, repitiendo los mismos pronósticos respecto a la misión reservada a Citeaux.

55 tius intueri filios et nepotes Jacob, ut ex eorum similitudine contemplari possimus quis fuerit vir iste inter filios regni¹⁴.

8. Jacob cum ... esset annorum, egressus de tabernaculo patris sui, venit in terram alienam, ut sibi acciperet uxorem nobilem, que non essent de stirpe Chanaan sicut uxores Esau, sed de genere suo, que esset grata coram patre et matris animum non offenderet 5 sicut ille fecerunt. Sed et cum venit, quantum ad hoc, plenitudo temporis quedam, egressus est venerabilis abbas Stephanus¹⁵ cum

8. 1-5 egressus ... fecerunt
om V

5 sed et] quia V
6 quedam om V

¹⁴ El ulterior estadio de perfección, que para el «ordo monasticus» representa la reforma cisterciense, está vinculado, como los anteriores, a un personaje histórico: San Bernardo. Joaquín recuerda con admiración la vida y la obra de este nuevo «dux» enviado por Dios a su pueblo. «Ut enim ostenderet Dominus vir ille (Bernardus) qualis et quantus esset futurus, et mirabiliter natus est matri secundum carnem, et mirabilius prescripte domus (Cistercii) factus est filius spiritualis, ut quasi alter Levi et alter Moyses esse, et in ortu et in doctrine gratia, videretur. Nam sicut Lia uxor Iacob, sex filios et filiam genuisse narratur, ita et mater beati Bernardi, sex filios et filiam Deo, non seculo, parituravit... ibi in filiis Lie, tertius Levi; hic in filiis pie matris, tertius Bernardus. Ut autem de minoribus veniamus ad maiora, cum benediceret Deus omnipotens cisterciensi cenobio, et in eo spirituales filii multiplicari cepissent, ita ut diversos per abbatias putares filios Israel in tribubus et familiis distributos, suscitatis in eis prelati qui esset quasi principes tribuum et familiarum, factus est quidem Bernardus cisterciensis monachus quasi unus ex eis, sed tamen gratie prerrogativa quasi dux omnium et magister, eo quod esset doctus a Spiritu, et manus Domini esset cum eo. Factus est etiam quasi alter Moyses, qui non tam filios suos, quam fratres et filios fratrum suorum educeret de Egipto, eo quod magnificasset eum Dominus coram Pharaone et servis eius videntibus signa et prodigia que faciebat, nam et Egiptum percutiebat plaga magna quotiescumque ei dabatur occasio ut scriberet contra filios huius mundi, resistentibus ei hereticis operibus et verbis iniquis. Nec defuit illi socius qualiter alter Aaron, qui fuit summus pontifex Eugenius Papa romanus, cui alter quoque Leviticus traditus est ab ipso, liber de Consideratione, quem eius nomine dedicavit. Sed et sicut Moyses eduxit fratres de Egipto... ita et beatus Bernardus immensam multitudinem peregrinorum segregans ab illis, qui seculariter vivunt, monuit ire contra hostes fidei (alusión a la segunda Cruzada).» Con. I. IV, c. 38. Cfr. infra, 25, 3 ss.

¹⁵ San Esteban Harding, sucesor de San Alberico, ocupa el tercer lugar entre los abades de Cîteaux, pero no él sino San Roberto el fundador, fué quien abandonó la abadía de Molesmes, retirándose con algunos de sus monjes a la soledad de Cistercio. Joaquín conoce y le gusta evocar los orígenes de la reforma cistercienses. «Generatio vigesima tertia agebatur a sancto Benedicto, ipse est enim terminus tertie partis, addita tantum monade septuagenarii numeri, qui pertinet ad Spiritum Sanctum, quando vir quidam bonus et timens Deum egressus est a cenobio Molismensi, cuius erat abbas, cum hi qui inspirati secuti sunt eum, et pervenit in solitudinem Cistercii et edificato monasterio, cisterciensis ordinis fundamenta iactavit. Mansit autem sterilis et infecunda eadem quasi per annos quatuordecim, et tunc demum abbatis ipsius domus, qui erat tertius a primo, dati sunt filii desiderii sui, benedicente Domino eidem domui ab introitu sancti viri Bernardi, et fratrum eius, et aliorum qui relicto seculo intraverunt cum eo, adeo ut in ea tunc temporis videretur propheticum illud esse completum: letare sterilis que non parit; decanta laudem et hymnum que non

sociis suis, quasi de tabernaculo patris sui, de ordine illo perantiquo, et venit Cistercium, ibique finxit anchoram stabilitatis sue. In quo, ut extrema eius preveniam, nec illud vacare posse arbitror, 10 quod sicut Jacob rediit post annos aliquos ad patrem suum, ita et ipse ad domum de qua exierat reversus est, cum futurum esse sciamus reversuram esse fidem ad patres nostros filios Israel, quod et in monastico ordine oportere consumari existimo. Utique et ad 15 ad nos, et similiter ad Ytaliam, de qua derivata est ad Gallos, ut sint primi ultimi et ultimi primi, «ut non gloriatur omnis caro in conspectu domini», qui hunc humiliat et hunc exaltat, reddens unicuique iuxta opera sua, et eos quos deserit ad horam rursus consolatur et recipit¹⁶. Quantum ergo mihi videtur, tempus appropinquat [142 c.

9. Et quoniam «iuniori» quandoque, iuxta latoris sententiam, «revelat dominus quod melius est», non erubuit sequi proficientes quos lacte nutrierat, sed quasi bona mater letata est videns suam prolem virtutum incrementis proficere¹⁷.

7 sociis] sotiis V	versuram fidem esse V
8 finxit] fixit V	15 Ytaliam] Italiam V Gallos] Gallas V
9 extrema eius] eius extrema V	17-19 reddens ... recipit om V
10 aliquos] aliquot V	
11 ipse] iste V	9. 1-4 Et quoniam ... proficere om V
12 reversuram e. fidem] re-	

pariebas, quia multi filii deserte magis quam eius que habet virum.» Con. 1. IV, c. 38. Cfr. infra, 12a 29 ss.

¹⁶ «Esau autem odio habuit Iacob propter datam illi benedictionem: unde et compulsus est Iacob, monente matre, fugere in Aram, non solum autem, sed et propter filias Laban, ut acciperet inde sibi uxorem. Sed et ordo quiescentium, qui a principio claruit apud Grecos, propter invidiam eorum qui ambulant secundum carnem... fugiit ab eis quasi nudus et inops, et intravit Italiam, in qua et requievit quasi nocte una, paulo ante tempus sanctissimi viri Benedicti.» Con. 1. V, c. 48. «Spiritualis fervor religionis, qui conceptus est per Spiritum Sanctum in primitiva Ecclesia, velut in itinere mox formatus manet in Ecclesia latina... et cum omnia erunt consummata que sunt consummanda in Ecclesia latina, revertetur iterum ad eam Ecclesiam unde sumpsit exordium.» Ev. 98, 1-7 ss. El abad de Fiore concibe la historia de la salvación como un círculo, del que Oriente es a la vez punto de partida y término final. «Sane facies angeli similis erat solis (Apoc. X, 1), quia opus in hoc sexto tempore splendescere oportet in modum solis contemplationem sapientie Dei, et pervenire ad notitiam eorum qui designantur in Petro et Iacobo et Iohanne, videlicet Hebreorum populi, Grecorum et Latinorum, quinimmo primo Latinorum, deinde Grecorum et Hebreorum, facti novissimi qui erant primi, et qui primi novissimi.» Ap. 137a. Con. 84a.

¹⁷ Al margen: «hoc interim vacat.» Comentaría aquí probablemente la huída de Benito a la Ciudad eterna (Dial. I, 75, 68).

10. Interim pia mulier «capisterium ad purgandum triticum a vicinis mulieribus» sibi mutuasse describitur, quia felix illa et ter felix Casinensis ecclesia, cui datum est tantum puerum per Benedictum, qui hac designatur nutrice, ad purganda grana virtutum a 5 quisquiliis viciorum, Regulam quasi mutuo accepisse cognoscitur, quia quod in ea scribit Pater sanctus, in aliis congregationibus, etsi non ita seriatim et integre, iam tamen observata fore noscuntur; et ideo non ab una muliere sed a quibusdam Benedicti nutrix capisterium accepisse describitur. Relictum est autem incaute supra 10 mensam, cadensque concontractum est atque in partibus divisum, quia, dum nimis accurate mensis intenditur, ut super eis relinquatur Regula, necesse est et exinde fractionis patiatur dampnum in reliquis, unde in uno negligitur; quia, dum una dispensatio in usum vertitur, sine culpa in multis aliis dispensari posse presumitur, ita ut, 15 dum singulis dispensatur capitulis, velut in duabus partibus videatur divisa. Hoc autem accidisse in Ytalia post obitum sancti viri, quedam epistole, misse cuidam regi francorum sciscitanti de Regula sancti Patris, a quodam abbate casinensium transmissae, testantur¹⁸. Quia vero non defuerunt viri integri, ex his qui a sancto patre 20 nutriti fuerant, qui tanto dampno nutricis sue et dolori quam maxime compaterentur, dampnum quod nutrici acciderat restituerunt, emulantes ipsi integritatem Regule et perfectionem virtutum. Quo facto, Benedictus nutricem fugiit, imitatus Helyam, qui primo quidem, relicto populo suo et loco in quo manere consueverat, venit 25 in torrente Carith, ac deinde, relicto torrente, abiit in Sareptam Sydoniorum. Constat nimirum, et iam liquide constat, quod perfectio illa religionis et plantatio fertilis, que quidem a Grecorum populo propagata est, sed tamen in Ytalia ab ecclesia Casinensi, ubi et Regula sancti Patris dictante Spiritu Domini scripta est, enu-

10.	1-2 a vicinis mulieribus sibi] vicinis sibi mulieribus V	9 supra] super V
	2-3 et ter felix <i>om</i> V	12 exinde] inde V
	3 casinensis] cassinensis V	15 videatur <i>or</i> viduatur
	4 designatur <i>or</i> designat] designat V	16-18 Hoc ... testantur <i>om</i> V
	5 viciorum] vitiorum V mutuo acc.] accepisse mutuo V	20 sue <i>om</i> V
	6 scribit] scripsit V	25 Carith] carhit V abiit] habiit V
	7 observata <i>or</i> observate] obsrevata V	26 sydoniorum] sidoniorum V
		26-44 Constat ... ipsum <i>om</i> V

¹⁸ Refiérese seguramente a la Epístola del abad Theodemaro († 797) a Carlomagno, MGH, *Epp.* IV, 510-514. Cfr. L. TRAUBE, *Textgeschichte der Regula Sancti Benedicti*, 2.ª edición, por H. PLENKERS (München, 1910), p. 31 ss.

- 30 trita, novissime relicta Ytalia in Galliarum heremum transmeavit, ubi tamen et per annos aliquot latitare, ac si in specu, compulsus est ¹⁰. Erant enim iam tunc in partibus illis, sicut in ceteris mundi partibus Christi scepro subiugatis, cenobia, sed que non agnoscerent Benedictum, eo quod vinum novum in utres veteres non apte recipitur, et videntes vetus non libenter novum aspiciunt. Qui ergo
- 35 furtim receptus est in partibus illis, et quasi furtim ut in specu nutritus, quia pauci admodum erant ibi discipuli, qui servantes disciplinam Benedicti suscipere, et qui eos, ut inter eos vivere possent, alimentis spiritualibus refoverent. Unde et tintinnabulum, quod
- 40 Romanus resti ligaverat, parvum fore describitur, quia non aperte illos laudare et quasi predicare publice presumebant, sed quasi furtim, ne forte non placeret his qui non cognoscerent illos. Sed et hoc ipsum tintinnabulum invidia diaboli fractum est, quia nunquam desunt, iuxta Apostolum, filii carnis, qui persequantur eos qui secundum spiritum nati sunt, et querant extinguere donum gratie quod a filiis spiritus confovetur. Tribus autem annis mansit occultus sicut Helias, hoc est, tribus temporibus annis totidem designatis, hoc est, triceniis annorum circiter decem et octo. Pro eo namque quod lunares menses solaribus iuncti sunt, senarius duplicatus ad
- 50 duodenarium consurgit. Inde est quod post tres annos fecundatur ficulnea, et post decem et octo annos mulier inclinata sanatur, nimirum quia hoc tres anni quod ter seni | significant. In eo | [142 d autem quod post annos tres lucerna que sub modio occultabatur illuxit, miro modo cum Helia Benedictus concordat, quia et ille
- 55 post tres annos revelatus est populo. Nec immerito in die pascale sacerdoti sibi delicias preparanti innotuit, quia tempus istud tertium, in quo spiritus resurrexit e littera, in die resurrectionis dominice designatum est. Sane sacerdos iste, cui Dominus hanc gloriam revelare dignatus est, illos venerabiles episcopos designat, quorum

43 placeret or placere

47 Helias] Helyas V | tribus] in tribus V

54 Helia] Helya V

56 delicias preparanti] deli-

tias preparari V | tertium] tertium V

57 littera] lictera V

59 episcopos des.] designat episcopos V

¹⁰ «Abiit (Iacob) in Aram accepturus ibi inde uxores de filiabus Laban fratris matris sue, quia ordo monasticus, qui tempore gotice persecutionis veluti sub una nocte mansit in Italia, faciente eo qui facit omnia secundum consilium voluntatis sue, in beato Mauro discipulo sancti viri (Benedicti) et sociis eius, repente inventus est in partibus Gallie, ubi erant quasi fratres Rebecce, reverendi scilicet satis episcopi qui, singulari quodam privilegio, iuncti semper fuerunt fide sancte Romane Ecclesie, habentes apud se quasi alias filias, Liam videlicet et Rachelem, aptas quidem matrimonio, sed sine viro et sine liberis tamen... abiit ergo idem ordo, et intravit quasi domum Laban, et mansit ibi usque ad presens, reversurus quandoque ad progenitores suos cum turba filiorum, quos ibi sollempniter acquisivit.» Con. I. V, c. 48.

60 primo oculi aperti sunt, ut quanta esset perfectionis gloria huius professionis agnoscerent. Et quidem sub eodem tempore bestialis quedam traditio regula monastica putabatur, sed tamen non longe post agnoverunt quid esset, et per eam iam multi ceperunt homines fieri, qui prius bestiarum mores et pecudum lasciviam sectabantur.

11. Surrexerunt interim Cluniacenses qui Benedictum praepererent, qui vellent sub ordine Benedicti cervices suppliciter inclinare. Quia vero «qui mollibus induuntur, in domibus regum sunt», visum est eis asperum quod inceperant, insoportabile et indiscretum quod
5 attemptare presumpserant, adeo ut penitudine ducti, ordinem tam Deo dignum conarentur extinguere. «Cumque sibi sub eo, ait, conspicerent illicita non licere, et se dolerent assueta relinquere, durumque esset quod in mente veteri cogebantur nova meditari, sicut pravis moribus semper gravis est vita bonorum, tractare de
10 eius aliquid morte conati sunt.» Et quid ibi sequitur: «inito», ait, «consilio, venenum vino miscuerunt». O nephandum consilium! Precepta Regule vinum sunt, illicita dispensatio exiciale venenum. Miscuerunt autem vino venenum ut magistrum extinguerent, quia doctrinam Regule puram et spiritalem fedantes, veneno sue libidinis
15 velut dispensatorie perturbantes, eos qui amatores erant sinceritatis ipsius extinguere spiritum nisi sunt, sicut et Iudei quondam qui in Christo crediderant, apostolos, qui se docuerant, servare <iussa> legis cogebant. Quod vero potum ipsum pestiferum signum crucis portare non potuit, quid aliud designare dicamus, nisi id quod ex-
20 perti sumus et nisi illud quod Apostolus ait: «verbum crucis perirentibus quidem stultitia est, his autem, qui salvi fiunt, id est nobis, virtus Dei est?» Que enim participatio abstinentie ad delicias, aut que conventio laboris ad otium? Expandit ergo signum vite poculum mortis, quia opera iusticie doctrinam lascivientium super-
25 ravit. Quia vero sermo Benedicti non capiebat inter eos, quid erat faciendum his quos Benedictus designat, nisi alibi migrare cum fructu, illos autem, ut vitiosos et indomabiles, desolatos relinquere, electuros sibi patres prurientes auribus, secundum desideria carnis

61 professionis] perfectionis
V
61-64 Et quidem ... sectabantur *om V*
11. 1-8 surrexerunt ... meditari *om V*
10 aliquid] aliqua V | Et quid ibi sequitur *om V* | ait *om V*
12 exiciale] excitiale V
13 magistrum] magistram V
14 Regule *om V*

15 perturbantes] pertrahentes V
16. spiritum] spiritu V
18 legis] iussa legis V | signum c. portare] portare signum crucis V
19 experti] ipsi experti V
20 nisi illud *om V*
22 delicias] delitias V
23 otium] ocium V
23-29 Expandit ... mores suos *om V*

et egrotos ac putridos mores suos? Completum est anno millesimo
 30 nonagesimo sexto Incarnationis dominice, quando novus ille ac pius
 grex, qui egressus est de Molismo, mansurus secum Domino, venit
 Cistercium, inchoaturus Cisterciensem ordinem in quo vivit et pro-
 ficit Benedictus. Denique quod ille tunc duodecim fundavit cenobia,
 magne erat signum perfectionis, quam Deus omnipotens in hoc
 35 ordine complere dignatus est, amplificans illum, tam in abbatiarum
 numero, quam in perfectione virtutum, ut tertiam in eo concordiam,
 post primam et secundam perficeret. Ut enim in primo statu, quin-
 que tribus principales fuerunt, Ruben, scilicet, et Gad, Juda, Efraim
 et Manasses, in secundo quinque ecclesie, quas aynodi prenotant,
 40 Jerosolimi | tana, Antiochena, Romana, Constantinopolitana, | [143 a
 Alexandrina, ita in ordine quinque cenobia ceteris prelata sunt,
 Cistercium, Firmitas, Morimons, Claravallis et Pontiniacum. Quia
 vero in primo statu, septem tribus novissime acceperunt heredita-
 tem, et non simul cum quinque, et septem ecclesie, non a principio
 45 notate sunt, sed quando sanctus Johannes Apocalipsim descripsit,
 nec a me in diebus istis exigendum existimo, sed quando fiet extre-
 ma mutatio, quia adhuc alia mutatio superest²⁰. Prima namque
 Benedicti mutatio assimilatur Israeli descendenti in Egyptum, se-
 cunda ascendenti de Egypto et venienti usque ad Jordanem, tertia
 50 transvadanti Jordanem et ascendenti de campestribus Moab ad
 montana Iudee. Nec igitur de tercio sermo est.

12. Cum in his que in brevi fundavarat monasteria, multas Deus
 per Benedictum operaretur virtutes, sive in producendo aquas in
 summitate rupis, sive educendo ferrum de lacu, sive producendo
 olei gurgitem in exausto vase, sive eripiendo puerum de profundis
 5 aquarum, sive alia atque alia faciendo miracula, novissime contra
 virum Dei sacerdos quidam, non Deo sed demoniaco plenus spiritu,
 concitatus est, qui eum infecto pane conaretur extinguere. Nec
 frustra monachi nequam vino, sacerdos impius pane, virus inmijs-

30 ac] et V

31 qui om V | egressus]
 progressus V | secum]
 secus V

32 inchoaturus] inchoatus V

33-51 Denique ... sermo est
 om V

12. 1-48 Cum in his ... nolunt
 om V

²⁰ «...videtur mihi completam esse, secundum Concordiam, similitudinem
 quinque tribuum et quinque ecclesiarum, in ordine Cistercii». Con. 58b. Los
 signos son tan evidentes que el «profeta» calabrés cree poder anunciar como
 inminente la palingénesis universal, sin embargo es sumamente cauto, cuando
 se trata de fijar el momento preciso de la solemne manifestación del Espíritu.
 «Tempus autem quando hec erunt, dico manifeste quia prope est; diem autem
 et horam Dominus ipse novit». Con. 11c. «Si quis dierum numerum non est
 meum dicere neque scire.» Con. 134a. «Qualiter hec futura sint, non ad plenum
 capere possumus... et in quot annis vel diebus terminetur sicut futurum est,
 penetrare nequimus.» Con. 75a.

10 cuit, quia sicut in vino moralis doctrina, que propria monachorum
 est, ita tipica que ad fidem pertinet designatur in pane, que et ipsa
 sacerdotum propria est, quomodo que precripta in congregatione
 manentium. Quamobrem, et ab hoste fidei non minus quam ab
 hoste morum, cavendum est, ne non prodeat modeste vivere, si vita
 ipsa que in fide, dum nova doctrina incaute sumitur, erroris infec-
 15 tione necetur. Et de hoc quid dicendum? Non in clanculo factum
 est, ut nesciri queat, fuisse novos hereticos in diebus quibus crdo
 iste convaluit, qui libros suos, ac si amicitie gratia, eidem lectitan-
 dos offerrent, in quibus orthodoxe fidei videretur soliditas conti-
 neri. Sed quid dicit Scriptura? «Beatus homo, quem tu erudieris
 20 Domne: et de lege tua docueris eum.» Noverunt Patre qui erant
 de ordine infectionem et iusserunt corvo, ut a suis limitibus doc-
 trinam pestilentem secluderet. Corvus cum in bona parte accipitur,
 Cristum designat, sicut columba Spiritum sanctum. Ipse enim deni-
 gratus est propter nos, accipiendo similitudinem carnis peccati, ut
 25 ecclesie sue, in Spiritu sancto, columbe formositatem afferret. Huius
 summi magistri docentis et perhibentis omnibus humilitatis exempla,
 tipum in primo statu tenuit Moyses, in secundo Paulus, in tertio
 quis erit nondum manifeste cognoscitur. Tres sunt Egypti, et tria
 30 deserta, et tres sublimitates in hac vita, ad quas invitatus est Dei
 populus. Prima Egyptus regio est, secunda synagoga, tertia populus
 christianus qui carnaliter vivit: ab his tribus exeundum erat volen-
 tibus vitam castam et incoinquinatam servare. Prima enim coge-
 bat israelitas lutum paleasque componere, secunda legem carnis ser-
 vare, tertia opera carnis perficere. Igitur corvus iste aliquem docto-
 35 rem designat, qui, ad nutum patrum iubentium, doctrinam ipsam
 pestiferam mordebit et expellet, et ne hanc inveniat incautus hec
 diligenter abscondet. Quod autem invidus ille, ad extinguendas dis-
 cipulorum animas, nudas ante illorum oculos puellas saltare fecit,
 prope est in ianuis et iam prope ut compleatur, ut cogatur Bene-
 40 dictus affugere, et locum, non hostem mutare. Nudas denique sep-
 tem puellas | coram teneris Benedicti discipulis invidus et | [143 b
 impiissimus presbiter fecit saltare, quia carnales concupiscentias quas
 nutriunt coram religiosis pueris sacerdotes, non Christi sed diaboli,
 velut ludendo, sed illudendo, enarrare non metuunt, cupientes sal-
 45 tim de illorum discipulis in peccatis habere socios, in quorum per-
 fectionis gloria illorum vita perdita offensa tabescit, eo quod nomen
 sanctum hereditare cupiant, sed laboribus sanctorum participes esse
 nolunt. Si autem sola invidia tantorum facinorum auctrix est, quid
 restat melius quam fugere ad montem, et abscondere quemlibet

---

34 tertia or tertius
 48 Si autem] set quia V |
 tantorum ... est] auctrix

est facinorum V | quid]
 non V

50 perfectionem suam? Et quidem emulorum iudicium, heu, heu, miseris prope est, sed tamen, quia tempus exigit, bonum est Benedicto mutare locum, ut relicta Segor civitate parvula, ad montem cum diabolo bellaturus ascendat²¹. Est enim montis vertex artior quidem, sed altior, quia vita pauperior paucos tolerat, sed tamen ad
55 contemplandum opportunior est. Crescente etenim fratrum numero, crescat possessio necesse est, et crescente possessione crescant protinus curarum crines, crescant sollicitudinum pili, et negotiorum cesaries. Non igitur in arto montis manere potest qui inferius dilatatur et crescit, nec videre potest alta consilia qui circa rerum
60 minima occupatus tabescit²². Unde et in Apocalipsim per Johannem dicitur: «venit unus de septem angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum, dicens: veni, ostendam tibi sponsam, uxorem Agni». Quo dicto adiecit et ait: «et sustulit me in spiritu in montem magnum, et altum, et ostendit
65 mihi civitatem sanctam Jerusalem descendentem de celo a Deo, habentem claritatem Dei».

13. Hec claritas dei Benedicto quoque ostensa est cum <esset> in monte, quando vidit animam Germani, Capuani episcopi, in sphaera ignea ab angelis in celum deferri. Et hoc quando? «Intempeste noctis silentio». De hora quippe illa nemo scit, neque angeli, neque

50 perfectionem] perfectonem V | quidem] quidam V | heu heu] heu V
52 parvula om V
54 tolerat] colerat V | tamen] tandem V
55 oportunior est] apertimior V | etenim] enim V
58 igitur] ergo V | arto] alto V
60 et om V

61-66 venit ... Dei] venit unus de septem angelis usque uxorem agni et post. Et sustulit me usque habentem claritatem dei V
13. 2 sphaera or spera] spectata V
3 intempeste] intempestis V
4 scit] sit V

²¹ «Iacob autem, ut audivit murmur filiorum Laban, furtim arripuit iter et cepit reverti ad patriam suam... Sed et viri spirituales qui presunt his diebus collegiis monachorum, et magis debent cogitare qualiter cum suis omnibus revertantur ad suos, quo magis vident nonnullos clericorum invidere sibi super prosperitate donorum Dei, imitantes patrem suum sanctum Benedictum, qui declinans a facie sacerdotis nequam abiit ad montem, ut diabolus, qui sponte ei inferebat pugnam, occasione victoriae ministraret invitus.» Con. 84c-d.

²² «...quando pauci erant et pauperes qui degunt in ecclesiis atque cenobiis sub prelati, poterant absque magno labore a portantibus navibus in superioribus continere. Ubi autem coacervantur extra numerum, per occasionem infirmorum fratrum his qui se portare satagunt importabiles fiunt, et eis renitentibus fluctibus negotiorum secularium, et ipsos qui se portant et seipsos immergunt». Ev. 239, 1-8. «Exterge mentis oculos a pulveribus terre; relinque tumultuantes turbas strepitumque verborum; sequere angelum in deserto in spiritu; ascende cum eodem angelo in montem magnum et altum, et ita poteris videre alta consilia.» Con. 5b.

5 filius, hoc est populus fidelis adoptatus in filium, nisi sola Trinitas, unus deus. Denique sanctus iste episcopus, qui sic glorificatus est. ordinem significat clericorum, qui peracto in secundo statu feliciter cursu suo, ad regna celestia consumatus perveniet. Sequetur autem illum Benedicti soror, de qua in tipo matris domini et Rachelis
10 supra tractavimus. Quod autem soror est et non mater, cum et mater domini mater Johannis dicta sit et Rachel mater Joseph, siquidem quod Joseph et Johannes hoc et Benedictus significat, illud cause est, quod Benedictus in hoc loco principalem gerit causam misterii, et a principio usque in finem universitatem prosequitur.
15 Joseph autem et Joahannes non sic, sed tamquam si ex eo loco inciperent ubi tertiam Benedictus motionem fecit, relinquens turbam fratrum et ascendens in montem. Igitur in beata Scolastica cisterciensium unanimitas designatur, que licet sancta et innocens, ut imbecillis tamen femina, ardua montis scandere et tam arta ne-
20 quivit²³. Non solum autem, sed et vir domini Benedictus ad eam descendere caritate compulsus est, quia hi qui possent in ordine in alto stare, et iam stare incipient, compellentur propter infirmos fratres aliquantulum a rigore suo flecti et ad eos qui infra sunt condescendere, et vincente caritate humilium etiam pernoctare cum
25 illis compellentur inviti. Sit istud, si sic oportet, sed utinam sic oporteat, ut reficientes nos ad invicem spiritalibus epulis, totam noctem futurarum caliginum ducere contingat insomniam. Futurum est autem ut columba ista sanctum protinus sequatur Spiritum, quoniam mater illa felix Rachel ob difficultatem partus periclitata
30 occubuit. Verumtamen gloriosior est pars illa que manet cum Jo-

---

6 episcopus *om V*

8 autem *om V*

9 tipo] cyppo *V*

10-17 quod autem ... mon-tem *om V*

18 cisterciensium unam.] cisterciensis vel unanimitas *V*

19 ardua montis] montis ardua *V*

21-22 in ordine ... stare] in alto stare in ordine *V*

22 et iam stare incipient *om V*

25 illis] ipsis *V* | compellentur inviti] compellentur cum ipsis inviti *V*

25-27 sit istud ... insomniam *om V*

28 Spiritum] episcopum *V*

29 difficultatem] difficultatem *V*

30 gloriosior] gloriosior *V*

²³ «Oportet consumari vitam illam, que designatur in matre Dei, manere vero illam, que significata est in Iohanne. Consumari vitam illam, que designata est in beata Scolastica non valente pervenire ad summitatem montis; manere autem illam, quam beatus significat Benedictus, qui sibi in montis verticem mansionem locavit.» Ap. 20a. Escolástica simboliza el período de transición que media entre el segundo y el tercer estado, como María, la madre de Jesús, el que hubo entre el primero y el segundo. Ambos provisionales estaban destinados a desaparecer.

soph, cum Johanne, cum Benedicto, quia sexus masculinus opus consummatum designat²⁴. Quia vero duo sunt qui transeunt, unus qui relinquitur ad iusticiam, libet hoc ipsum | in initio | [143 c secundi status considerare persimile, ut apertius quod dicitur intelligatur. Sicut enim tunc ad videndum Dominum relictus est de veteri Symeon, non ut videret Christum resuscitatum sed natum, Maria vero mater Ihesu, tunc puerpera, perseveravit ut videret regnum Christi novum afflatum primitiis Spiritus sancti, nec tamen ut videret regnum Christi plantatum, radicatum, et radicatum in gentibus, Johannes vero perseveravit et vidit, sicut de eo a Domino dictum fuerat «sic cum volo manere donec veniam»; ita nunc quoque, Germanus, perit, assimilatus Symeoni, sequetur Scolastica assimilata matri Ihesu, relinquetur Benedictus, assimilatus Johanni. Denique in Symeone iusto totus ille antiquus populus, quantum spectat ad iustos, designatus est, qui sub lege et prophetis salvatus est; in matre domini, ecclesia primitiva; in Johanne evangelista, ecclesia propagata in gentibus. Eodem modo a principio in Abraam, in Sara et Ysaac tria ista designata sunt. Sed et nunc simili modo in Germano, Scolastica et Benedicto, pertinens ad finem status secundi et initium et perfectionem tertii, significatio facta est. Etenim in Germano episcopo sanctorum ordo episcoporum designatus est, cuius clarificatio est in statu secundo, quem non incongrue religio talis sequetur designata in Scolastica, que sit mediatrix inter utrumque, habens cum primo ordine consumptionis defectum, cum tertio, designato in Benedicto, dona spiritualia degustando proficere, sicut Ecclesie primitive contigisse cognovimus, que habuit cum primis patribus circumcisionem servare, cum filiis sacrum baptisma et oleum spiritale percipere. Quia vero in Petro seniore aliquando

33 iustitiam] iusticiam V
 37 Maria] de Maria V | mater] matre V
 39 radicatum om V
 42 Germanus ... Symeoni] Johannes prout assimilatus Symoni V | sequetur] sequitur V
 43 relinquetur] relinquitur V

45 designatus est] designant V | qui] quia V
 48 et Ysaac om V | sunt or est | sed om V
 50 initium et perf. tertii] initium tertii et perfectionem V
 53 sequetur] sequitur V
 58-63 Quia ... Israel om V

²⁴ «Quod autem verno tempore periclitata est Rachel in partu et pre difficultate occubuit, significat difficultatem quam patitur ecclesia contemplantium in tribulatione Antichristi. Et quidem, quod creatus filius de predicatione ipsius relinquetur vivus, ipsa autem deficiet propter imperfectionem suam, ut statatur illa perfectio, que significata est in Ioseph. Scriptum est enim: cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est». Con. 85c. «(Spiritus) oportet operari opera sua in ordine isto novissimo (monachorum), sicut in duobus precedentibus (coniugatorum et clericorum) operati sunt sua Pater et Filius.» Con. 82d.

vetus ille populus et senior tempore designatur, sicut loco illo ubi
 60 dicit Paulus: «qui operatus est Petro in apostolatu circumcisionis,
 operatus est et mihi inter gentes», sive etiam in quo Petrus ordinem
 significat clericorum, monachorum Johannes, Maria mater domini
 circumcisionis, possumus eodem modo quo et scriptum est, in primo
 65 loco accipere Scolasticam cum matre domini, in secundo Germanum
 cum Petro, in tertio Johannem cum Benedicto, sive, ut repetamus
 antiqua, Scolastica cum Maria sorore Moysi, Germanum episco-
 pum cum Aaron, Benedictum legislatorem monachorum cum Moyse
 legislatore populi Israel.

14. Nec immerito Scolastice anima in specie columbe visa est,
 cum columbe similitudinem in hac spiritali ecclesia et spiritui con-
 secrata divino tam lucide teneamus, seu quia fellis amaritudinem
 vitare studuit, seu quia unitatis bonum summopere servare curavit.
 5 Nec frustra ignis, et columba, et chorusce lampades seu, viro sancto
 Benedicto, seu pro ipso discipulis eius in eius felici obitu ostense
 sunt, quia tria sunt opera precipua Spiritus que operantur in nobis,
 quorum primum in igne, secundum in columba, tertium in lampa-
 10 dibus designatum est. Cum enim se subiectorum mentibus Spiritus
 sanctus infundit, aut facit eos calefacere in amore proximi, quod
 designatur in columba, aut in Dei amore exardescere, quod designa-
 tur in igne, aut divisionibus gratiarum illuminat, quod designatur in
 choruscis lampadibus. Sane inter amorem dei et proximi hoc inte-
 rest, quod mandatum amoris dei primum dignitate est, mandatum
 15 amoris proximi secundum, donatione vero, quod secundum est pri-
 mum et quod primum secundum. Primum itaque datum designatum
 est in sphaera ignea, secundum in columba, tertium, quod est in gra-
 tiarum divisionibus, in choruscis lampadibus. Primum pertinet ad
 Petrum, cui dictum est a domino, «diligis me plus his?», secundum
 20 ad matrem domini, que erat vera columba cuius Petrus est filius,

60 circumscisionis] hoc est clericorum Iohannes <i>add A quae verba postea expunxit</i> 64 Scolasticam <i>or</i> Scolastica Germanum <i>or</i> Germano 14. 1 in specie c.] in columbe specie V 2 similitudinem] similitudine V 3 lucide] lucidus V 4 summopere] summo opere V servare] vitare V 5 chorusce] corusce V 7 que operantur] qui operatur V	9 designatum est] designatur V Spiritus sanctus] sanctus Spiritus V 10 aut f. eos] aut eos facit V amore] amorem V 13 choruscis] coruscis V <i>ita quoties occurrit</i> 14 primum dign. est] dignitate primum est V 15 donatione vero quod] donationem nam V 15-18 est primum ... lampadibus <i>om</i> V 19 est <i>om</i> V 20 erat] est V

- tertium ad Johannem, qui septem edificavit ecclesias. Eo modo primum ad Germanum, cuius anima visa est in sphaera ignea ab angelis in celum deferri, secundum ad Scolasticam, cuius anima visa est in columbe specie celi secreta penetrare, tertium ad Benedictum, cuius
- 25 via choruscis lampadibus lucere visa est. Scriptum est enim de septem | donis Spiritus in libro Apocalipsi: «et septem lampa- | [143 d des ardentes ante thronum, qui sunt septem spiritus Dei». Has igitur lampades designabant lampades ille, de quibus alio loco in Apocalipsi dicitur: «et locuta sunt septem tonitrua voces suas». Sed hoc
- 30 quando? Quando sextus angelus tuba cecinit, quando angelus qui de celo librum ferebat apertum. Verumtamen, quod designat Germanus, inchoatum quidem est a die pentecostes quando Spiritus descendit in specie ignis super apostolos, in sexto autem hoc tempore consumari oportet; quod designat Scolastica, cum sexto hoc tempore
- 35 inchoavit et cum ipso consumatum deficient; quod designat proprie Benedictus, cum in relatione horum ponitur, a sexto hoc tempore inchoari oportebat, sed eius clarificatio tota erit in septimo, quando «qui docti fuerint erunt sicut splendor firmamenti, et quasi stelle in perpetuas eternitates»²⁵. Erit quoque in tempore illo «iusticia

21 edificavit] hedificavit V |
 eo modo] eodem modo V
 22-23 in sphaera ... deferri
 om V
 23-24 cuius ... penetrare om
 V
 24-25 cuius ... visa est om
 V

25-31 Scriptum est ... ve-
 rumtamen om V
 32 quidem om V
 32-33 descendit in sp. ignis]
 in specie ignis descendit
 V
 35 proprie] prope V
 38 erunt om V
 39 illo] isto V

²⁵ La acostumbrada concatenación de las sucesivas economías divinas en el mundo, cuyo punto culminante representa invariablemente la Iglesia libre, espiritual y contemplativa del tercer estado. «Designat Petrus id quod spectat ad Christum, vitam videlicet laboriosam, quam pro nobis subire dignatus est: Iohannes vero vitam quietam, que pertinent ad Spiritum Sanctum. Si ergo abeunte Petro succederet in fide Iohannes, hoc est, si eo tempore vocaretur Iohannes quo pateretur Petrus, daretur manifeste intelligi, ita absolute, secundum statum pertinere ad Filium, quomodo tertium ad Spiritum Sanctum. Quia vero pene simul et fortassis uno die et una hora, a Domino forte vocati sunt Petrus scilicet et Iohannes, nec tamen simul transierunt de hoc mundo ad Deum, sed primo quidem Petrus, longe autem post ipsum Iohannes liquet quod ad secundum statum, qui designatus est in cursu Petri, non solum vita Petri, sed et vita Iohannis. Ad tertium vero statum, tantum vita Iohannis.» Ap. 22b-c. «Necesse est enim ut transeat significatum Petri et maneat significatum Iohannis... Ancilla significat sinagogam, cum ea parte Ecclesie secundi status que pertinet ad Petrum. Libera eam partem que pertinent ad Iohannem, cum tota Ecclesia tertii status. Ut enim in primo statu sola fuit Ecclesia laborantium, in tertio sola erit Ecclesia quiescentium, in secundo pars una laborantium altera vero quiescentium.» Ps. 265a-d. «Tertius status erit circa finem seculi, iam non sub velamine littere sed in plena spiritus libertate quando... hi qui ad iustitiam erundient multos erunt sicut splendor firmamenti.» Ap. 5d.

40 et abundantia pacis», eruntque, ut ait propheta, «prava in directa, et
 aspera in vias planas, et videbit omnis caro pariter salutare Dei». Inde est quod transeunte Domino vestimenta prosternuntur in via,
 inde quod via qua Benedictus ascendit in celum strata palliis ostensa
 est, quia hoc ibi per seipsum dominus, quod hic famulus eius Bene-
 45 dictus, designat, sicut iam superius intimare curavimus. Pro eo nam-
 que quod status secundus martyrio dedicatus est in sanguine Chri-
 sti, status tertius castitatis sanctimonia in libertate Spiritus sancti,
 oportet quidem liliorum tempore, que post rosas secuntur, transire
 gelu et hymbres ne tenera offendatur virginitas, sicut Ecclesie ipsius
 50 temporis per sponsum dicitur: «iam enim hyemps transiit, hymbes
 abiit, et recessit. Flores apparuerunt in terra nostra, tempus putatio-
 nis advenit; vox turturis audita est in terra nostra, ficus protulit
 grosso suco. Surge, amica mea, speciosa mea, et veni: columba mea,
 in foraminibus petre, in caverna macerie, ostende mihi faciem tuam,
 55 sonet vox tua in auribus meis: vox enim tua dulcis, et facies tua
 decora».

15. Cum igitur quod designat Germanus totum statum secun-
 dum possedisse monstretur, quod designat Benedictus totum et in-
 tegrum statum tertium, quid putandum est quod designat Scolastica,
 nisi quodam vinculum pacis quod duo diversa, ac si confederando
 5 et ligando, consociat, sicut illud quod figurat mater Domini, duos
 quodam populos sociasse monstratur? Fuit enim primus populus, ut
 iam dixi, sub lege, secundus sub gratia, alter designatus in Simeone,
 alter in Johanne evangelista, datusque est primo populo primus sta-
 tus, et secundo secundus. Ecclesia vero primitiva, quam designat
 10 Maria, ita mediatrix inter utrumque cum unigenito Dei Filio facta
 est, ut simul et sub lege esset et sub gratia, et ideo diu stare non
 potuit, quia lex omnimodo abolenda erat, ut gratia statui potuisset.
 Eodem modo secundus populus, quem Germanus designat, in ea vita
 principaliter electus est quam designat Lya, tertius, quem significat
 15 Benedictus, in ea vita quam designat Rachel, alter, videlicet, in pre-

39-40 iusticia et abundan-
 tia] iustitia et habun-
 dantia V

40 eruntque] erunt V | ut
 ait propheta om V

42-44 Inde ... curavimus om
 V

46 martyrio] martirio V

48 quod] quidem V | se-
 cuntur] sequentur V

49 hymbres] imbres V

50 hyemps transiit] hiemps
 habiit V

15. 1-9 Cum igitur ... secun-
 dus om V

9 quam] ita quam V

10-11 ita mediatrix ... sub
 gratia] ita mediatrix est
 inter populum qui sub
 lege et illum qui sub
 gratia ut simul cum uni-
 genito suo sub lege es-
 set et sub gratia V

13-56 Eodem modo ... ex-
 inguat om V

dicatione et actione, alter in silentio et quiete, «ut vacet et videat quam suavis est Dominus»; horum primus habuit secundum statum, secundus habiturus est tertium²⁶. Congregatio Cisterciensis designata in Scolastica, sicut, ut iam prediximus, in Maria, ita mediatrix
 20 facta est inter utrumque, ut et verbo predicationis, cui si necessitate et precepto ecclesie et salute maxime animarum incumbere presensit, in quibusdam insisteret, et silentio in reliquis supra omnes religiosos studeret, sciens illud quod scriptum est, «cultus iustitie silentium»; et in quibusdam, pro augendis et acquirendis atque custo-
 25 diendis possessionibus, accioni de|servit, et in reliquis pro | [144 a tempore a curis huius seculi conquiescit. Non solum autem in his, verum et in universis moribus et constitutionibus suis sic ecclesiastici ordinis formam retinet, ut quasi altera esset canonica, et nichilominus heremitice vite parsimoniam et solitudinem emulari nititur,
 30 ita ut apud quosdam non cenobium sed heremum esse videatur. Sed quamdiu simul esse poterunt, cum omnino non sibi convenient, duo ista? Sicut enim qui librare quereret aquam et ignem, ut nec aqua ignem extingueret, nec ignis aque copiam desiccaret, sed et ignis arderet iugiter et aqua semper in sua quantitate persisteret, sic qui
 35 querit temporalibus affluere et spiritalia non minuere, verbo predicationis insistere et silentio vacare, actionibus servire et contemplationi quiescere, frustra laborat: cedat enim alterum necesse est. Si autem sic necesse, et servare diu simul ambo non possunt, nonne melius est perfectionem querentibus ei parti valedicere que deor-
 40 um trahit, et illam totis viribus amplecti que tibi plenam exhibet et servat exhibitam libertatem? Mentior ego, si opus non testatur quod assero. Statutum est in ordine isto a Patribus²⁷, qui in eo spiritalia et divina repleti gratia reperti sunt, ut villas et villanos, sepulturas, altaria, census furnorum et molendinorum, et his similia
 45 monastice puritati adversantia haberi non liceat, sed quot sunt abbacie que ista custodiunt? Dum enim in augmento abbatiarum supra modum gaudent, minusque circumspecti essent in eligendis locis, utrumne semota essent a publicis et secularium hominum habitatione, utrumne ex ordinariis redditibus sufficere posse videretur vi-

²⁶ «Sicut enim Lia et Rachel sub eodem iuncte sunt in matrimonio Iacob. Et tamen precessit tempus parturitionis Lie, secutus est autem circa finem, Rachelis, ita etsi ordo monasticus, simul cum clericali, sub secundo statu seculi claruisse videtur, propterea tamen secundus status proprie ascribitur Filio tertius Spiritui Sancto. Quia in secundo statu fructificavit ordo clericorum inchoatus a Christo et sanctis apostolis per actionem predicationis contemplativa interim perfectione usque scilicet ad hec tempera nostra in sterilitate manente. Nimirum quia ad sextam etatem labor, ita ad septimam pertinent contemplatio, quorum autem quidem usquemodo processit, alterum et iam incepit et perfectius in perfectis manebit.» Con. 57c.

²⁷ Alusión a las disposiciones de la «Charta Charitatis» estatuto fundamental de la Orden, promulgado por el abad Esteban Harding en 1110.

50 ctus, utrumne personarum collectioni concordaret possessio, ne se quisquam extenderet in augendo grege supra id quod posse locus atque substantia probaretur, nec parvus unquam conventus maiorem numero emulari presumeret, non sine quadam religionis nostre iniuria, omnes negotiosi et cupidi, sed et supra modum solliciti facti
 55 sunt, ita ut violenta unda actionum totam contemplationis gratiam, ac si ignem permodicum et nimis debilitatum, extinguat. Sicque factum est ut, sicut hebreorum ecclesia paulatim defluens ad iudaisimum defluxit, sic et ista ad consuetudinem monachorum priorum a quibus translata est pedetentim decurrat, ita ut eidem cum Paulo si
 60 liceat exclamare: «cum deberetis esse magistri propter tempus, rursum indigetis ut doceamini que sint elementa exordii sermonum Dei». Et illud quod quibusdam per eundem dicitur: «sic stulti facti estis, ut cum spiritu ceperitis, nunc carne consummemini?». Verum hoc contra illos qui gloriantur in ordine, et contra interdictum ordinis cupiditatibus deserviunt, et contra magistri Regulam modo prodigi sunt, modo, ut prodigi esse possint, malo avaritie student²⁸.

56 sicque] sic V

58 defluxit] defluixit V ;
 consuetudinem] consuetudine V

59 pedetentim] petentibus V

61 Et illud ... dicitur] et alibi V

66 malo om V

²⁸ Podría uno preguntarse si no apuntan ya en este pasaje los motivos que posteriormente provocaron la crisis que condujo al abandono de la propia abadía de Santa María de Corazzo y a la fundación de San Juan de Fiore en la solitud de la Sila. El ideal monástico del reformador florentino no coincidía ciertamente con las tendencias y preocupaciones económicas que empezaban a manifestarse en el seno de la Orden de Cîteaux. «...illis (monjes antiguos) nulla erat possessio aut possessionum anxietas, sicut in temporibus istis, sed summa et una paupertatis voluntas». Con. 67a. «Disparuit in orbe perfectio illa heremitice vite, incipientibus monachis habere villas et villanos, et de gloria monachorum nihil habentes nisi nomen.» Con. 101b. «Sicut quinque maiores tribus tanquam priores ceteris et multarum matres familiarum, prime acceperunt hereditatem, ita quinque prime domus Cisterciensis ordinis in omnibus aliis primatum tenent, et quasi patriarchatus aliarum omnium facte sunt. Sed sicut patriarche illius populi gaudebant in propagatione familiarum, et isti nec minus in possessione ovium et armentorum. Que tamen omnia, quia non tam pertinent ad sublimitatem libere quam ad abiectioem ancille, in eodem diu statu sicut sunt manere non possunt. Necesse est enim ut succedat similitudo vera spoliice vite, in qua non acquirebatur possessio terrene hereditatis, sed vendebatur potius sicut scriptum est: Quotquot enim possessionem domorum et agrorum erant vendentes afferebant pretia eorum que vendabant ante pedes apostolorum; dividebatur autem singulis prout unicuique opus erat... Quia non omnes qui acceperunt legem in monte Synai permissi sunt intrare terram promissionis propter duritiam cordis sui. Nec omnes qui separati fuerunt a synagoga Iudeorum perseveraverunt in gratia habentes quidem celum Dei sed non secundum scientiam. Unde et quibusdam eorum qui crediderant et prolapsi fuerant ob celum legis, per apostolum dicitur: cum deberetis esse magistri propter tempus rursus indigetis ut vos doceamini, que sunt elementa exordii sermonum Dei, et facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. Si igitur delectat illud quod superius diximus, deterreat istud, ne deterius aliquid contingat.» Con. 59c-60b.

Ceteri autem, qui ad alta conscendere cupiunt nec possunt, et ideo velut ad radicem montis cum Scolastica veniunt, ut fruantur saltem raro consortio Benedicti qui de monte ad sororem descendit, hoc 70 est, eorum qui in alta, aspera et arta vita consistunt, quod est pauperem esse et contemplationi vacare, fiducialiter agant, quoniam illorum sancta simplicitas accepta est et fertilis apud Deum, propter quod et Scolastica Benedictum caritate superasse describitur. Semper enim solitudinem expetunt qui volunt in iusticie culmine con- 75 templando manere. Sed quid facient infirmiores, quorum vota equalia sunt, possibilitas inequalis, qui licet ad montem ascendere nequeunt, ascendentibus tamen adherere et illorum frui colloquiis vel ad horam peroptant? Profecto condescendendum est illis quandiu in hac vita supersunt, donec reveletur gratia Dei et collium supernorum, ut qui debilis est «dicat, | fortis sum», et qui infirmus, | [144 b optime valeo: «omnia», inquit, «possum in eo, qui me confortat», Christus. Interim autem qui infirmus est solus manducet, maneat ad radicem, nec iudicet ascendentem in montem, imitans hanc sanctam feminam, que eum quem viribus superare non poterat caritate su- 85 peravit, ita ut extra cellam, que in montis erat sita cacumine, eum supra radicem montis pernoctare compelleret. Denique et Moyses solus cum senioribus in montem ascendit, et reliqua autem plebs transire positos limites ausa non est, sed is qui erat mediator ad eam illuc ubi erat descendit, ut ei qui vocem Domini audire non 90 poterat, precepta que mandaverat aperiret. Non enim cum infirmis fratribus de perfectione agendum est, sed de conflictu vitiorum, non tam ut coronam percipiant, quam ut culpam evadant²⁹.

16. Sunt enim in ordine monachorum nonnulli qui, serviliter in claustro manentes, tamdiu ibi religati manent, quamdiu exeundi foris et vagandi occasio opportuna negatur. Ubi enim opus bonum

68-73 ut fruantur ... describitur *om V*

74 iusticie] iustitie *V*

76-90 qui licet ... aperiret *om V*

92 ut *om V* | evadant] qui

infirmus est olus manducet *add V*

16. 2 manent] permanent *V*

3 opportuna] oportuna *V* | enim] autem *V*

²⁹ «Vita contemplantium proponenda est spiritualibus et perfectis, et vita bene operantium animalibus et infirmis.» Con. 63a. «Illis enim qui animales sunt in monasteriis imponendum est opus manuum, illi medii studium doctrine, illis qui spirituales sunt, requies contemplationis.» Con. 85a-b. Con. 83d-84a. La sublime perspectiva de un futuro monaquismo purificado y exclusivamente contemplativo, no impide al abad de Fiore adaptarse a las condiciones de la hora presente. «...temperanda esta tamen amaritudo belli melle pacis... quoadusque veniat tempus ocii, ad quod iustorum anime indefesse suspirant». Con. 94d. Hasta tanto no llegue el momento de la suspirada transformación, la imperfección propia e inseparable del segundo estado debe ser tolerada; únicamente «cum venerit quod perfectum est evacuabitur quod ex parte est, quatenus transeunte minori bono, statuatur illico quod maius est». Ps. 265b.

non ex Regule debito sed ex devotione occurrit, mox demonem qui
 5 se trahit sequentes, sequestrantur a fratribus, et circa res inutiles
 otiosi consistunt. Ut autem sciretur quod ita est, demon ipse vagus
 sed parvus Benedicto apparuit, qui in tipo eorum quos taliter deci-
 pit monachum viri sancti trahebat. Parvus est demon statura et non
 magnus visus est, quia magnarum comparatione, parva est admodum
 10 ista temptatio. Quod autem regulari disciplina morbus iste curari
 possit, docet tacite spiritalis Magister, qui virge percussione mona-
 chum qui ista paciebatur curavit. Et sunt nonnulli, sensibus impa-
 res, qui bene se in intimis habent, sed cum eis aliquid precipitur
 negligunt protinus salutem suam, ita ut non tam de occupatione
 15 active vite modicum quid percipiant, ut vissum est, quam ipsi ab
 actionis flumine in profundum sollicitudinum pertrahuntur, ita ut
 non solum portum claustrum deseruisse videantur, sed illius nec re-
 cordari iam valeant, quicquid mali paciantur obstupefacti ignorant.
 Designatum est et istud in Placido qui missus est haurire de flumi-
 20 ne, quique per incautelam secutus est ydriam, iam eum unda lon-
 gius rapiebat. Misit autem vir sanctus qui eum eriperet seniore
 Maurum, quia mox ut tale quid in monasteriis accidit, perfectiores
 discipuli qui contemplationi invigilant citandi sunt, ut tante neces-
 sitati succurrant, et nullatenus eis honerosum videri debet si illorum
 25 quies ad modicum perturbatur si, ut animam fratris eripiant, suas
 in periculum ponant fiducialiter. Quid enim aliud videtur occupatio
 temporalium, his qui sibi propter dominum quiete vivere elegerunt,
 nisi quoddam periculum, etsi his qui illam diligunt, segura et nimis
 utilis et omnimodis appetenda videatur? Quia vero hanc perfecti
 30 discipuli, voluntate numquam, obedientie vero virtute et necessitatis
 gratia, si quando ita expedit, fiducialiter subeunt, seu pro caritatis
 bono, quia infirmos de mortis laqueis eruunt, seu pro virtute obe-
 dientie quam magister commendat, seu, quod magis verum est, dono
 Sancti Spiritus, quod indumentum Benedicti designat, miro modo
 35 iter liquidum uti solidum convertitur, quatenus et is qui periclitatur

4 occurrit] occurrit V
 5 trahit] trahit V
 6 consistunt] existunt V |
 ipse] iste V
 7 apparuit] aparuit V
 8-10 Parvus ... temptatio
 om V
 11 tacite] et tacite V
 12 paciebatur] patiebatur V
 12-21 Et sunt nonnulli ...
 rapiebat om V
 14 negligunt or negligit
 19 Placido or placito
 21 autem om V | eum] Pla-

cidum fluctuantem V
 22 ut] ubi V | quid om V
 25 suas] suas ut V
 26 ponant fiducialiter] fide-
 liter ponant V
 26-29 Quid ... videatur om
 V
 31 fiducialiter] fiducialiter V
 32 laqueis] laqueo V
 33 commendat] comendat V
 34 Benedicti] sancti Ben. V
 35 solidum] solum V | qua-
 tenus] quatinus V | is]
 hiis V

salvetur, et is qui preceptum accipit sine dampno servetur. Restat ergo ut qui in monasterio sunt sic vivant ut non sibi vivant, nec cordis sui voluntatem sequantur sed eius qui sibi preest, ne forte coactus pater illos cogat in profundo perire qui nec sibi sufficiunt, 40 dum hi qui possunt, parcentes sibi, animas pro fratribus ponere, quod mandatum est maximum, parvipendunt³⁰. Verum hoc illis imminet qui infra sunt, qui ascendere ad montem pro tempore vel etate non possunt. Sane in paupertatis arce necessitudo ista esse non poterit, nec omnino huic legi subiacet beata paupertas. Quid si 45 multitudinem et numerositatem aborret? Nonne «unus persequitur mille et duo fugabunt decem milia?». Quinimmo et hoc ipsum possibile erit Deo, etsi impossibile videatur hominibus, ut plures emulatores habeat beata paupertas, ut plures natos possideat paupertatis libertas. Quid enim hac vita beatius, | que sollicitudine | [144 c 50 caret, que fines non metuit nec suspectos habet, que sobrium possessorem faciens, presentibus absentem reddit et presentem futuris? Verumtamen et contra illam habet diabolus bellum situm, quinimmo tanto fortius quanto maioris invidie perurgetur incendiis. Primo denique cum amore parentum eos qui paupertatis arcem retinent vehementer impugnat, eosque a proposito obfuscare saltim vel in corde consentit. Unusquisque enim multum delinquit, si contra suum propositum, retro respiciendo, relabitur. Qui vero perfectionis normam, quod est spiritaliter amare, consequitur, quomodo, si propinquos carnaliter diligit, non perniciose offendit? Designat hoc, puerulus ille 60 sancti Benedicti monachus, qui sine Benedicti gratia ad parentes

36 salvetur *om V* | is] hiis
V | accipit] recipit V

37 qui in mon. sunt] qui
sunt in monasterio V |
nec] non V

41-46 Verum ... hoc ipsum]
om V

50 fines] fares V

52 situm] suum V

53 tanto] multo V

54 parentum eos] partim
cum eos V

55 impugnat] impugnant V

56 delinquit] delinquit V

60 qui] si V

³⁰ «Sunt enim plerique (monachi) contemplationis gratiam habentes qui ita, faciente Deo, debiles sunt in sustinendo laborem... ut si velit eis pastor imponere active vite pondus, exercere non possint. Hii plerumque, quia Dominum timent, si eis tale aliquid precipitur, cum omni suscipiunt devotione, quia, et si tristantur quod eis aufertur ad horam quod diligunt, letantur tamen quia habent occasionem proximis in aliquo ministrandi... cumque eos et obedientie virtus et amor proximorum incitant ad subeundum laborem... Certerum disidiosi quique qui inercia sua obedire refugiunt, sub specie perfectionis palliant inerciam suam, dicentes se nolle perfecta defraudari iusticia, qui necdum ad minimam pervenerunt. Quicumque probati, mandato maiorum, et pro virtute obedientie intermittentes quam diligunt vitam contemplativam, vel potius quod in eis est, non ipsam, sed ocium quo ea frui consueverant... non modo non minuuntur illorum merita, sed augentur, quia caritas non querit que sua sunt, set que alterius.» Ev. 122, 1 ss.

perrexit. Quid est autem sine Benedicti gratia ad propinquos ire, nisi preter donum Spiritus, quod est amor et gratia Dei, ex affectu carnis et sanguinis aliquid seorsum et deorsum <amare>? Quia tamen naturale est amare propinquos, nec possibile alicui non amare aliquem affectu sanguinis absque dono gratie et virtute Spiritus sancti, etsi quidem dignus non est in consortium dormientium in pace, aut certe morientium seculo velut in sepulchro quiscere, «eo quod pertrahat sua unumquemque voluptas», possibile tamen sit per donum Spiritus, dum corpus Christi reverentissimum suo corpori intelligit sociatum, ut qui non potest de facili ad amorem spiritalem consurgere, per carnem Filii Dei reconcilietur et vivat. «Omne quippe animal rem diligit similem sibi.» Homo autem quia caro est facilius potest hominem Christum contemplando amplecti, quam Deum purum et Spiritum eius; et ideo Filius Dei homo fieri ex tempore voluit, ut dum visibiliter Deum agnoscimus per hunc invisibilem amore rapiamur.

17. Exit et alius monachus vagationi obnoxius, qui dum se carcerali paupertatis custodia coartatum respicit, tanto magis viarum mortis latitudinem cogitat, quanto minus mandatum latum quante sit dulcedinis et suavitatis agnoscit. Cumque abbatiarum multarum affluentiam cogitat, miserum se esse putat, quia pauperem se vitam ducere in squalore solitudinis deprehendit. Quid plurà? Dracho iste sevus et lubricus, qui tandem Benedicti monacho licentiam extorquenti apparuit, talia cogitantem instigat, ut extortis ab abbate suo litteris, devorandus ab eo ipso qui sibi tantum malum suggerit et ruinam bonorum iugiter machinatur, discedat³¹. Sed et istud electis Dei metuendum non est, nec propter hoc salvandi in monte cum iusto Loth ascendere his diebus dissimiliter, quia Is, qui illius oculos monachi ut hostem suum videret aperuit, ipse illuminabit et istos ut insidias videant, et quantotius ad fratrum auxilium, ut non a seva bestia devorentur, recurrant. «Erunt quippe homines isti docibiles Dei», eo quod voluntati Spiritus assentiendo subiciuntur, ut nequaquam sequantur propriam sed Domini per omnia voluntatem

62 preter] propter V
 63 carnis et om V | <amare> V
 63-68 Quia ... voluptas om
 V

68 tamen om V
 75 agnoscimus] cognoscimus V
 17. 1-25 Exit ... pacis om V

³¹ «...quocienscumque est monachus in gravi temptatione, suggeritur ei ab eodem diabolo proprium dimittere monasterium, dicente ei illud ad aurem et callide inmiscente venenum cogitationibus eius: quare hic sustines tantam difficultatem? Numquid Deus non est ubique? Numquid non custodit electos in omnibus viis suis? Numquid si te vellet manere in hoc loco, tantam permetteret pati temptationem? Recede ergo hinc, ut probes quid de te velit Deus. Et hec quidem diabolus». «Ev. 159, 15-22.

adimpleant. Quocirca etsi temptare permittentur, sed non occidere, etsi decipere ad monentum, non tamen effectum suas deceptiones 20 producere. Erit enim, ut dixi, recta via orientem respiciens, strata palliis ut non aspera sit, per quam opera pietatis intelligenda sunt, illustrata lampadibus ut lucida sit, per quas dona Spiritus accipienda sunt eo quod «visitaverit nos, oriens ex alto; illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedent; ad dirigendos pedes nostros 25 in viam pacis».

18. His de vita sancti Benedicti quam breviter prelibatis libet, iam nunc de eius doctrina aliquid spiritaliter dicere, ut quantus fuerit apud Deum, tam ipse quam et hi omnes qui significantur per ipsum, noster iste propheta, operibus eius et doctrina in unum consonantibus, agnoscatur, et agat de cetero fiducialius quicumque eius monitis acquiescit. Tempus est enim ut detegatur lux, peractis, ut iam dixi, tribus annis, «ut lucerna que erat sub modio, reponatur ammmodo supra candelabrum et luceat omnibus, qui in domo sunt». Et hoc quidem fieri cepit, ex eo quo Benedicti Regula, in Galliarum 10 partibus magnificata est, secundum ea que dicta sunt de monachis primis, qui eum occidere voluerunt, et de duodecim monasteriis que ipse fundavit, sed multo clarius et manifestius cum in montem ascendet, ubi prophetie spiritu | replendus est ordo ipse, | [144 d quem Benedictus designat, quia in monte prophetie spiritu illustra- 15 tus est, ubi et archana consilia eidem detecta sunt, et mundatis mentis oculis, celestem et deificam lucem vidit³².

19. Constituit in Regula sua, inter cetera, Pater sanctus, ut omnibus privatis diebus, psalmi duodecim qui dicendi sunt a fratribus, dividantur in duo, et ut primum nocturnum habens senos psalmos, persolvatur cum antiphonis, secundum habens psalmos totidem, 5 cum alleluia. Brevis traditio, sed non breve misterium. Hec psalmorum distinctio per sex ut arbitrator etates seculi iteranda est, quia de singulis dictum est in Genesi: «factum est vespere et mane».

18. 1 quam] tam V | libet om
V
2-6 aliquid ... acquiescit
om V
9 et hoc quidem] quod V |
ex eo] a tempore V |

Benedicti Regula] beati
Benedicti Regulam V
10 secundum ... vidit om V
19. 1 inter cetera om V | Pa-
ter sanctus] beatus Be-
neditus V

³² La vocación profética reconocida al «ordo monasticus» está en íntima conexión con el misterioso futuro del tercer estado. A los «viri spirituales» compete observar las señales precursoras e interpretar su significado. «Qui dedit quondam prophetis dona sua, ut prescirent que complenda erant in adventu Salvatoris venientis in mundum, ipse mittet nunc spirituales viros qui per spirituales intellectum patefaciant archana mysteria, et ostendant que oportet fieri cito.» Ap. 222b.; Ap. c. II, v. 8.

Habuit enim unaqueque proportiones suas. Inchoata namque prima etate creatus est primus homo, et expulsus protinus de paradiso; unde tam ipse quam et filii eius intermiserunt cantare alleluia, magisque pro alleluia, antiphonis uti ceperunt. Ubi autem Deus iustus et pius, cuius «omnes vie misericordia, et veritas», placari cepit, et septimus Henoc ambulavit cum Domino, versus est timor in spe, et antiphona in alleluia, eo quod se confiderent redire posse ad patriam unde expulsi fuerant. Et nichilominus, addiderunt cantare laudes Domino in die prosperitatis sue cum timore, ne forte elati caderent sicut primus homo, confortantes seipsos in nocte miseriarum ad cantandum alleluia, et comprimentes se in die prosperitatis ad cantandas antiphonas, experimento noscentes et in corde iugiter conferentes, quod et adversitas vite huius convertatur in gaudium et prosperitas quam celerius in merore. Reputabant ergo in corde suo illud quod cantatur in psalmis: «servite Domino in timore, et exultate ei cum tremore». Septies autem cantant laudes in die qui de tenebris erepti sunt, quia septem sunt munera Spiritus sancti que illuminant animam, et septem nichilominus tenebrarum caliginis que a luce fugantur.

20. Sex autem psalmi, qui cantantur in tenebris, per sex bella spiritalia distinguuntur, cum singulis prosternitur hostis, sive vitium gule quod designatur in Egyptiis, sive passio iracundie que designatur in Philisteis, sive appetitus inanis glorie qui designatur in Siris, sive spiritus superbie qui designatur in Assiriis, sive spiritus luxurie qui designatur in Chaldeis, sive spiritus invidie qui designatur in Grecis³³. Verumtamen, in primo nocturno, agitur prelium contra opera vitiorum istorum, cum desistimus facere quod precipiunt, resistentes illis omni conamine et cohortantes nos invicem ad pugnam, quod est cantare antiphonas. Deinde instruitur fides nostra, ut credamus Deum Trinum, quod designant tres lecciones hyemales, et unum quod significat una simplex leccio estualis. Qui ergo legunt illas, predicatorum sunt, qui cantant responsoria, fideles qui bene cre-

8 inchoata] inchoana V
 10 filii eius] eius filii V |
 intermiserunt] dimiserunt V
 12 vie] me V
 13 Henoc] Enoc V | cum
 domino] cum deo suo V
 21 merore] merrorem V |
 Reputabant ... tremore]
 Unde psalmus: servite
 domino in timore et

exultate et cetera V
 23 laudes] laudem V
 20. 2 vitium] vicium V
 3 qui] que V
 6 chaldeis] caldeis V
 9 cohort.] coartantes V
 11 lecciones] lectiones V *ita passim*
 12 significat] designat V |
 leccio estualis] lectio estualis V

³³ Cfr. infra, nota 38.

dunt quod legitur. Versus autem qui lectiones precedit, illos speciales predicatorum respicit, a quibus alii quod predicant acceperunt. Bene autem, qui cantat tertium responsorium dicit Gloriam, quia tunc fides nostra plena est, cum ad noticiam summe Trinitatis pervenimus. Si autem in tribus leccionibus, predicatio fidei, spei et caritatis accipienda decernitur, in una, cultus unius Dei non minus congruit veritati, presertim cum in veteri Testamento omnium iustorum fuerit scire ista, fidem autem Trinitatis non nisi perfectorum fuit. Secuntur post lecciones et responsoria alii sex psalmi cum alleluia, quia cum iam per Dei adiutorium ab operibus malis obstinet homo, quod est comessatio, iracundia, inanis gloria, superbia, luxuria, invidia, incipit habere gaudium de acquisitione virtutum. Sex psalmi primi nocturni sex tempora significant secundi status, in quibus doctores missi sunt veluti per tres stationes hoc est, in diebus apostolorum, in diebus doctorum, et in diebus monachorum, annuntiantes dies gaudii et tempora vite. Sub prima denique antiphona apostolorum et martirum; sub secunda confessorum, conversorum et virginum; sub tertia, monachorum et continentium sacra agmina continentur, veluti psalmi totidem cum antiphonis tribus³⁴. Deinde, inter duo nocturna, leguntur in hyeme tres lecciones cum responsoriis suis, in estate una tamen cum responsorio suo, quia sicut iam alibi scripsisse me recolo, in hoc comuni tempore, quod agitur inter duo nocturna, oportet aperiri occulta et archana misteria, ut qualiter credendus sit Deus omnipotens trinus et unus, per ea que in tribus statibus scripta sunt et scribi oportet, non iam in enigmate ut in preteritis seculis, sed veluti facie ad faciem intelligatur, abolita

14 speciales] spetiales V
 15 alii quod] quod alii V
 16 Gloriam] gloria V
 17 noticiam] notitiam V
 19 accipienda dec.] discernitur adcienda V
 21 fidem] fides V
 22 Secuntur] sequitur autem V
 23 quia cum iam] quia iam cum V

24 comess.] comessatio V
 27 stationes] statones V |
 in diebus om V
 28 monachorum] monachorum V
 33 hyeme] hieme V
 34-35 sicut ... recolo om V
 36 occulta et archana] archana et occulta V
 39 abolita primo impietate] oblita prius impietate V

³⁴ La acostumbrada repartición de la Historia de la Iglesia que Joaquín repite en todos sus escritos. «Mense, «ait», sexto missus est Gabriel angelus ad Mariam (Luc. I, 26). Primus mensis concepticnis Helisabeth tempus significat apostolorum; secundus, tempus martyrum; tertius, tempus doctorum; quartus, tempus virginum; quintus, tempus occidentalium monachorum. Porro sextus mensis in quo missus est ad Virginem Gabriel, designat sextum tempus Ecclesie.» Ev. 35, 1-6. «Quinque sunt (ordines) qui pertinent proprie ad secundum statum: apostolorum, martyrum, doctorum, virginum et eorum qui pro vita comuni regulares vocantur.» Ap. 17; Ev. 184, 13-15.

40 primo impietate Sabellii, qui personas negavit, secundo pravitate Arrii, qui unitatem scidit, tertio blasphemia Petri, qui unitatem a Trinitate dividens, quaternitatem inducit³⁵. Quod autem leccionem responsorium insequitur, illud nobis insinuatur quod Jacobus dicit: «fides sine operibus mortua est». Oportet ergo nos singulis leccio-

45 nibus respondere operando, legendo et psallendo; quorum primum proprie laycorum est, secundum clericorum, tertium monachorum. In primo intelligitur Pater, in secundo Filius, in tertio Spiritus sanctus. Ergo qui cantat tertium <dicit Gloriam>, propter sacratissime noticiam Trinitatis, cuius misterium in primo statu omnino mansit

50 occultum, in secundo revelatum quidem, sed ab hereticis impugnatum, in tertio confusis hostibus, quasi splendor solis illuxit³⁶. Quia ergo futurum est, ut compleatur quod scriptum est per prophetam,

40 Sabellii] Sabelli V
 41 blasphemia] blasfemia V
 | Petri corr illorum in
 marg hoc iuxta latera-
 nensem concilium corri-
 gendum] illorum V
 42 dividens corr dividentes]
 dividens V | inducit corr
 inducunt] inducunt V
 43 insequitur] sequitur V
 44 fides] fideles V corr fi-

des | ergo] enim V | lec-
 tionibus corr pro noc-
 turnis
 48 qui om V | dicit gloriam
 V
 49 noticiam] notitiam V
 50 revelatum] revelatur V |
 quidem om V | impu-
 gnatum] impugnatur V
 52 ergo om V | prophetam]
 prophetas V

³⁵ El libro polémico de Joaquín *Contra Petrum Lombardum*, citado y condenado por el Concilio IV Lateranense del 1215 (MANSI, XXII, 282) parece haberse irremediabilmente perdido. La posición antilombardiana del abad de Fiore en la controversia trinitaria del siglo XII, se refleja también en los restantes escritos, especialmente en el *Psalterium*. Quizás el siguiente pasaje, encierre asimismo una alusión velada al Maestro de las Sentencias: «Non igitur divinam substantiam aut unum Deum, quem trinum esse audis, sic in tres personas divisam putes, ut tria divisa arbitreris sicut oliva, mirtum et palmam, que diverse sunt natura et genere: sed nec ut tres olivas, que unius sunt nature, sed tamen corporea proprietate disiuncte, neque ut tres ramos uni radici infixos, ut substantiam, radicem et tres ramos, hypostases, arbitreris, iuxta aliquorum perfidiam, quod est inducere quaternitatem.» Ps. 229b.

³⁶ La revelación progresiva del misterio trinitario y la sucesión ascendente de los tres estados, son dos líneas que corren paralelas, interdependientes una de otra. «Scimus enim quod in primo statu preceserunt significantia; in secundo successerunt significantia et significata; in tertio, amotis significantibus, sequuntur tantummodo significata. Quare hoc? Quia significantia pertinent ad Patrem et Filium, significata vero ad Spiritum Sanctum. Et quia Pater solus a nullo est, oportebat in primo statu precedere significantia; quia Filius et Spiritus Sanctus simul ambo ab uno Patre, oportebat succedere in secundo statu significantia pariter et significata; quia solus Spiritus Sanctus a Patre et Filio est, oportebat in tertio statu sequi tantum significata. Con. I, IV, c. 3. «Nobis autem, ut senioribus aevo, archaeanum Trinitatis mysterium patefactum est, non scilicet a principio, sed in hac senile plenitudine temporum.» Ps. 239c.

«post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam, in visceribus populi mei, et in corde eorum scribam eam; et ero eis in Deum et ipsi
 55 erunt mihi in populum, et non docebit ultra quis proximum suum, et vir fratrem suum, dicens: cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me, a minimo usque ad maximum, ait Dominus: quia propitius ero peccatis eorum et peccati eorum non ero memor amplius», restat ut in sequenti nocturno, in quo conversus erit Israel, ab utro-
 60 que populo cantetur alleluia, pro omnibus bonis que facturus est Dominus in diebus illis, propter omni consolatione, qua consolabitur electos suos expleto primo nocturno, in quo transeunt et «pertranseunt omnes bestie silve».

21. Porro in diebus dominicis, in tribus vigiliis distinguitur divinum Officium, secundum quod omnibus notum est. Sex primi psalmi qui precedunt sex tempora primi status, in quibus sex signacula peracta sunt, immo, ipsa sex signacula libri qui in
 5 enigmatice scripta sunt prenotant, in quibus quedam verba notoria, velut antiphone quedam, a prophetis prolatae sunt, ut est: «non auferetur sceptrum de Iuda» et; «sedes tua Deus in seculum seculi: virga Dei virga regni tui Dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus Deus tuus», et; «ecce virgo concipiet», et his similia. Licet enim diversa et obscura sint que dicuntur in psalmis, is tamen qui antiphonam inchoat, id quod in eis lucidius est proferre nititur, ut quo tendat in toto impetus spiritus, per brevem et apertam antiphonam, enodatus intelligi possit. Sic et sancti prophete verba quedam manifesta dederunt
 15 de his que complenda erant in temporibus istis, in quibus esset innitendum, ut per pauca que tam lucide prolata sunt, etiam obscura queque intelligi potuissent. Quia vero sedes Dei, que est civitas Ierusalem, ab illo rege edificata est, qui composuit psalmos referens laudes Domino per evasiones suas, iuxta illud quod
 20 scriptum est in libro Iob, «in sex tribulationibus liberabit te», merito ille ystorie, que proprie pertinent ad Ierusalem, in sex psalmis, qui cantantur cum antiphonis, designate sunt, quia in illis sex laboribus Iudeorum, sex labores Ecclesie figurantur in quibus semper caveri oportebat ruinam³⁷. Versus, qui psalmos
 25 sequitur, ipsa est tuba septimi mensis, hoc est, predicatio Johannis

53 dicit] ait V

61 propter ... silve om V

21. 3 primi] prioris V

5 in quibus quedam] in quibusdam V

11 is] hiis V | inchoat] inchoant V

12 in toto] in toto in toto V

13 apertam] opertam V

20 liberabit] liberavit V

21 ystorie] hystorie V

³⁷ «Quia vero sabbatum labores preeunt certamina, notanda sunt inde israelitica prelia, hinc ecclesiastica bella.» Ap. 6a. Cfr. infra, 22, 4 ss.

Babstise, quia lex et prophete usque ad Johannem Babstistam. Quatuor lecciones, quatuor sunt speciales ystorie, Job, Tobie, Judith et Hester. Lecciones autem in Ecclesia, | ad hoc | [145 b leguntur, ut intelligi possint; si enim qui audit non intelligit, 30 quomodo respondebit sermoni occulto? Etenim qui legit, librum aperit ut legere possit, psalmi autem, a monachis, cordetenus proferuntur.

22. Sunt autem psalmi, aut orationes in necessitatibus, aut confessiones in prosperitatibus. Hoc autem optime intellexerunt Iudei, et fecerunt quotiescumque se occasio prebuit, etiam adhuc clauso libro. Denique ut tangamus aliqua, clamaverunt filii Israel 5 ad Dominum, quoniam opprimebantur ab Egyptiis, et clamantes liberati sunt, liberati autem laudaverunt Dominum. Clamaverunt in terra Chanaan, quoniam opprimebantur a gentibus, et clamantes exauditi sunt, et post victorias retulerunt gratias, et laudes Domino cantaverunt. Et ita per singulas calamitates, usque 10 ad tempora Machabeorum, Iudeorum populus fecisse legitur, zelans pro libertate sua et pro tabernaculo Domini, quod positum est in Silo, et ad ultimum pro templo Domini, quod erat in Ierusalem³⁸. Quatuor vero speciales ystorie privatum aliquid portendebant, Iob, scilicet, et Tobie, Judith et Hester, pro eo scilicet quod 15 non in corpore illius populi peracte sunt, sed quasi seorsum: etenim ystoria Iob in terra Hus scripta fuisse legitur, Tobie ystoria in Ninive, Judith in terra Israel acta est, sed populi multitudo, et ipsa, ut iam diximus, Ierusalem in captivitate manebat, Hester quoque ystoria in Susis gesta est. Erant igitur iste populo Iudeo- 20 rum non quasi psalmi, sed quasi lecciones, quia non id quod continebant in eis experta et percussa fuerat multitudo Iudeorum, sed

26	Babstise] Baptiste V ita quoties occ	14	debant] pertendebant V scilicet] silicet V
27	ystorie] hystorie V	16	ystoria] hystoria V Hus] hiis V
31	aperit] aperte V profe- runtur] proferantur V	17	in terra] intra V
22. 3	etiam] et V	18	iam diximus Ierusalem] ita dixi in Ierusalem V
6	dominum] deum V	19	Susis] siriis V
10	zelans] zelans V	20	continebant in eis] in eis continebantur V
11-12	quod ... domini om V	21	et om V
13	speciales ystorie] hysto- rie speciales V porten-		

³⁸ «Sex itaque sigilla (Apocalipsis), sex sunt generalia bella a tempore Moysi usque ad obitum Esdre... Horum bellorum primum fuit egyptiorum, secundum cananeorum, tertium syrorum, quartum assyriorum, quintum chaldeorum, sextum, quod duplex fore diximus, item assyriorum et macedonum... Fuit autem Holofernes assyrius, Aman, qui et agagita, natione macedo... Septima (conceratio) continetur in hystoria Hester». Ap. 4a-b; Cfr. c. 3. *De septem sigillis*.

auditu tantummodo didicerat. Verumtamen, clauso manente libro,
 legi non poterant; venit tempus ut aperiretur liber, et legi cepe-
 runt. Legerunt autem illas, in Spiritu sancto, evangeliste Ma-
 25 theus, Marcus, Lucas et Johannes, et cum eis pariter omnes sancti
 apostoli, quorum primus est Petrus, diacones qui et evangeliste,
 quorum primus est Stephanus, apostoli novi, Paulus et Barnabas,
 et ad ultimum, Iohannes cum coadiutoribus suis. Verumque in
 hoc loco primo Paulus accipendus est, qui primus ex apostolis
 30 predicavit in gentibus, excepto quod Petrus missus est ad Cor-
 nelium. Talia enim predicat in principio qualia acciderunt Iob,
 quia completis generationibus quadraginta duabus, hoc est septies
 sexies, deficit generatio illa, que reputata est in spiritu in prio-
 ribus filiis Iob, pro quibus secuntur in Ecclesia alie quadraginta
 35 due. Designat enim Iob Ihesum Christum, qui Iudeos quidem per-
 didit, sed pro eis recuperavit Gentiles, sive patriarchas, qui defe-
 cerunt in germine et percussi sunt, sed tamen ad extremum cura-
 ti novos pro eis filios recepturi sunt. Quod ergo in ystoria Iob
 et primo et posterius de filiis agitur, ad Christi nativitatem, a
 40 qua Matheus incepit, refertur. Talia et Lucas scribit accidisse
 Zacharie, a quo exorsus est, qualia acciderunt Tobie, quia et ille
 cum esset iustus cecatus est, sed in fine curatus, et iste cum esset
 iustus loquelam perdidit, sed in fine recepit. Marchus inchoat a
 Johanne Babtista, et Johannes a Verbo vite, sicut Matheus ab
 45 Abraam, Lucas vero a Zacharia³⁹. Abstinentia itaque Iudith cor-
 porali congruit abstinentie Johannis, et icirco per feminam desig-
 nata est, quia virtus abstinentie in carne perficitur. Porro Assue-
 rus rex Christum designat, quem scribit Johannes venisse ad nup-
 tias, et in utraque ystoria de vino mentio facta est. Congruit
 50 quoque Iudith resurrectioni dominice, quia et illa tribus diebus
 mansit intacta in cubiculo Holofernis, et caro dominica in sepul-
 chro. Illa sero abiit, et ad horam matutinam regressa est cum

22 didicerat] didicerentur V

23 aperir.] apperiretur V

24 legerunt om V | sancto]
sancti V

26 evangel.] auvangeliste V

28 verumque] verumtamen
V

34 secuntur] sequentur V

38 ystoria] hystoria V

39 et om V

40 M. incepit] incepit Ma-
theus V

41 Zacharie] Çacharie V ita
quoties occ

46 icirco] idcirco V

49 vino] uno V

50 quoque] ergo V | resur-
rectioni] resurrectio V

51 sepulchro] sepulcro V

52 matutinam] mactutinam
V

³⁹ «Quatuor vero hystoriarum spiritualium, prima est que intitlatur Iob, secunda Tobie, tertia Iudith, quarta Hester... Pro quatuor autem historiis, quatuor evangelia data sunt, non sine ostensione concordie et spiritualis munimine intellectus.» Ap. 3a-b; Cfr. infra, 23, 8 ss.

victoria, et Christus post cenam tradidit seipsum, quantum ad
 55 phans mirabiliter de inimicis. Non ergo videatur absurdum quod
 caro dominica per feminam designata est, quia pro simili causa
 misterii, per vaccam rufam in lege designata est. Icirco autem,
 non ipsum Nabuchodonosor, sed principem exercitus sui, Iudith
 sancta percussit, quia in eo tempore, quod significat dies ille in
 60 quo passus est Christus, et rex ille undecimus percuciendus est,
 qui princeps est patris mendatii, ipse autem pater mendatii des-
 truetur | in fine. Hester vero regina Ecclesiam significat | [145 c
 contemplantium, pertinentem ad ascensionem domini et ad evan-
 gelium Johannis, cuius felicitas magna est⁴⁰. Si quis ergo sane
 65 intelligit harum ystoriarum virtutem, videbit quod tunc in Eccle-
 sia legi et exponi ceperunt, quando secundum ipsas apostoli, evan-
 geliste, doctores et contemplatores, propter quatuor insignes vir-
 tutes, predicare populis missi sunt. Surrexerunt ergo de gentibus,
 70 qui cantarent responsoria, quatuor ordines similis supra scriptis,
 hoc est, doctores, qui responderent Paulo et Barnabe, martires
 evangelizantes Christum, qui responderent Stephano et ceteris dia-
 conibus primis, episcopi, qui responderent Petro et Andree et
 ceteris apostolis passis pro Christo, heremite et virgines, qui res-
 ponderent Johanni et matri Domini et reliquis contemplatoribus
 75 primis. Quare autem isti pre ceteris cantaverunt Gloriam, nisi
 sicut Johannes plenius fidem Trinitatis describit, ita et quod viri
 spiritales et contemplativi intellexerunt de fide sancte et individue
 Trinitatis, alii, et si credere tamen intelligere nequiverunt, et icir-
 co illi referunt Trinitati gloriam, qui intelligunt, quam equalis sit
 80 gloria Patris et Filii et Spiritus sancti. Quia enim totidem res-
 ponsorica singula respondentia singulis istorum fides et opera sanc-
 tis evangelistis data sunt, quorum quidem tria de Patre et Filio
 et Spiritu sancto, secundum quod semper erant et sunt in gloria
 deitatis equales aut pares, omnino resonant aut omni modo silent,
 85 in quarto autem evangelio quod scribit Johannes, ab ipso princi-
 pio, de gloria Patris et Filii plena et luce clarior descriptio facta

57 rufam] rupham V | icir-
 co] idcirco V
 60 et om V | percuciendus]
 percussiendus V
 61 mendatii] mendacii V |
 destruetur] percutietur
 V
 63 contemplantium] con-
 templativam V

64 ergo] enim V
 67 insignes] insignos V
 71 evangelizantes] evange-
 lizantes V | qui] qui et V
 75 quare autem isti] qui V
 75-98 nisi ... in vobis erit
 om V
 86 descriptio corr pro dis-
 cretio.

⁴⁰ «...primus locus datus Matheo, cui natiuitas; secundus Lucas, cui passio; tertius Marci, cui resurrectio; quartus Iohanni, cui ascensio data est». Ev. 5, 1-3; Cfr. infra, 45, 1 ss.

est, loquente in eo Spiritu sancto ac dicente: «in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum», et in fine, subsequente Filio de gloria Spiritus sancti, ac dicente: 90 «nisi ego abiero, paraclitus non veniet ad vos, si autem abiero, mit- tam eum ad vos»; et post aliqua: «multa habeo vobis dicere; sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veri- tatis, docebit vos omnem veritatem». De quo nimirum Spiritu iam superius dixerat: «si diligitis me, mandata mea servate. Et ego 95 rogabo patrem, et alium paraclitum dabit vobis, ut maneat vo- biscum in eternum, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non vidit eum, nec scit eum. Vos autem cognos- cetis; quia apud vos manebit et in vobis erit».

23. Ecce quam apertum est quod precipit Pater sanctus, can- tari, videlicet, in diebus dominicis Gloriam, ab eo qui quartum diceret responsorium. Quia enim quartum responsorium cantat contemplator qui intelligit quod scripsit beatus Johannes, et ideo 5 pro notitia Trinitatis refert gratias et dat gloriam deo, non solum Patri, a quo omnia, sed Filio, per quem omnia, et Spiritui sancto, in quo omnia sunt, qui est benedictus Deus in secula seculorum, Amen. Et notandum, quod tria evangelia, tribus statibus congruunt qui in temporibus huius seculi peraguntur; quartum vero, illam 10 vitam misterialiter tangit que post tertium statum futura est, in qua nos oportet et scire omnem veritatem, multo solempnius et gloriosius quam in tertio statu, qui erit in sabbatum, sicut sol- lempnior est sabbato et beatior dominicus dies⁴¹. Unde et non incongrue quod privatum est de notitia diei, sex diebus feriali-

23. 1-3 Ecce ... cantat <i>om V</i>	6 sed <i>om V</i> et <i>om V</i>
4 contemplator ... scripsit]	7 deus <i>om V</i>
qui intelligens ipse con-	11 et <i>om V</i> multo <i>om V</i>
templator quid dicit <i>V</i>	et gloriosius <i>om V</i>
beatus <i>om V</i> et ideo	13 et beatior <i>om V</i> et <i>om</i>
<i>om V</i>	<i>V</i>
5 refert] referre <i>V</i> non	14 noticia] notitia <i>V</i>
solum <i>om V</i>	

⁴¹ «Secundum vero spiritalem intellectum possumus ipsa quatuor evangelia, quatuor temporibus assignare: quatinus in evangelio Mathei, quod incepit ab Abraam, accipiamus totam divinam paginam prioris Testamenti, que annuntiabat Salvatorem mundi nasciturum ex semine David et Abrahe, secundum carnem. In evangelio Luce, quod agit de pueritia et profectu Christi usque ad annos duodecim, doctrinam lactentis Ecclesie, que incipiens a Iohanne Baptista, velut per intervalla temporum, pervenit ad incrementum usque ad hec tempora nos- tra... In evangelio Marci, in quo agitur de perfecta Christi etate, hoc est de tempore predicationis sue, doctrinam spiritalem... que videlicet doctrina spiri- talis, incipiens a tempore in quo venturus est Helias, perseveratura est usque ad finem seculi. In evangelio Iohannis, sapientiam illam ineffabilem que erit in futuro quando videbimus eum sicuti est, dicente Paulo: videmus nunc per speculum in enigmate: tunc autem facie ad faciem.» Ev. 6, 29 ss.

15 bus iteratur, quod vero sollempne est, semel in epdomada, sed
 hoc tertio, quia hoc quod in hac vita in tribus statibus compleri
 oportet, in singulis sex etatibus designatur. Quod vero in quarto
 statu consumandum est, nequaquam sub comuni regula coarta-
 tum est, sed in Christi operibus designatum, qui nascendo, mo-
 20 riendo et resurgendo, atque ad ultimum ascendendo in celum,
 statum primum, qui fuit in propagine carnis, et secundum, qui
 secutus est in passione, et tertium, qui erit in resurrectione ius-
 torum, utique in hoc mundo perficiendum erit iudicium, et quar-
 tum, qui erit in celis, ascendentibus iustis omnibus in altum cum
 25 Christo, per se ipsum designare dignatus est: eritque designatio
 ista iterum atque iterum, ante quam veniat regnum dei, propter
 resurrectionem Christi, que omnibus supereminet, et eorum de
 quibus dicit Apostolus: «et mortui, qui in Christo sunt, resurgent
 primi», et eorum de quibus ipse dicit: «deinde et nos, qui vivimus,
 30 et relinquimur, simul rapiemur cum illis» et cetera. Omnium quip-
 pe iustorum resurrectio die dominico asscribenda est, in quo re-
 suscitat est Dominus, sive Christi et | eorum qui cum | [145 d
 ipso vixerunt, sive eorum de quibus dicit Apostolus, «et mortui
 qui in Christo sunt resurgent primi», sive eorum qui relinquendi
 35 sunt, rapiendi obviam Christo in aera, de quibus opiniones varie,
 intellectus autem modicus aut quasi nullus.

24. Igitur post psalmos sex, cum leccionibus et responsoriis
 suis, secuntur alii sex psalmi, eodem modo cum antiphonis, ordine
 quo supra. Habemus in secundo statu novam Ierusalem, que est
 Petri navicula, Ecclesia Christi, que et ipsa, non immerito, sex
 5 psalmos canit Domino vice sua, quia et ipsa totiens afflicta est
 quotiens et populus Israel, et totiens de pressuris suis liberanda,
 donec perveniat ad etatem septimam in qua non tangetur malo,
 sicut et per Apostolum dicitur: «qui ingressus est in requiem eius,
 etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus». Quod
 10 pertinet ad corpus libri de sex tribulationibus, in aliis opusculis
 sepe scripsimus, videlicet, quod pro bellis Egyptianorum, bella Iudeo-
 rum ecclesie orta sunt, a quibus liberatus novus Israel cecinit

15 epdomada] ebdomada V
 17 designatur] designatum
 est V
 19 designatum] designant V
 20 et] ac V | ascendendo in
 celum] ascendit in ce-
 lum V
 22 secutus] assecutus V |
 qui] quod V
 23 mundo] in mundum V

23-36 et quartum ... nullus
 om V
 24. 1-3 igitur post ... quo su-
 pra om V
 6 liberanda] liberanda est
 V
 8-86 sicut ... cessabit om
 V et add ita quod per
 liberationem primi belli
 cantavit primum psalm-
 mum et sic de aliis.

psalmum primum sui nocturni Domino, sicut et vetus nocturni sui, iste scilicet secundi, ille primi. Pro bellis Channaneorum, orta sunt
 15 ecclesie paganorum, pro quibus secundum psalmum cantavit domino, quando sub imperio Constantini tranquillitas procellam secuta est. Pro bellis Philistinorum et Syrorum, bella Persarum et Gothorum, a quibus liberata ecclesia, tertium psalmum cantavit Domino, qui se de tantis malis eripuit. Pro bellis Assyriorum, Sarraceno-
 20 rum prelia secuta sunt, qui venerant aliquando deglutire Ecclesiam, sed qui exercitum Sennacheriph prostrabit et perdidit in diebus Ezechie regis Iuda, ipse in manibus Francorum conclusit exercitus Sarraceno-
 rum, et protexit Ecclesiam, que pro omnibus beneficiis Domini, quartum psalmum laudibus superioribus
 25 addidit. Pro preliis Chaldeorum, Alamanorum bella secuta sunt, a quibus in proximo eripietur Ecclesia, ut quintum psalmum personet Domino, qui «percutit et sanat, ducit ad inferos et re-
 ducit». Pro bellis quoque Macedonum sequetur tribulatio maxima, que erit in tempore Antichristi, a quibus doloribus liberata Eccle-
 30 sia, psalmum sextum in iubilo et exultatione cantabit⁴². Verumtamen in hoc misterio, non ita accipienda sunt bella sex, sed in tribus bestiis assignanda quas scribit Daniel, quarum tertia quatuor capita habere describitur, videlicet, quod trina tribulatio quadripartita sit, et quatuor persecutiones a quatuor plagis mundi
 35 produxit, per Gothos et Guandalos, et Longobardos et Persas⁴³. Fuerunt igitur sex persecutiones speciales, a Christo usque ad Heraclium, de quibus liberata est nova Ierusalem, que est romana Ecclesia, et ideo per singulas psalmum deo cantavit. Quamvis pro eo quod gens Persarum, his qui dicuntur Sarraceni adhesit et
 40 unus populus facti sunt, sicut fecit rex Assiriorum et transtulit Syros in Assirios, visum fuit multo tempore, caput illud sextum, in Sarracenis durasse, usque videlicet ad ea tempora, quo genus istud Sarraceno-
 rum ascendit, qui cognominati sunt Thurchi⁴⁴, et

⁴² «Ita ecclesiastica prelia summam et seriatim prosequitur, ita per curricula temporum ordines et bella distinguit (Apocalipsis), ut tamen a veteribus non discordet, ostendens oportere compleri in Ecclesia Christi quecumque in Hebreorum populo in figura precesserant.» Ap. 3d; 196a-d.

⁴³ Compárese este otro comentario al mismo pasaje (Dan. VII, 6): «Tertia bestia similis pardo, arrianorum multitudinem designat. Que scilicet bestia idcirco quatuor capita habuisse describitur, quia quatuor tunc temporis gentes in manu heresim convenerunt, Greci, Gothi, Vandali et Longobardi.» Ap. 163b.

⁴⁴ «Ut autem in tempore sexti signaculi percussa est vetus Babylon, ita et nunc percutietur nova. Et sicut tunc Assyrii et Macedones deterruerunt Iudeos, ita et nunc Sarraceni et post eos venturi pseudoprophete, facient mala multa in terra.» Ap. 9d; Con. I, III, c. 3. «Alius rex surget post eos, et ipse potentior erit prioribus, quamvis initium sexti capitis a rege isto turchorum Saladino nomine sumptum putem, qui nuper calcare cepit sanctam Civitatem.» Ap. 10b. «In Ecclesia incipit generatio quadragesima prima anno Domini 1201 Incarnationis dominice... que generatio inchoata est sub rege Turchorum... expectandum est cum ingenti timore.» Con. I, IV, c. 30.

confines eorum, de quibus dictum sit a Daniele: «quarta bestia,
 45 quartum regnum erit in terra, quod maius erit omnibus regnis et
 devorabit universam terram, et conculcabit et comminuet eam». Concordat hoc satis cum testo priori, in quo regnum Assiriorum renovatum ostenditur sub Nabuchodonosor rege Assiriorum, qui scribitur in ystoria Iudith. Visum est autem hoc caput bestie
 50 quasi mortuum, quando de manibus eorum erepta est civitas Ierusalem, et ipsi humiliati sunt vehementer⁴⁵. Ad quod, satis apte, convenire videtur illud, quod per angelum Iohanni dicitur: «bestia, quam vidisti, fuit, et non est; et ipsa octava est, et ascensura est de abyssu, et in interitum ibit». Ac si aperte doceret, eo tem-
 55 pore, inchoanda esse hec misteria, quo in illa erat paganorum persecutio contra Ecclesiam, quando primus ille populus Sarracenorum, regnantibus Francorum atque... regibus, ad defectum devenit. Tunc et illud recte dici potuit: «et reges septem sunt, quinque | ceciderunt et unus est», sub auditur, qui prope | [146 a
 60 nichil potest, et ideo «bestia quam vidisti, fuit et non est». Quia vero sequitur de regibus, «et unus nondum venit, et cum venerit oportet et illum breve tempus manere», sequitur et de bestia, «et ascensura est de abyssu». Et hoc quare? Ut in interitum vadat. Tanto enim ruet profundius, quanto altius elevatur. Caput itaque
 65 istud septimum, ad novum genus Sarracenorum, quod plagam orientalem inhabitat, referendum est, quod aliquando quidem visum est quasi occisum, cum videlicet in diebus Urbani pape, ex omni parte occidentalis Ecclesie christianorum commotio facta est euntibus ultra mare liberare sanctam Ierusalem. Nunc vero ex-
 70 higentibus culpis, caput quod apparuerat occisum revixit, et velut in octavo loco, excitatum a mortuis apparet factorum quod Deus illud facere permittit, et iturum in interitum sempiternum⁴⁶. Etenim duo bella caput istud commissurum legitur, unum contra Babilonem, et alterum contra Christum et Ecclesiam eius, sed in uno
 75 istorum superare permittetur, in altero vero superabitur. Sic enim dicit de eo angelus Iohanni: «decem reges quos vidisti, et bestia, hi odient fornicariam, et desolatam constituent illam, et nudam, et et carnes eius manducabunt, et ipsam igni concremabunt». Et de bello, quod cum Agno habituri sunt, paulo antea iam dixerat: «hi

⁴⁵ Alusión a la toma de Jerusalén por los cruzados, en 1099. Cfr. infra, 24, 65.

⁴⁶ «Sarracenorum vero ex tot annis semel inchoata perfidia, perseverat in malo, et ubique christianorum nomen impugnare pro viribus non desistit. Quot millia christianorum in eorum manibus data sunt et quam multos et quam variis tormentis cruciant in odium Crucifixi. Caput istud mori non potuit usque ad presens: vivit usque adhuc, ut operetur adhuc mortem multorum, ut perficiat, dummodo vivit, opera Regis sui. Sed cur se illud Iohannes (Apoc. XIII, 3) quasi mortuum vidisse perhibuit? Forte futurum est, ut apud illud christiani prevalerant predicando magis quam preliando, usque fere ad defectum et interitionem perducant.» Ap. 164c.

80 cum Agno pugnabunt, et Agnus vicet illos». Quia vero de Babilonis percussione letabitur valde ecclesia, et ab omnibus sanctis alleluia cantabitur, et iterum prelium Christi cum bestia scribitur, quod eo tempore quo percuetur Babilon, aliquod pacis intervallum erit Ecclesie, sed paulo post, sequetur prelium bestie adversus fideles, 85 et cum illa erit omnis propheta et reges terre, drachone presente, et ita omne prelium, Domino adversus hostes preliante, cessabit.

25. Igitur terminatis sex preliis pro quibus sex psalmi decursi sunt, oportebat sequi secundum versiculum qui preiret lecciones, quod et factum est. Missus est sanctus Bernardus in spiritu Moysi, sicut Iohannes Baptista in spiritu et virtute Helie, quamvis illud 5 aliter accipiendum sit, qui multos quidem aggregavit discipulos potentia quadam virtute verborum⁴⁷, sed veniet fortior se, quem mittet Pater in nomine Filii, ut doceat iste credentes omnem plenitudinem veritatis, utpote qui creator est hominum, et humano, ut erudiat quos ipse vult, non eguit unquam nec unquam egere potest, 10 auxilio. Precedit ergo homo, sed non in viribus suis, sequitur creator hominis, ut perficiat quod homo cepit et explere non potuit. Secuntur autem et hunc versum lecciones quatuor, cum responsoriis suis. Ipsa sunt quatuor evangelia, que et ipsa, secundum hunc intellectum, hactenus clausa fuerunt et involuta voluminibus suis, 15 que oportuit suo tempore aperire, ut ad lumen veniant «et luceant omnibus qui in domo sunt». Quando autem aperiuntur, nisi quando incipit consumari quod latebat in ipsis? Dico autem illa consumata esse in spiritu in statu secundo, sed multo dignius et perfectius in statu tertio consumanda sunt. Sicut enim gesta status prioris in secundo statu in spiritu elucidata sunt, ita gesta status secun-

25. 2 qui] quod V
3 et om V
4 Iohannes Babtista] sanctus Iohannes Baptista V
| Helia] Helye V
4-11 quamvis ... potuit om V
12 autem om V | cum responsoriis suis om V
13 ipsa sunt] id est V | evangelia] cum responsoriis suis add V
13-15 que ... aperire] que acthenus secundum hunc

intellectum clausa suo tempore aperientur V
16 quando autem aperientur] aperientur quando V | nisi quando om V
17 incipit] incipiet V
17-18 dico ... in statu secundo] que licet consumanda esse dicam in spiritu ea in statu secundo V
18 sed multo dignius et om V | elucidata] elucidata V

⁴⁷ En los albores del reino del Espíritu Santo corresponde a Bernardo, el más insigne representante de la reforma de Citeaux, una posición semejante a la que ocupó Juan el Bautista como precursor del Mesías en los comienzos del tiempo propio del Hijo.

di elucidantur in tertio, quamvis et illa tres intellectus speciales habeant, pertinentes ad tres status, et ista duos, pertinentes ad duos. Igitur evangelium primum, hoc est, Mathei, qui Christi generatione describit incipiens a parte digniori status primi, hoc est, ab

25 Abraam, cum beati Benedicti concordat ystoria, qui missus et premissus est a parte status secundi, et completum est in eo quod dictum est Abrae: «exi de terra tua et de cognatione tua et de domo patris tui et veni in terram quam monstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam, et magnificabo nomen tuum erisque benedictus». Dinumerat autem generationes quadraginta duas usque ad

30 Christum, et distinguit illas in quatuordecim, dicens sic: «omnes generationes ergo ab Abraam, usque ad David quatuordecim, et a David ad transmigracionem Babilonis, generationes | qua- | [146 b tuordecim, et a transmigracione Babilonis usque ad Christum, ge-

35 nerationes quatuordecim»⁴⁸. Perfectio numeri huius magna est, et ideo in ipso maxima sacramenta ligantur. Designat enim perfectionem laboris, propter sex epdomadas que perficiuntur ex ipso, in quibus totus vite huius labor, dolor, gemitusque persolvitur, et sive propter sex etates in quibus exercitatur ecclesia, sive propter sex

40 tempora, huius laboriosissime etatis sexte, sive pro labore cuiuslibet qui usque ad sexagesimum annum protendi solet, quoniam quidem quod superest etatis hominis apta et idonea ad operandum non est. A tempore autem sancti Benedicti usque ad beati Bernardi anni circiter sexcenti decursi sunt, qui si dividuntur per quindecim,

45 quadragesies quindecim reperiuntur. Nec immerito forsitan per annos quindecim generationes monachorum terminande sunt, cum usque ad quintumdecimum annum, decernat legislator ipse, servari pueris monachis disciplinam. Quid enim intelligendum dicimus per disciplinam quindecim annorum, nisi quod is qui relicto seculo puer in

50 monasterio incipit, cunctis diebus vite sue parvulus esse debet?

21 elucidantur in tertio] in tertio elucidantur V
 22 duos] duo V
 25 premissus om V
 31 distinguit] distinguit V | generationes ergo] ergo generationes V
 32 usque ... quatuordecim om V
 35 Perfectio] qui perfectio V

35-56 huius magna ... ligantur om V
 36 enim om V
 37 propter] per V | epdomada] ebdomadas V
 38-43 et sive ... operandum non est om V
 48 per om V
 49 quod is] qui hiis V

⁴⁸ El cálculo de las generaciones es uno de los favoritos del abad de Fiore. Cfr. Con. I, V, c. 118; Ev. 13, 24 ss. «...inde est quod evangelista Matheus quadraginta duas generations esse dicit ab Habraam usque ad Christum: quia in sex videlicet hebdomadis generationum perfectio quedam temporis et operum designatur». Con. I, II, c. 4.

Nec immerito tamen, cum quindecim fore gradus templi feratur, et quindecim, inter psalmos et cantica, cantari diebus dominicis sanctus ipse decrevit; nimirum, quia finitis tot dolorum afflictionibus, requiem et sabbatum habebit populus dei, ut cesset et ipse a laboribus suis. De duabus vero generationibus que supresse sunt in Matheo in numero, et tamen expresse in voce, quid aliud sentire possumus nisi hoc fortassis quod in operibus quidem sunt, sed non in annorum supputatione, sicut illi duo seniores, qui spiritu quidem Dei repleti sunt, ut ceteri, sed tamen in monte cum ceteris non ascenderunt, et iccirco non septuaginta duo seniores fore dicuntur, sed tantummodo septuaginta, licet et ipsi scripti fuisse sed non ascendisse cum ceteris describantur⁴⁰. Hucusque Matheus precedit Lucam, dicens solus quod alii non dixerunt, in sequentibus incipit autem concordare cum Luca, qui non ab exordio generationis Christi, sed a Iohannis et Christi conceptionibus exorsus est, dicens: «fuit in diebus Herodis, regis Iudee, sacerdos quidam nomine Zacharias de vice Abia, et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen eius Helisabeth».

26. Expeditus a leccionibus secundi nocturni, ad contemplanda misteria nocturni tertii, ac si ad sacri olei unctionem, invitator. Tollitur hic labor senarii, ubi fulget misterium Trinitatis. Qui Patrem vult habere propitium, servire cogitur quia Dominus est, qui Filium 5 invenire et habere propitium, studere cogitur quia Patris sapientia

51 tamen *om V* | fore *om V*

54 dei *om V*

53 dolorum] doloribus *V* | cesset] cessent *V*

55-68 De duabus ... Helisabeth *om V*, *A add in marg* usque in senectute sua et infra sexto autem

mense. Zacharias cui apparuit et cetera

26. 1 Expeditus ... nocturni *om V*

2 ac *or ad*] ac *V*

3 Qui *or quia*] quia qui *V*

4 servire] servare *V* | est *om V*

⁴⁰ «Generaciones in veteri Testamento varie fuerunt et inequales, quia alie sub longiori annorum spatio successerunt aliis, alie autem breviori... Oportebat generationes prioris Testamenti ad modum lune crescentis et decrescentis, varios et dissimiles accipere cursus: in novo autem manere stabiles, sicut sol... Igitur in Testamento novo, non secundum carnem accipienda est generatio, sed secundum spiritum.» Con. I. II, c. 1. «Quod si dicis: quare ergo scripte fuerunt in veteri Testamento si locum non habebant in misterio decadarum, dicimus eas fore scriptas alia quam magna exigente causa misterii. Hec est enim libertas Spiritus cui licet omne quod libet, ut quod una ratione statuitur altera deleatur, et quod alibi tenetur ad aliquid, alibi pro aliquo omittatur... Ut videlicet ab Abraam usque ad Ioseph quadraginta due generationes colligantur in summa, et tamen non exprimantur nomine nisi .xxxx. quemadmodum .xxxx. duos dies servamus pro sollempni ieiunio et tamen tempus ipsius ieiuniorum quadragessimam placuit nominari, et sicut septuaginta duo seniores scripsit Moyses, et tamen ut perfectus numerus permaneret in summa, duo qui cum ceteris descripti fuerunt, remanserunt in castris.» Ev. 14, 1 ss., 15, 5 cc. Cfr. infra, 32, 18 ss.

- est⁶⁰. Quid enim laboriosius quam apprehendere sapientiam? Utique nec labor ipse corporeus ita difficillimus est. In primo statu, labor fuit pueris apprehendere litteram ad instructionem exterioris hominis, et in secundo, spiritalem intellectum agnoscere ad instructionem
- 10 interioris; scire utique peccatum illuc esse mechiam corporis, homicidium et similia, hic autem interioris hominis mechiam, veluti homicidium, et his similia, et servare vel ea tunc que Moyses famulus Domini custodienda mandavit, vel ea in secundo statu, que Dominus Moysi mandavit dicens, «nisi habundaverit iusticia vestra» et
- 15 cetera. Porro in tertio statu labor huiuscemodi non imponitur, quia mundato vase intus et extra, restat ut repleatur frumento, vino et oleo, sicut scriptum est in psalmo quarto: «signatum est super nos lumen vultus tui Domine: dedisti letitiam in corde meo. A fructu frumenti, vini, et olei sui multiplicati sunt in pace in idipsum dormiam et requiescam». Tale etenim Ecclesia diceret: quia lumen vultus tui signatum est super nos, et dedisti leticiam in corde nostro multiplicans filios meos fidei, spei et caritatis muneribus, quid mihi resta laboris, et non potius ut ipsa dormiam et requiescam? | [146 c
- 20 Bene ergo cantat alleluia, que dicere potest, dedisti leticiam in corde meo, bene tria cantica personat, que secure iam dicit, «manent autem fides, spes, caritas, tria hec». Propter hec enim tria, Dominus Ihesus Christus resurrexit a mortuis fidem faciens, ascendit in ce-

- 6 apprehendere] apprehendere V | Utique ... difficillimus est *om* V
 8 apprehendere] apprehendere V
 10 pecc. illuc] illuc peccatum V
 11 et similia] et hiis similia V
 11-12 hic autem ... similia *om* V | et] vel V
 14 habund. iusticia] habundaverit iustitia V

- 20 tale etenim ecclesia diceret] tale enim est ac si etiam diceret V
 21 leticiam] letitiam V | nostro] meo V
 24 alleluia *om* V | que d. potest] que potest dicere V | leticiam in corde meo] letitiam alleluia V
 26 enim *om* V
 27 Christus *om* V | resurrexit] surrexit V | fidem fac.] faciens fidem V

⁶⁰ «...jubilationem psalmorum proprie pertinent ad Spiritum Sanctum sicut studium lectionis ad Verbum, et opus manuum ad Patrem... licet ergo tria ista tribus pariter sint communia, videtur tamen secundum aliquid opus pertinere ad Patrem, lectio ad Filium, iubilatio ad Spiritum Sanctum, quia et timor Dei veram sibi exigit servitutem, et Christi magisterium subiectionem doctrine, et gaudium Spiritus Sancti iubilatonis tripudium... In primo siquidem seculi statu studium fuit patribus enarrare magna opera Domini, inchoata ab origine mundi. In secundo studium fuit filiis querere sapientiam mysticarum rerum, et mysteria occulta generationibus seculorum. Quia vero in utroque Testamento fecisse Deus omnia in sapientia didicerunt, quid restat ammodo, nisi ut spallamus et iubillemus ei, laudantes eum, cuius opera magna sunt, cuius sapientia multiplex est et misericordia multa?» Ap. v. 7, c. III.

lum faciens spem, missit discipulis Spiritum sanctum, ut eos illustraret igne celesti et accenderet lumine caritatis. In omni autem
 30 tempore festivitatum istarum indifferenter canimus alleluia. Est enim Spiritus Domini libertas, gaudium et bonitas Dei, et iccirco laboriosos non diligit et timidos corde, sed fideles et sperantes, et de laboribus ad requiem festinantes. Verumtamen hec omnia ad sabbatum pertinent, illud utique sabbatum quod erit in tertio statu, ubi iam
 35 non erit labor et gemitus, sed requies et otium «et habundantia pacis». Ideoque labor eius in hoc secundo statu persolvendus est, in hac sexta utique etate seculi, ut duo simul gomor colligantur hac die, ut nulla sit de cetero operandi licentia⁵¹. Licet ergo nox sit adhuc, etsi vicina luci, oportet nos tamen persolvere tria cantica
 40 cum alleluia, non quod iam tempus illud habeatur pre manibus, sed quia vicinum est et in eo aliquid operari non licet. Nobis autem, pro leticia illa, tempora laboriosa incumbunt, a quibus liberati cantabimus tria cantica in nocturno, ut et ipsi cum labore percipiamus in tenebris, quod sequentes nos sine labore possidebunt in die. Igitur et cantica ista sequi oportet versiculum, predicatio videlicet Helie,
 45 sive in persona sua, sive in spiritu nescio, Deus scit, quem huic quoque nocturno tertio daturus est finem.

27. De termino quoque istorum temporum, certum quid exprimere nequeo, quod tamen existimem non tacebo⁵². Quare autem tria cantica? Quia oportet impleri in corpore Christi, quod in capite completum est: «sicut fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; ita erit et filius hominis in corde terre». Quando erit istud? In tempore regis undecimi, qui regnaturus est per «tempus,

29 autem *om V*

31 iccirco] ideo *V*

34 illud u. sabbatum *om V*
 | iam *om V*

35 non erit l.] labor non erit *V* | et gemitus ... et otium *om V* | et] set *V*

36 ideoque ... persolvendus est] qui labor persolvendus est in hoc secundo statu *V*

37 gomor] gemor *V*

41 et *om V* | aliquid *om V*

41-44 nobis ... Igitur *om V*

45 et cantica ... versiculum] hec cantica precedet versiculum *V* | pred. videlicet Helie] silicet predicatio Elye *V*

46 deus scit ... finem *om V*

27. 1-2 De termino ... tacebo
om V

⁵¹ «Sedere in throno, quiescere est a labore. Quod enim septem diebus perfecit Deus opera sua, et septimo requievit, signum erat quod in septimo tempore quiesceret ipse, et quiescere faceret electos suos a laboribus huius mundi.» Ap. 99a. Cfr. infra, 34, 1 ss.

⁵² «De exhibendo vero mysterio huius numeri nemo mihi molestus sit; nemo ne ultra statutum limitem transire compellat; potens est enim Deus clariora adhuc facere mysteria sua.» Con. 134b. «Si aliqui audire nolunt, non ideo tamen tacere debeo, ne loquar quod loquendum accepi. Quin potius quo surdiores sunt aliqui, eo altius clamare compellor.» Con. 1. V, c. 118.

et tempora, et dimidium temporis». Undecimus autem dictus est in Daniele, propter decem contemporaneos reges, qui erant pressuri in regno quarto; ab angelo autem, qui locutus est Iohanni, dictus 10 est septimus, propter sex capita bestie que preceserunt. Quantum autem datur intelligi, Ecclesiam orientalem occupaturus est et civitatem sanctam calcaturus, propter illud quod scriptum est in Apocalipsi: «surge et metire templum dei, et altare, et adorantes in eo. Atrium vero, quod est foris templum, eiice foras, et ne metiaris 15 illud: quoniam datum est gentibus, et civitatem sanctam calcabant mensibus quadraginta duos». Hoc ad litteram intelligi puto de sancta civitate Ierusalem que hactenus Latinorum fuit, ibique occidendos arbitror duos prophetas, qui occidendi sunt⁵³. Quod postquam gesta erunt, et sancti, ut locus ipse velle videtur, excitabuntur a mortuis, surget rex alius ab occidente, secundum quod videtur dicere 20 Daniel, designatus in cornu illo parvulo qui processit de hirco caprarum, hoc est, in Antiocho rege, cuius seva impugnatione tota erit contra occidentalem Ecclesiam, quomodo persecutio Antiochi regis, contra Iudeorum populum et urbem Ierusalem, directa est⁵⁴. Ho-

8 erant *om V* | pressuri] precessuri *V*
 10-11 Quantum ... intelligi] quod et *V* | est *om V* | civitatem] ecclesiam *V*
 12 illud] id *V* | scriptum est] scribitur *V*
 16-17 Hoc ... civitate] sanitatem sanctam Ierusalem ad litteram *V*

17 hactenus] actenus *V* | occidendos] occidendas *V*
 18 Quod] qui *V* | gesta ... videtur *om V*
 20 dicere] velle *V*
 21 designatus] signatus *V* | parvulo] parvo *V* | hirco] yrcho *V*
 22 Antiocho] Antioquo *V*

⁵³ Al margen la siguiente nota del copista: Quicquid super hoc articulo aliter dictum est, in concordia et apocalipsi, emenda.

⁵⁴ «In Iherusalem latina Ecclesia intelligenda est, quomodo in Samaria ecclesia Grecorum. Et quia, sicut illis improperat Ezechiel propheta: utraque peccavit Domino Deo suo, iustum erat ut utraque in manu gentium daretur, licet dissimili modo. Altera enim, exigentibus culpis, tradita est oblivioni perpetue: altera castigata et non mortificata, quasi misericordiam cosecuta est. Et illa quidem hoc est Grecorum ecclesia in typo atrii, quod est foris templum, sine interpositione termini danda fore gentibus denuntiatur. Hec, que quoad fidem sancta et virgo est, non esse quod absit, danda gentibus, sed calcanda perhibetur ab iis mensibus quadraginta duobus... ipsum est tempus illius regis undecimi, qui scriptus est in Daniele: sub quo et alium quoque regem regnaturum esse puto, qui scriptus est protinus in sequenti visione, de quo inter cetera scriptum est: surget rex impudens facie et nitelligens propositiones et roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis et supra quam credi potest, universa vastabit.» Ap. 145d. «...profecito hebdomada illa que de Passione intitulatur respectu illius hebdomade (Quinquagesime), sexta est, ea vero que precedit Pascha ex alio genere sexta esse istiusmodi respectu, iam non erit sexta sed septima, vel ut melius dicamus non septima sed item sexta propter duas ecclesias Grecorum videlicet et Latinorum quarum prima primo percutienda erat, secunda secundo». Cfr. Ap. c. 4. *De duabus persecutionibus temporis sexti*, 4d-5a.

25 rum autem primum pre manibus est, de sequenti certitudinem non habemus, pro eo quod in Apocalipsis libro post percussione[m] bestie regnum traditur sanctis, incarcerato dracone in aby[ss]o, qui iterum solvendus est, «ut seducat gentes, que sunt super quatuor angulos terre, Gog et Magog». Videtur ergo, hoc ipsum intellexisse Daniel, 30 qui postquam ait, docente se angelo, «et vidi quod occisa esset bestia...», rursus repetit alium prelium quod erit in novissimo maledictionis, quando rex ille, quem designat Antiochus, «supra quam credi potest universa vastabit». Eodem modo loquitur Jezechiel propheta, qui postquam agit, occulto quodam misterio de resurrectione 35 mortuorum, in fine temporum et annorum introducit venturum Gog de terra Magog, principe capitis Musoch et Tubal. | Ut hanc | [146 d autem opinionem omnibus aliis preferendam monstremus, qualiter in eam convenient omnes auctoritates, discutiendum est.

28. Quod ait Iohannes de capite bestie: «vidi unum de capitibus bestie...», in regno isto Sarracenorum orientalium complendum est, sive factum sit, ut iam dixi, sive adhuc forsitan faciendum. Quocumque autem modo id fiat, in ipso capite, aut modo est aut in pro- 5 ximo erit rex ille undecimus, qui «putabit quod possit mutare tempora et leges, et tradentur in manu eius tempus, et tempora, et dimidium temporis». Primo autem percuciet Babilonem, hoc est populum christianum versum in Babilonem, et ita faciet prelium adversus sanctos, et de primo quidem exultabit, de secundo lugebit. 10 Quod autem ait Daniel: «videbam donec venit antiquus dierum, et iudicium sedit, et regnum obtinuerunt sancti» et cetera, ea ipsa verba sunt, que ponit Iohannes: «vidi celum apertum et ecce equus albus et qui sedebat...» Ex utroque vero aperte colligitur, quod rex ille undecimus sit vicarius draconis, et quod illo divinitus interfecto 15 draco retrudatur in aby[ss]o, et regnum detur sanctis excelsi. In Apocalipsi autem habetur amplius, quod cum bestia erit pseudoprophe-

26 Apocalipsis l.] libro apocalipsis V | percussione[m] persecutionem V
 27 aby[ss]o] abisso V | qui] quod V
 29 hoc om V
 31 alium] aliud V | maledictionis] maledictionis V
 33 Jezechiel] Ezechiel V ita quoties occ
 35 annorum] annos V
 36 Musoch et Tubal] in desoch et tabal (!) V | hanc autem] autem hanc V

37 monstremus] mostremus V
 28. 1 unum] unam V
 2 Sarracenorum] saracenorum V
 6 tempus] per tempus V
 7 autem percuciet] enim percutiet V
 9 exultabit] exaltabitur ecclesia V
 11 iudicium] iudicium V
 15 draco] drago V | aby[ss]o] abisso V

ta, hoc est, secta paterinorum⁵⁵, et reges terre, videlicet, omnium paganorum. Et supra dictum est de regibus, Dominus dabit «in corda ipsorum, ut dent regnum suum bestie, donec consumentur opera dei»: iam videmus compleri cotidie. Utique reges paganorum videmus conglobari in unum, sicut e contrario reges nostros scissure detrimenta incurrere. Deinde circa tempus illud, surrectorum arbitrator alium quemdam a partibus occidentis, utrum in specie pontificis, prophete, apostoli, an regis, nescio, Deus scit⁵⁶, quem significat Aman Agagita qui erat natione Macedo, hoc est, de illo populo, quem in specie hirci vidit surgere Daniel. Hunc autem habiturum arbitrator conflictum cum summo pontifice, ipsumque esse illum, de quo dicit Apostolus, «ita ut in templo dei sedeat, ostendens se tanquam sit deus», et de quo dicit Dominus, per Zachariam prophetam:

30 «tolle tibi vas a pastoris stulti...» Et fortassis ille orientalis, erit quasi pater, eo quod draco ipse habitet in eo, iste autem, quasi filium draconis, eo quod se nomet filium Dei, ut quomodo Deus Pater operatus est in Oriente, Filius vero eius in Occidente, hoc est, ille proprie in populo Ebreorum, ille proprie in populo Romano, licet in utroque uterque, ita draco per seipsum, ingressus cornu illud undecimum, persequatur orientalem plagam, et mox subsequatur filius eius, operans opera patris eius in occidente in signis et prodigiis, et principetur ipse in pseudopropheta quomodo draco in bestia, et hoc

17 paterinorum] patarenorum V

20-22 iam videmus ... incurrere *om* V

22 surrectorum] surrectorum V

23-24 pontificis proph. apostoli] apostoli pontificis prophete V

26 hirci] hirci V | surgere] consurgere V

29 prophetam *om* V

30 fortassis] fortasis V

31 ipse] ille V

33 vero *om* V

34 ebreorum] hebreorum V

35 per seipsum ... undecimum] undecimum illud cornu per seipsum ingressus V

36 persequatur] persequatur V | subsequatur] subsequatur V

⁵⁵ Los Patarenos son mencionados varias veces en los escritos de Joaquín. «Quis nesciat temporis huius hereticos, qui Patareni vocantur, quorum nefandissima secta in diversis partibus orbis supra modum invaluisse narratur... Huic errori nephandissimo quondam evacuato in Christo, novum quoddam genus hereticorum, nescio quo docente, adhesisse videmus, dicentium omnia corpora creata a dyabolo, ac per hoc nec venisse Christum in carne confitentur, ut aperte se pertinere indicent ad eum, qui venturus est, Antichristum... Hi sunt illi heretici qui vulgo dicuntur Patareni, licet apud alios diversis vocabulis nominentur; qui ut se esse demonstrent quid sunt, filios scilicet tenebrarum...» Ap. 130d ss. Ev. 157, 17 ss. Cfr. infra, 28, 55.

⁵⁶ «Sicut enim Christus Ihesus dictus est rex et pontifex et propheta, ita et ipse nunc prophetam, nunc pontificem, nunc regem Christum simulabit et dicet.» Ap. 10d.

sit quod ait Iohannes, «et capta est bestia et cum illa pseudoprophe-
 40 ta, qui fecit signa magna coram ipsa». Quapropter cavendum est, ne
 ipse Antichristus latitet modo apud Latinos, presertim cum dixerit
 quidam per os cuiusdam obsesse apud Amanteam, «magister meus
 venturus est in proximo, et nominabit se Helyam, et multos auferet
 45 de populo Dei vestri, ita ut pauci illi remaneant»⁵⁷. Sed et hic ca-
 vendum est vigilanter propter illud quod scriptum est, «si fieri pos-
 set, in errorem ducentur etiam electi». Videtur ergo, quod rex ille
 undecimus veniet manifestus in furore draconis, sicut Nabuchodonosor
 rex Assiriorum, qui se nominabat deum terre, iste autem,
 occultus, ut se simulet esse Christum subiectum Deo, sicut Aman,
 50 qui interpretatur iniquitas, videbatur esse subiectus Assuero, qui
 significat Deum Patrem omnipotentem, creatorem et dominatorem
 omnium provinciarum. Unde bene dicitur de secta pseudopropheta-
 rum, cuius princeps erit Antichristus, «potestatem prioris bestie
 omnem faciebant», quia ita persequetur ista, sicut et illa. [147 a
 55 Hec secta Paterenorum est, nisi forte alia deterior de ventre eius
 consurgat. Huiusmodi nempe filios diaboli, designabat populus
 Aman, qui querebat dclere de terra omne genus Iudeorum. Nempe
 Iudith ystoriā, mox ut templum combustum est fuisse peracta,
 testatur nomen sacerdotis Ioachim, qui venit in Bethuliam videre
 60 Iudith; de quo scilicet Ioachim, Baruch aperte describit, dicens quod
 ipse remansit ibi summus pontifex quando successo templo et urbe,
 chaldei cum preda populi, a Iudee finibus egressi, in terram suam
 regressi sunt. De Hester quoque tradunt Iudei, quod mater Ciri
 fuerit, quod si verum est, aperte datur intelligi quod Iudith contem-
 65 poranea fuerit, licet ystoria ante inceperit. Hi autem quod aliud
 senciunt, ultra centum ferme annos illam transponunt, videant quam
 aperte veritati obsistit, quum quidem manifeste scriptum sit in ea-
 dem ystoria, fuisse Mardocheum ex eo numero captivorum, qui
 translati fuerant de Ierusalem cum Iechonia rege Iuda. Nisi forte
 70 quis absurdissime contendere velit, fuisse eum centenarium ad mi-

39 illa] illo V

40 fecit] facit V

42 Amanteam or Amantee]
Amaceam V | meus om
V

43 auferet] auferret V

44-46 Sed et ... electi om V

46 Nabuchodonosor] Nabu-
codonosor V

47 nominabat] nominat V

48 simulet] simulet V

50 esse om V | Patrem om
V | creatorem om V

52-83 unde ... poterit om V

⁵⁷ Al margen: «Notet hoc item Raynerius propter illum Heliam quem vidit». Entre los primeros discípulos de Joaquín, juntamente con él declarado fugitivo por el Capítulo General del Císter del 1192, figura un monje con este nombre. «Pro evocando Ioachim dudum abbas et Raynerio monacho.» J. M. CANIVEZ, *Statuta Capitulorum Generalium Ordinis Cisterciensis*, I, a. 1116-1220 (Louvain, 1933), p. 154; MARTENE, *Thesaurus Nov. Anecdotorum*, IV, 1274.

nus, quando sedebat ad ianuam regis et nolebat inclinare Aman. Sed quid super his laborandum, cum teneamus Mardocheum de prima transmigracione fuisse? Restat enim omnimodis, quod aut omnino contemporanee fuerint iste due ystorie, aut quasi contemporanee, 75 designantes, quod regnum illud quod dicitur bestia et secta pseudo prophetarum contemporanee erunt. Terminatis autem laboribus istis erit Ierusalem nova in pace, quam interim edificari oportet in angustia temporum. Diabolus autem erit incarceratus, et regnum obtinebunt sancti⁵⁸. In fine autem temporum et annorum solvetur sata- 80 nas de carcere suo, et educet Gog cum exercitu suo, sicut Jezechiel propheta et Iohannes circa fidem librorum suorum, ante quam tractent de superna Ierusalem, aperte describunt. Et hoc quidem tali consumari ordine poterit.

29. Manente Ecclesia Christi in pace, adversus reges quosdam, qui erunt similes regum Persarum et Medorum, regnum aliud consurget, quod dictum est in spiritu hircus caprarum, designatum in regno Alexandri regis, atque ex hoc in nichilo ledetur Ecclesia, si- 5 cut nec Alexander lesit Ierusalem, sed magis, etsi in falsa fide, hostias tamen Domino in templo obtulit, et pacem illi stabilem firmamque servavit. De quo videlicet hircus caprarum, etiam Merlinus britanicus videtur facere mentionem, qui postquam locutus est de quodam rege, quem et satis commendat, adiecit et ait: «sequetur 10 hircus venerei casti»⁵⁹.

29. 1-10 manente Ecclesia .. casti om V

⁵⁸ Cfr. Ap. 4a-b; c. 8, *De antichristo et dracone, et capitibus et membris eius*.

«Sub quo videlicet sexto signaculo, preter hoc quod percussa est a medis Babylon, que fuit metropolis Chaldecorum, due quam maxime tribulationes orte sunt contra filios Israel: in quibus et timore insolito concussa sunt corda filiorum Israel, et magna post timorem consolatione firmata. Fuit autem harum prima que legitur in libro Iudith, Nabuchodonosor regis, altera que legitur in Ester, sub Assuero rege magno. Secundum hec, oportere accidere sub sexta apertione non solum de concordie serenitate manifeste colligimus, verum etiam de sexta parte libri Apocalipsis, in quo percutienda traditur nova Babylon, et regnare oportere duos reges impios: quorum unus sextus esse dicitur, septimus alius. De quorum videlicet primo dicitur: unus est: de altero: nondum venit: et cum venerit, oportet illum breve tempus manere. Et quidem horum primus similis erit Nabuchodonosor regi Assyriorum. Alius similis Aman qui erat secundus a rege Assuero.» Con. l. III, c. 6. «...relinquetur populus ille spiritualis qui erit in fine seculi, de quo scriptum et in Daniele propheta: regnum autem et potestas et magnitudo regni que est subter omne celum detur populo sanctorum Altissimi.» Con. 85c.

⁵⁹ Al margen: testus de Merlino. La cita completa del pasaje aducido de la famosa «Prophetia Merlini» (primera mitad del siglo XII) de Godofredo de Monmouth, sería: «Succedet hircus Venerii castri, aurea habens cornua et argenteam barbam, qui ex naribus suis tantam efflavit nebulam, quanta tota superficies insulae obumbrabitur. Pax erit in tempore suo et ubertate glebae multiplicabuntur segetes. Mulieres incessu serpentes fient et omnis gressus earum superbia replebitur. Renovabuntur castra Veneris, nec cessabunt sagittae Cupi-

30. Propter hec peccata irabitur Dominus, et iccirco in fine temporum et annorum quando «solvetur satanas de carcere suo», exurget de regno illo, ut puto quadripartito, «rex impudens facie et intelligens propositiones, qui supra quam credi potest, universa 5 vastabit», et tunc veniet consumatio. Ipse ergo, qui vocatur Gog in Jezechiele et Apocalipsi, ipse, cornu illud quod ortum est de hirco caprarum. De sola autem ultima visione Danielis, que incipit eodem modo ab Alexandro rege, sicut et ista quam prius scripsimus, utrum illius extremitas bella superioris regis contineant, qui terminabit se- 10 cundum statum, an illius ultimi, qui terminabit tertium, propter quedam verba que videntur facere cum secundo, quedam que facere videntur cum tertio, aliqua scrupolositas remanet. Quod autem in promptu est dicere de tertio nocturno, in quo tria cantica cantanda sunt cum alleluia, propter tres erumpnas, quas 15 Ecclesia ex parte passa est et ex parte passura, a quibus liberata mirabiliter letabitur. Primum, videlicet, per novos Chaldeos, secundum, per regem illum undecimum, tertium, per | pseu- | [147 b doprophetam; de quibus mirabiliter erepta, per singulas fugationes tenebrarum, trium alleluia cantabit⁶⁰. Nam et illa magna offi- 20 cia, que tribus noctibus ante pasca romana Ecclesia annuatim persolvit, hoc ipsum, quod tria cantica Benedicti, designant. Sequetur autem et illa versus, qui eis finem imponent, aliquis alius predicator, aut forte ipse Helias, qui venturus est, gloriam sequentis seculi, altius pre ceteris, nuntiabit⁶¹. Iccirco autem tria cantica, et non sex

30. 1-5 Propter ... consuma-
tio om V
5 ipse] nota V
6 hirco] hyrco V
7-12 De sola ... remanet
om V
13 tria om V
15 liberata mir.] mirabiliter
liberata V

16 chaldeos] caldeos V
17 tertium] tertio V
19 officia] offitia V
21 designant] designat V
22 et illa om V | imponent]
imponit V
23 Helias] Helyas V
24 nuntiabit] nuntiare V |
iccirco] idcirco V

dinis vulnerare. Fons Amne in sanguinem et duo reges duellum propter leenam de Vado Baculico mmittent. Omnis humus luxuriabit et humanitas fornicari non desinet». L. ALLEN PATON, *Les prophécies de Merlin edited from Ms. 593 in the Bibl. Munic. of Rennes* (New York, 1926); E. FARAL, *La Légende Arthurienne. Les plus anciennes textes* (Paris, 1929), t. III, p. 194, 18-27.

⁶⁰ «...completis quadraginta generationibus ab incarnatione Domini oportet dari fidelibus pleniorē libertatem in Spiritu Sancto, ita ut tunc veraciter liceat et libeat canere alleluia, preunte tamen partu Ecclesie in tribulatione Antechristi». Con. I. V, c. 77.

⁶¹ «Et vidi alium angelum fortem descendentem de celo amictum nube, et yris in capite eius, et facies eius erat sicut sol (Apoc. X, 1). Quicumque erit iste predicatur veritatis, fortis esse describitur, quia robustus erit in fide. De celo descendet, quia de vita contemplativa descendet ad activam. Amictus erit nube, quia indutus erit Scriptura prophetarum. Sed et yrim gerit in capite, quia

25 sicut superius, cantare iubemur, quia senarius numerus laboris est, ternarius contemplationis. Unde et labor ipse qui pertinet ad sabbatum, in tempore secundi status consumandus est, quia sabbato operari non licet, quod designant filii Israel ascendentes ex Egypto, qui singulis diebus colligebant singula gomor, in die autem sexto, colligebant duplicia. Quinque etenim dies quinque etates mundi designant, sextus autem sextam etatem, sabbatum septimam. Et primus quidem status ad quinque etates seculi pertinet, secundus ad sextam, tertius ad septimam. Oportebat ergo sub sexta etate, que pertinet ad secundum statum, in ea parte que iungitur etati septime peragi
30
35 secundum nocturnum, et opus quod pertinet ad etatem septimam: septimam dico multis modis, et etiam propter requiem, quam habitare sunt anime iustorum que crediderunt ex gentibus, donec compleatur numerus Israelis, qui in hoc tertio statu crediturus est⁶². Igitur premissa versu, sequentur quatuor lecciones de novo Testamento, ordine quo supra. Si prime lecciones fuerunt quatuor evangelia secundum litteram...

31. Ab exordio Cisterciensis ordinis usque ad paucos annos, qui post presentem futuri sunt, tres annorum tricenarii complendi sunt, videlicet, circa annum millesimum centesimum et nonagesimum, in quibus ordo tertius confortatus et auctus, tria cantica superscripta
5 cum alleluia cantabit; quia illi soli tria illa cantica cantare nequeunt, qui adhuc occasione aliqua secularibus implicantur negotiis, sive laici sint, sive clerici, quia et plerique non minus clericos negotiosos videmus. Oportet autem et hec cantica sequi versiculum, et versicu-

31-33 Et primus ... ad septimam *om V* | oportebat] oportet *V* | que] quod *V*

34 ad sec. statum] ad statum secundum *V*

39 Igitur premissa ... sequentur *om V*

31. 5 cantabit *or* cantavit] cantabit *V*

7 plerique] plerumque *V*

donum Sancti Spiritus habebit in mente. Ut enim yris, idest, archus celestis, apparet iunctus nubibus celi, sic ad convincendos adversarios, Scripture sanctorum prophetarum iungendus est mysticus intellectus... unum dico pro certo: quod huius angeli significatum magnum aliquem predicatorem personaliter tangit, quamvis spiritualiter ad multos viros spirituales, qui in ipso tempore futuri sunt, competenter valeat retorqueri.» Ap. 137a. Cfr. infra, 43, 1 ss.

⁶² La reintegración de los cismáticos griegos a la unidad de la Iglesia y la conversión de Israel preceden inmediatamente, en la visión escatológica joaquimita, el advenimiento de la edad del Espíritu. «...Homo quidam nobilis abiit in regionem longinquam (Luc. XIX, 12) etcetera. Quid aliud designat, quam quod collecto prius in parte populo Grecorum ad unitatem Ecclesie, et Iudaico iterum vocato ad fidem, prope faciet Dominus visionem pacis et erumpentibus tam apertis signis, vicina esse credetur manifestatio regni Dei?» Ev. 140, 9-13. «Igitur et nunc, antequam veniat tribulatio Antichristi, incipient converti reliquie Iudeorum et gentium in adventu Helie, et erit ex hoc sollempnitas magna in oculis electorum.» Ev. 143, 7-10.

lum lecciones, ipsa dico evangelia nova, que a quatuor ystoriis pri-
 10 mis et a totidem evangeliiis indifferenter procedunt, quia et ipsa
 oportet habere intelligentias suas⁶³. Sancti denique Benedicti ysto-
 riam fuisse spiritalem sermo iste probat, qui pre manibus est. De
 ortu quoque Cisterciensis ordinis nonnulla fore mistica perpendun-
 tur, que tamen, quia vicina sunt, minus sufficimus aperire; erit
 15 quoque in diebus belli permaximi, erit et post bellum, cum pax et
 regnum sanctis donabitur⁶⁴. Nec deesse poterunt viri iusti qui res-
 sponsoria cantent, ordine qua supra; insuper et ymnum Te deum
 laudamus omnes pariter cantaturi sunt, propter completionem ope-
 rarum Domini et sanctorum eius, et propter noticiam veritatis, sicut
 20 in Apocalipsi luculenter ostenditur in sexta parte libri, in loco illo
 ubi alleluia cantatur⁶⁵, cum dicitur: «laudem dicite Deo nostro
 omnes servi eius, et qui timetis eum pusilli et magni. Et audivi
 quasi vocem turbe magne et sicut vocem aquarum multarum et si-
 cut vocem tonitruum magnorum dicentium alleluia: quoniam et re-
 25 gnavit Dominus Deus noster omnipotens. Gaudeamus, et exultemus,
 et demus gloriam ei: quia venerunt nuptie agni et uxor eius prepa-
 ravit se. Et datum est illi ut cooperiat se bissino splendenti candido». Illud vero inter cetera memcrandum existimo, quod in Laudibus
 apparente iam luce, leccionem quidem de Apostolo dicendam pre-

9 ipsa dico] ipsa quidem V ystoriis] istoriis V	19 noticiam] plenam noti- tiam V
10 a om V	20 luculenter om V
11-17 Sancti ... insuper et om V	21-27 cum dicitur ... candi- do om V
18 completionem operarum] completonem operum V	28 vero] autem V
	29 dicendam or dicenda] le- gendam V

⁶³ Al nuevo «status mundi» corresponderá un Evangelio nuevo, espiritual, procedente del Antiguo y del Nuevo Testamento, como el Espíritu Santo procede del Padre y del Hijo. «Agnosce itaque in littera veteri Testamenti ymaginem Patris, in littera novi... ymaginem Filii, in spirituali intelligentia que ex utraque procedit, ymaginem Spiritus Sancti. Con. 28a. «Et quod est Evangelium eius (Spiritus Sancti)? Illud, de quo dicit Iohanes in Apocalipsi: vidi angelum Dei volantem per medium celi, et datum est illi evangelium eternum. Quid est evangelium eius? Illud, quod procedit de evangelio Christi; littera enim occidit, spiritus autem vivificat.» Ap. 299d.

⁶⁴ «Certum est iam venisse in lumine sub Testamento novo, que olim palliata iacebant. Similiter et in futuro multa erunt aperta que hactenus et usque in finem, aut ex parte sunt cognita, aut omino nescita.» Ap. 167a. Con. I. III, c. 9.

⁶⁵ «...in exordio tertii sabbati, in quo oportet quam cito destrui Babylonem novam, et reedificare novam Iherusalem de lapidibus novis a filiis transmigracionis nove, qui non obliviscuntur Iherusalem, magna erit letitia diligentibus Deum... ubi cantatur ab omnibus alleluia». Ap. 14c. «...tribulatio sexta, magna salvandorum sollemnitate interpolanda est, secundum quod in sexta parte libri (Apocalipsis) manifeste ostenditur, in eo videlicet quod exultatum voces et alleluia cantantium». Ap. 5a.

- 30 cipit, dominicis vero diebus de Apocalipsi; nimirum quia lecciones epistolarum Pauli, que aperte sunt, cotidie utiliter legi poterant, de libro autem Apocalipsis, non nisi in tertio statu quando servabatur intelligendus⁶⁶, quia qui legit quod non intelligit, aut omnino steriliter, aut non multum utiliter legit. Sequitur autem post ymnum
- 35 leccio de evangelio, quam debet legere abbas, qui tenet locum [147 c Christi, nimirum quia post verba trium amicorum Iob et ipsius Iob, qui quartam quodammodo leccionem legit, et Deum pre omnibus glorificavit, locutus est et Dominus per seipsum, ostendens veritatem <et> iudicium. Erit autem istud in illo pentecoste affuturo, quod
- 40 erit peractis leccionibus quatuor, cum veniens manifeste «ille Spiritus veritatis, docebit nos omnem veritatem». Nobis ergo respondentibus, amen, attestantibus quod vera et iusta sunt iudicia eius, docebit nos ipse, laudare Patrem et Filium et Spiritum sanctum, quod significat Te decet laus, et illud quod dicit Apostolus: «o altitudo
- 45 sapientie et scientie Dei: quam incomprehensibilia sunt vie eius, et investigabiles vie eius, quoniam ab ipso et per ipsum et in ipso sunt omnia: ipsi», et cetera. Erit autem quod reliquum erit temporis in gaudio, donec sex vicibus alleluia cantetur. Sex etenim vicibus alleluia cantanda est in statu tertio multiplicata psalmodum modulatione, hoc est, a nocturno tertio usque ad nonam. Quod autem vespertinam laudem cum antiphona persolvendam mandavit, quid aliud intelligere possumus, nisi id quod Jezechiel et Johannes describunt, venturum, scilicet, Gog prope finem seculi et castra sanctorum circumdaturum, per quem draco rufus, ac si verbere caude, desperatius pre solito persequetur electos? Sed et post completorium directaneos et sine antiphona, quia finito iam mundi cursu, doctor non erit qui exhortetur ecclesiam, sed quasi navis deposito velo impetus

32 quando servabatur intelligendus] quod revelatur intellectus V
 34 autem om V
 36 nimirum om V
 38 et] etiam V | veritatem <et> iudicium] virtutem iudiciorum V
 39 affuturo] afuturo V
 41 ergo] autem V
 42 vera et ius. iudicia] ve-

ra sunt et iusta iudicia V
 44 Te decet laus] Te deum laudamus V
 48 sex etenim] que sex V | alleluia om V
 49 cantanda est] cantande sunt V
 52 id] illud V
 54-55 per quem ... electos? om V
 57 exhortetur] exortetur V

⁶⁶ «...sicut nobis in hystoria Testamenti prioris, in fine primi status et exordio secundi, operante Christo, aditus patuit, ita in fine secundi status et initio tertii, in littera Testamenti novi, et maxime huius libri (Apocalipsis), aperiente eo quem misit Pater in nomine Christi, oportet septem tonitrua loqui sublimius voces suas, ut compleatur adhuc, in spiritu, promissio illa Christi dicentis: cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem». Ap. 132b.

sui nisibus dirigetur. Invitus enim cantat qui naufragium metuit, qui et lapidem suspicatur in litore, et lucernam ammittit. Et hec quidem 60 de diebus dominicis.

32. De temporibus autem continuis quibus vel omnino non dicitur, vel sine intermissione dicitur alleluia, quid dicam? «Venit inquit Dominus, Iohannes Bap-
tista non manducans, neque bibens, venit filius hominis manducans et bibens.» Quasi ergo quadragesime
5 tempus, secundum hoc, Iohanni ascribitur, tempus pascale, unigenito dei Filio, deo et homini Christo Iesu, quia ut iam sepe dixi, quod desigat Iohannes, in hac sexta etate seculi que pertinet ad Christum, consumari oportuit, quod autem significat Christus Ihesus, in septima que pertinet ad Spiritum sanctum⁶⁷; nimirum, quod gaudere
10 non posset illuc christianus populus cum Spiritu sancto, nisi hic fleret cum Christo, quia ipse dicit: «beati qui nunc fletis, quia consolabimini». A dominica ergo prima quadragesime usque ad pasca tempus secundi status designatur, quod generationibus quadraginta protenditur. De duobus autem diebus qui remanent, quid dicam
15 nescio, quid scribam aut quid exprimam ignoro. Ego enim credebam illos aliquando sexaginta annos significare iuxta cursum aliorum, sed arbitror me nunc fore deceptum, propter numerum quadragesime, quem ubi comperior esse finitum. Duo vero illi dies vel menses, qui superadditi sunt, ita fore accipiendos quomodo illi duo senes, qui
20 superadditi fuerunt septuaginta, nec tamen cum eis ascenderunt in montem. Si autem due generationes ultime omnino aliarum quantitatem habiture sunt, profecto prima istarum sub terminio annorum triginta in afflictione consumabitur, quod nimis videretur honero-

58 nisibus] viribus V	sto V
59 amittit] amictat V	9 quod] quia V
59-60 Et hec ... dominicis om V	12 pasca] pascha V
32. 2 inquit] inquit V	15 aut quid exprimam om V enim] autem V
3 Bap- tista om V neque bibens om V	17 me nunc] nunc me V
4 quadragesime t. secun- dum hoc or secundo hoc] secundum hoc quadrage- sime tempus V	18 ubi] ubique V vero] ergo V
6 Christo Ih.] Ihesu Chri-	19-20 superadditi] additi V
	22 habiture] habitare V prima] prime V
	23 afflictione] afflictione V

⁶⁷ «...quo mundus iste appropinquat ad finem, eo displicabilius esse incipit quod significatur in Iohanne, clarius vero et sublimius quod significatur in Christo». Ev. 271, 13 ss. «Quia homo Christus Ihesus Spiritus Sancti typum gerit, sicut Iohannes Bap-
tista ipsius Christi, universa que de Iohanne Bap-
tista scripta sunt ad litteram infra limitem secundi status in spiritu assignare debemus, que autem de Christo scripta sunt, in secundo et in tertio, licet in tertio magis proprie.» Ap. 23c. Cfr. infra, 43, 5 ss.

sum et importabile et supra vires humane miserie, et maxime tem-
 25 poris huius. Unde per his triginta annis, forte anni tres, menses, vi-
 delicet, triginta sex, accipiendi sunt, et pro aliis triginta sex menses,
 et hoc sit quod ait Dominus: «propter electos breviabuntur dies illi». Non solum autem propter hoc, verum etiam, ut accidat sicut in die-
 bus Noe et Loth, «ut cum dixerint homines pax et securitas, tunc
 30 illis, iuxta Apostolum, repentinus superveniat interitus». Quia vero
 quadraginta tricenarii designati in diebus quadraginta in consuma-
 tione sunt, quocumque modo due iste generationes consumande sint,
 restat omni modo, ut post ipsas, paschalis quedam sequatur solemp-
 nitas, et in omni tempore, quod sequetur usque ad vigiliam pente-
 35 costes, alleluia cantetur⁶⁸. Designat enim hec vigilia laborem ulti-
 mum Ecclesie, quod erit in diebus Gog. Quod autem post erumpnas
 illas daturus sit Dominus Spiritum sanctum electis, Jerechiel propheta
 luculenter edisserit, qui postquam scribit Gog et mala que
 facturus est domui | Israel que conversa erit, non iam in- | [147 d
 40 credule sed fideli, sed tamen precanti Domino sicut et nos facimus
 hodie, necnon et ruinam ipsius Gog et exercitus eius, loquitur ad
 extremum, non ipse sed per eum Dominus, et dicit: «hec dicit Do-
 minus: reducam captivitatem Iacob, et miserebor omni domui Is-
 rael, et assumam zelum pro nomine sancto meo. Et portabunt con-
 45 fusionem suam, et omnem prevaricationem, qua prevaricati sunt in

25 menses] et menses V
 28 verum etiam] et V
 30 superveniat *corr pro su-*
perveniet] superveniat V
 31 consumatione] consuma-
 tone V

39-42 que ... dominus et *om*
 V
 42 hec d. dominus *om* V
 44-45 confusionem suam et
 A *add non derelinquetur*
quemquam quae verba
postea expunxit

⁶⁸ «Sacrum illud tempus, quod paschale vocatur, a sancto scilicet die Pasche usque ad Pentecosten, septimam totius anni portionem complectitur, quindecim tamen diebus exceptis, qui velut in supplementum quinquagesime et superabundantiam dati sunt, secundum quod septuaginta seniores Scriptura sacra fuisse commemorat, et tamen duo alii ad aliquid superadditi sunt, qui usus est divine Scripture ut minima queque in mysteriis potioribus cadant. Quod enim in sexta portione anni tempus reputatur ieiunii, in septima paschali epularum, liquet quod sicut tempus ieiunii sextam mundi designat etatem, ita tempus epularum, quod paschale vocatur, sabbatum illud tertium respicit, quod duobus preteritis clarius est, utpote cui illa duo in mysteriis servierunt. Nam quomodo quinque quinquagesime precedunt sextam que ieiuniis est pre ceteris deputata, ita quinque etates mundi sextam velut in carnis epulis preceserunt etatem. Ipsa vero sexta etas sacris ieiuniis deputata est. Sequitur autem septima quinquagesima a sacro die Pasche usque ad Pentecosten, et ipsa venerabillorem ceteris, septima huius seculi designat etatem, qua oportet consumari benedictionem illam de qua in Genesi scriptum est: Benedixit Deus diei sabbati, et sanctificavit illum, quia in ipso cessaverat ab omni opere suo quod patrarat.» Ap. 15c-d.

me, cum habitaverint in terram suam confidenter, neminem formidantes: et reduxero eos de populis, et congregavero de terris inimicorum suorum, et sanctificatus fuero in eis, in oculis gentium plurimarum. Et scient quia ego dominus deus eorum, eo quod transtulerim eos in nationes; et congregavero eos super terram suam, et non dereliquetur quemquam ex eis ibi. Et non abscondam ultra faciem meam ab eis, eo quod effunderim spiritum meum super omnem domum Israel, ait Dominus». Quod autem hec effusio Spiritus in die novissimo futura sit, in sua Iohannis Apocalipsi dilucidat, qui mox ubi iudicium Gog et exercitus eius describit, de extremo iudicio tractare incipit et resurrectione mortuorum, quando et impii rapiuntur in supplicium eternum et iusti ibunt in vitam eternam. Tempus ergo istud pacis, quod designat tempus pascale a pasca usque ad pentecostem, ipsum est quod describit Iohannes finitis preliis bestie et draconis, in fine, videlicet, status secundi, ita dicens: «vidi angelum descendantem de celo, habentem clavem abyssi, et catenam magnam in manu sua. Et apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, et sathanas, et ligavit eum per annos mille: et missit eum in abyssum, et clausit, et signavit super illum, ut non seducat amplius gentes, donec consumentur mille anni: et post hoc oportet solvi modico tempore». Ecce quam aperte locutus est de tempore pacis, etsi obscurum videatur quod ait per mille annos⁶⁹. Verumtamen quanticumque sint anni isti, pro mille reputandi sunt propter fructus copiam et ubertatem, quam daturi sunt, et pro eo quod electorum numerus ad summam perfectionem perveniet. Inde est quod scriptura divina, cum loquitur de aliquo viro sancto, plenum illum dierum obisse testatur, tamquam si soli ipsi, et non etiam viri impii, in hac vita sepe senescant. Videtur autem

46 neminem *corr pro neminen*
 57 rapiuntur] tradentur V |
 supplicium] supplitium
 V
 58 tempus ... pacis] hoc
 tempus pacis V | quod
 ... est quod *om V*
 49 finitis ... draconis *om V*
 60 videlicet *om V* | ita *om V*

66-67 Ecce ... verumtamcn
om V
 68 quanticumque] et quan-
 tumcumque V | anni
 isti] illi anni V
 70 perfectionem] perfectio-
 nem V
 71-73 Inde ... senescant *om*
 V
 73 autem *om V*

⁶⁹ «Nunc autem, audito quod alligatus sit Satanas, et iterum solvendus, eo hebetatur multorem sensus, quo longe hoc esse videtur ab opinione multorum. Verum hoc magis urgeret si numerus mille annorum non per recapitulationem ad totum tempus Ecclesie esset referendus. Qua nimirum opinione e medio sublata, eorum dico qui putant istos mille annos referendos esse ad sabbatum et non potius secundum significatum ad totum tempus Ecclesie; etsi huius rei certitudo dari nequeat, presto tamen esse potest rationabilis opinio, que non sit contra fidem.» Ap. 210c-d ss.

mihī ad primum statum pertinere denarium, ad secundum cente-
 75 narium, ad tertium millenarium, propter quod deus omnipotens, in
 primo statu bonum, in secundo melius, in tertio optimum, in primo
 opus perfectum, in secundo perfectius, in tertio perfectissimum,
 ostendere dignatus est, ut a minoribus incipientes ad maiora et di-
 gniora ferremur. Propter hoc igitur tempus illud ad mille annorum
 80 numerum protelari promittitur, quia omnis plenitudo iustitiae in illa
 sabbati requie consumanda, et totius perfectionis summa certis li-
 mitibus assignanda. Quod autem usque ad pentecosten, et non etiam
 usque ad octavum diem, cantari iugiter alleluia Pater et dux noster
 constituit, non habere terminum diem illum nec alicuius noctis te-
 85 nebris obfuscandum, edocuit; ipsum diem esse de quo scriptum est:
 «melior est dies una in atriis tuis super millia».

33. Hec de spiritalis doctrina sancti Patris breviter dicta sint,
 ut sciamus illum, sicut verbis, ita quoque operibus et institutioni-
 bus propretasse, propter eos qui in statu tertio sub disciplina eius
 erudiendi erant, habituri et ipsi proprium tempus, sicut et ceteri
 5 electorum ordines, qui illos in temporibus precesserunt. De reli-
 quo mihi nemo molestus sit in exponendis aliquibus capitulis eius,
 que absque dubio spiritaliter intelligi possunt, ut ea que scripta
 sunt emendare et ordinare sufficiam. Illud autem de tertio statu
 pretermittendum non est, quod nullus mihi adhuc occurrit locus
 10 in Scripturis autenticis, qui in hoc tertio statu spiritaliter solvi
 nequeat, et qui mystice in hoc articulo interpretari non possit.
 Ut autem hoc melius pateat, a radice incipiamus⁷⁰.

34. | Legimus in Pentateuco Moysi, perfecisse Dominum | [148 a
 in sex diebus opera sua, et septimo die requievisse ab operibus
 suis⁷¹. Tipice sextus dies tempus istud sextum designat, in quo
 «pertransire sunt omnes bestie silve», quas, inchoato illo sab-
 5 bato quod in tertio statu affuturum est, collocari oportet «in cu-

75 omnipotens *om V*
 76-77 in primo statu ...
 perfectissimum] in pri-
 mo statu bonum et per-
 fectum, in secundo me-
 lius et perfectius, in ter-
 tio optimum et perfectis-
 simum *V*

79-86 propter ... millia *om*
V
 33. 1-9 Hec ... quod *om V*
 9 adhuc *om V*
 34. 2 ab operibus] ab omni-
 bus operibus *V*
 3 tipice] typice *V*
 5 affuturum] affuturum *V*

⁷⁰ Los testimonios escriturísticos aducidos a continuación el abad de Fiore los ha comentado más o menos ampliamente en sus restantes escritos, algunos varias veces, con el mismo propósito.

⁷¹ «Patratis Deus omnipotens celis et terra, omnique ornatu eorum, requievit die septimo ab omnibus operibus suis, quia consummatis omnibus mysteriis que designata sunt in operibus sex dierum, dabit Deus pacem et ocium electis suis, et requiescet revera ab omni opere suo.» Con. I. V, c. 19.

biculis suis, ut exeat homo ad opus suum et ad operationem suam usque ad vesperam».

35. Sexcentesimo quoque anno Noe, inundavit diluvium et perdidit omnem carnem; inchoato septimo centenariio, reddita est pax cunctis viventibus, que archa servaverat, et pollicitus est Dominus servare de cetero pacem, nec tale quid unquam facere cunctis 5 diebus vite hominis super terram. Sextus centenarius sextam etatem significat, que presens est, in cuius fine erumpet de gentili feritate abyssi populorum ad degluciendoas animas hominum, qui extra spiritalem archam Noe reperientur; et iterum post dies illos, inchoata etate septima, dabitur reliquiis que impleture sunt terram, sicut quondam reliquie filiorum Noe, et usque ad adventu 10 Gog, quem designat Nemroth qui auctor fuit, ut dicitur, edificantium turrim et civitatem Babel, pax, et securitas magna erit in terra.

36. Si agitur de angelis qui venerunt vespere Sodomam, nil obstat intelligere in hora vespertina, quod in anno sexcentesimo vite Noe designatum⁷². Perit tunc Sodoma, quia nunc nova Babilon ruitura est. Loth vero salvatus est in urbe parvula, que 5 idipsum significat quod et archa Noe. Quod autem post modicum ascendit in montem, statum tertium designabat, sub quo oportet electos dei in montem contemplative vite ascendere, in qua perfecta iustitia est, quam designat ebrietas vini qua debriatus est Loth a filiabus suis, amore, scilicet, dei et proximi, per quem con- 10 cepture sunt anime fideles et filios masculos pariture; et quasi neciente patre, quia vis amoris tacite propagatur in subditis, et magis ipse operatur, quam mille parabole nescientis amorem.

37. Quid dixerim de Abraam, Isaac et Iacob, quorum primus antiquos patres qui sub priori statu senuerunt et in tempore se-

35.	1	inundavit] inuncdavit V	2	sexcentesimo] sexcentesimo V designatum] designatum est V
	3	archa] arca V		
	4	unquam] inquam V	4	salvatus] salvus V
	5	vite om V	5	et archa] arca V
	6	erumpet] erumpent V	6	designabat] designat V
	7	abyssi] abissi V degluciendoas] deglutiendoas V	7	qua] quem V
	8	archam] arcam V	8	iusticia] iustitia V debriatus] inebriatus V
	9	impleture] implete V terram] terra V	9	concepture] consepture V
	10	Noe] Israel V	10	ipse] tempore V operat.] operatur silentio V
	11	edificantium] edificantium V		
36.	1	si agitur] legitur V qui] quod V		

⁷² Con. I V, c. 38.

nectutis sue genuerunt designat, secundus filios secundi status baptizatos in Christo, tertius, eos qui futuri sunt tertio statu a 5 tempore plenitudinis gentium? Sed et fuga Iacob a facie Esau fugam christiani populi designat, qua fugiit a facie Iudeorum et pervenit ad Gentes. Quod autem nato Ioseph preparavit se ad patriam redire, designat electos sollicitari oportere de salute Iudeorum, tempore quo consumatus fuerit ordo quem designat Ioseph. 10 *seph.* Transitus ergo Iacob, transitum secundi status ad tertium, laboriosi, videlicet, ad tranquillum, designat, in quo et viso angelo Domini percusus est in sinistro femore, atque ex uno protinus pede claudicare cepit, quia, videlicet, in eodem transitu visuri sunt pre solito deum suum hi quorum corda munda sunt, iuxta 15 in quod Dominus ait, «beati mundo corde quoniam ipsi deum videbunt»; atque ex hoc marcescent in femore lingue, ut magis student silere quam loqui, et ex pede active vite claudicare incipient, ut vite contemplative, cuius maior est gloria, initantur⁷³.

38. Dicendum est aliquid de semine Abrae, quod vocatum est Israel. Descendit utique Iacob in Egyptum, mansitque in illa, quadringentis annis, quibus completis, in brachio forti et extento egressi sunt de Egypto, erraveruntque per desertum quadraginta 5 annis, percuso pharaone et exercitu eius. Quibus completis, item et eisdem qui de Egypto egressi fuerant deficientibus in deserto, novissime, transmissio Iordane, pervenerunt in terram fluentem lac et mel. In his intelligentie | multe sunt, sed nos e multis | [148 b unam suscipere in hoc loco sat est, ut ad alia festinare possimus.

39. Descensus Israelis in Egyptum humiliationem designat eiusdem populi qui a fidei libertate pertinentis, a montana Ierusalem descendere ad servitutem legis, ingruente ubique fame, compulsi sunt, ut saltim sub legis honore substentarentur scripturarum cibariis, quia nusquam scriptum aliquid de verbo Dei in gentibus reperiebatur, eo quod validissima fames universum genus humanum invaserat, ut discerent non alta sapere, sed humilibus consentire.

37. 4 baptizatos] baptizatos V
6 iudeorum] iudorum V
7-8 ad p. redire] redire ad patriam V
12 sinistro] sinistri V
18 initantur] inictantur V
38. 2 in illa] illuc V | quadringentis] quadringentis V
3 completis idem] idem completis V

6 de E. egressi fuerant] egressi fuerant de Egypto V
7 transmissio] transmeato V
8 e om V
9 sat] lac (!) V
39. 2 qui] quia V | pertinentis a] pertinentes ad V
3 ubique] ibique V

⁷³ Con. 85b ss.

40. Exitus de Egypto et ingressus ad heremum, tempus respicit visitationis nostre, quoniam visitans «visitavit nos oriens ex alto; illuminare his, qui in tenebris et in umbra mortis sedebant, ad dirigendos pedes nostros in viam pacis»: «quoniam missit Deus 5 Filium suum in mundum, ut eos qui sub lege erant redimeret». Erant enim usque ad tempus illud servientes in conficiendis lateribus, quia in operibus carnis gloriari didicerant, que non possunt perfectum facere operantorem, «quia neminem», ut ait Apostolus, «ad perfectum adduxit lex». Erat ergo sacrificium legis, quasi lutum, gloriatio eius, «quasi stipula que dum»... Quod autem patres defecerunt in heremo, filii vero, qui exorti sunt eis, ambulaverunt vagi in deserto donec completeretur numerus quadraginta annorum, et consumarentur cadavera patrum suorum, manifesta est, luce clarius, causa misterii. Ut enim medium fuit desertum inter 15 Egyptum et terram Chanaan, et tempus illud quadraginta annorum inter tempus filiorum Israel obeuntium in terra Egypti, et tempus eorum qui obierunt in terra Chanaan, ita tempus secundi status medium est, inter primum et tertium. Et illi quidem qui mortui sunt in Egypto designaverunt illum populum, qui sub lege 20 mortuus est ante quam veniret tempus gratie; illi vero, qui egressi sunt de Egypto et mortui sunt in solitudine, illos carnales christianos designant qui nequaquam voluerunt apprehendere fortitudinem et fidei et celsitudinis contemplationis, sed enervati et emolliiti ad modum plumbi devicti sunt a lege carnis, in qua carnalis 25 ille populus aliquandiu conversatus est, carnalis et terreni parentis imitator effectus. Inde serpentes igniti, contra illos in heremo missi sunt, inde actum est, ut exaltaret Moises serpentem in deserto, ad designandum verbum crucis, quod constitutum est a Domino statu secundo, ad mortificandas passiones et desideria carnis, 30 ad interitionem veteris nostri hominis qui corrumpitur secundum desideria mundi huius, ad consumptionem cadaverum patrum, hoc

40. 1 respicit] respiciat V
 2-4 illuminare ... viam pacis om V
 7 carnis] legis V | didicerant] didicerant V
 9 sacrificium] sacrificium V | lutum] lutum V
 10 que dum om V
 12 numerus] terminus V
 15 illud] istud quod dicitur V
 16 inter] et inter V
 17 eorum] illorum V

18 quidem om V
 22 nequaquam] nusquam V
 23 et om V | celsitudinis] celsitudinem V | enervati] exterminati V
 25 ille] ipse V
 26 imitator] imitator V | illos] eos V
 27 actum om V | ut] quod V | serpentem in d.] serpentem eneam in desertum V
 30 interitionem] interitionem V

est, carnalium operum, in peccatis eorum, qui primi patris et matris imitatores in criminibus effecti sunt. Completis vero quadraginta annis, filii qui remanserunt ex illis terram promisionis in-
 35 gressi sunt, quia completa quadragesima generatione Ecclesie, deficiente secundo statu, renovabitur tertius, in quo visuri sunt illi qui ad tempus illud pervenient, quid sibi voluerit in spiritu terra illa, que dicta est fluere lac et mel, sive illud quod per prophetam dicitur: «letare Ierusalem et diem festum agite omnes qui diligentis
 40 illam. Gaudete gaudio omnes qui lugebatis super eam ut potemini a lacte, et satiemi ab ubere consolationis eius», et cetera que ibi secuntur. Sed quid est quod gaudium Ierusalem luctus preire dicitur, nisi intelligatur illud, quod per seipsam Veritas dicit; «mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius, cum autem pe-
 45 pererit, presuram iam nom meminit propter gaudium, quia natus est homo in mundo?» Que est autem hora hec, nisi magnum illud prelium, quod habiture sunt cum Ecclesia gentes, memoratum in sexta parte Apocalipsis ubi dicitur, «vidi bestiam et reges terre congregatos ad faciendum prelium, cum illo qui sedebat in equo,
 50 et cum exercitu eius», designatum vero in prelio gentium, quod habuerunt cum Iosue et exercitu eius? Hac in re, vigilanter pensandum quod filii Israel occidendo vicerunt, isti, non occidendo, sed moriendo victuri sunt. Sed neque illud | pretereundum | [148 c existimo, quod patres in introitu heremi, Mare Rubrum, filii vero
 55 in introitu terre, Iordanem, pari modo transire concessi sunt; quia et ibi per sacramentum baptismatis, quod visibili elemento celebratur, separatio quedam facta est inter infideles et fideles, et hic, per spiritale baptismum, quo sola inundatio Spiritus invisibiliter emundat corda electorum suorum, inter carnales et spirituales, lac-
 60 tis tamen participes et utentes solido cibo, parvulos in Christo et perfectos, distinguitur, ut compleatur prophetia Pauli qua dicitur: «videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem, facie ad

33 imitatores] imictatores V
 35 completa] completa quasi V
 36 renovabitur] revelabitur V
 37 illud] istud V
 41 que ibi secuntur om V
 43 nisi] nisi ut V
 46 hec] ista V | illud] id V
 53 victuri sunt] victi sunt V | neque] nec V

54 in introitu] introhitu V | vero om V
 55 concessi] permissi V
 57 sep. quedam facta est] separatio facta est quedam V
 58 quo] quod V
 63-65 Nam ... disentimus om V

⁷¹ «In nostris temporibus compleri oportebat per mysterium, transitum Iordanis et transitum Iudaismi ad gratiam, completa hac quadragesima generatione, quatenus ut populus qui egressus est de Egypto transito Iordanis flumine intravit

faciem»⁷⁴. Nam etsi in futura vita complenda esse hec omnia aliqui putant, nec nos ab illorum intellectu, pro eo quod ista dicimus, 65 disentimus. Erit utique ista perfectio tota et integra in futuro, cuius comparatione adhuc semel dici oportet, «cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est», sed hoc profecto completum erit comparatione preteriti. Ut enim comparatione eorum qui in adventu Domini crediderunt, populus Israel, qui sub 70 littera deguit, parvulus estimatus est, iste autem populus vir comparatione illius, ita populus ipse qui in adventu domini fidem recepit, comparatione eius qui modo crediturus est, parvulus et lactens reputatus est, sicut e contrario iste vir comparatione illius. Inde est, quod in prima piscatione Petri, que facta est in principio 75 vocationis eius, rumpebatur rete ipsius et sociorum eius; de ultima vero, que facta est ad extremum, postquam Dominus Ihesus resurrexit a mortuis, dicit evangelista Iohannes, quod «cum multi essent pisces et magni non est scissum», quia, videlicet, predicationem Petri et sociorum eius qua gentes ad fidem vocate sunt, 80 multi hereticorum scinderent, qui ex eo tempore usque ad presens, «alienati sunt a vulva et locuti sunt falsa», eam vero, qua Iudei ad fidem, quod erit in proximo, vocandi sunt, nulla irruptio hereticorum sequetur, sub auditur, ex defectu intelligentie, alioquin Antichristi irruptio, que paulo post secutura est, multos Iudeorum qui iam credent in Christum, ut ait beatus papa Grego-

65 erit ... perfectio] licet
hec perfectio V | et om
V

66-67 cuius comp. ... prete-
riti om V

68 ut enim] tamen ut V

70 estimatus] extimatus V

71 ipse] ille V

72 eius] eorum V

74 in prima ... vocationis
eius] in prima piscatione
que facta est in prima
vocatione Petri V

75 ipsius] eius V

77 evangelista I.] Iohannes
evangelista V

78 predicationem] predica-
tione V

80 scinderent or sciderent

82 irruptio] ruptio V

83 sequetur] sequitur V |
defectu] defectu V

84 irruptio] ruptio V

85 beatus papa om V

terram illam fertilem, que postea vocata est terra Iuda. Et ut populus fidelis qui egressus est de synagoga transiens per doctrinam et verbum Christi, quod est aqua munda abluens peccata mundi, receptus est in sinu matris Ecclesie que fundata est ratione, ita nunc quoque amatores Christi transeant per doctrinam spiritualem, recipiendi quandoque et ipsi in sinu spiritualis ecclesie.» Con. 58b-c. «...etsi respectu precedentium seculorum dicendum est his, quos claritas ipsius splendor illustrat: nox precessit, dies autem appropinquavit, respectu tamen futuri splendoris, dicendum est nobis, gravi adhuc ignorantie involutis caligine: videmus nunc per speculum in enigmate, tunc autem facie ad faciem». Ev. 73, 13-17.

rius supra Jezechiel prophetam, vehementius affliget, associatis eidem Antichristo cetera Iudeorum multitudine, que adhuc in perfidia relinquetur, in qua et illum complendum est, quod Dominus ait: «ego veni in nomine Patris mei et non accepistis me, si
90 alius venerit in nomine suo, illum accipietis».

41. Transeam ad Hely sacerdotem qui moratur in Sylo, cuius filii non recte incedebant in conspectu Domini, propter quod commisso prelio cum Philistiim, et ipsi pariter mortui sunt et archa Domini capta est, cesa multitudine filiorum Israel, nato iam et
5 confortato Samuel, cui certa super tanta ruina, et per ipsum eidem Hely, revelatio a Domino facta est. Et de his quid dicendum? Ve nobis qui ista videmus et absque fructu intelligentie ita iam manifeste perpendimus. Hely magnus sacerdos, magnos sacerdotes Ecclesie, ut sunt magni patriarche et primates, designat, qui qua-
10 dam prerrogativa honoris, quasi universarum tribuum Israel, omnium ecclesiarum prelati sunt. Horum, pre senectute, oculi, pro dolor, caligare ceperunt, quia dum facile ad consueta recurrunt, que ex negligentia veterum male acta fuerunt, non se ad intuen-
dam veritatem innovant ut videre valeant quod iustum est, sed
15 veluti quodam pondere vetustatis et teppitudine exemplorum veterum vehementer gravati, lucernam gratie inutiliter sibi date, quamdiu cum illis manet, contemplari non possunt. Venient, venient dies, quando extinguetur lucerna, quando erit tempus reptilium et potestas tenebrarum, et tunc amittendo percipient, quam
20 modo possidendo contemplari non possunt. Et hoc quare? Pro culpis duorum iudicum filiorum Hely, pro nequitia sacerdotum Domini Grecorum | et Latinorum, qui coinquant fideles animas | [148 d
verbis immundis, «qui querunt primo que sua sunt, et non que Ihesu Christi», qui sunt «filii belia| nescientes Dominum», et pro
25 nichilo habentes iustificationes ipsius. «Sacerdotes», ait propheta,

86 supra Jezechiel prophe-
tam *om V* | vehemen-
tius] vehementer *V*
88 illum complendum] id
completum *V*
90 accepistis] recepistis *V*
41. 2 incedebant] insedebant
V | domini] dei *V*
5 certa] carta *V*
7 nobis] vobis *V* | ista] ita
V | absque] et aliosque
V | ita iam *om V*
8 magnos sacerdotes *om V*
9 designat] designant *V*

11 pre senectute] pretene-
scunt *V*
13 acta] acti *V*
15 teppitudine] limpidine (!)
V
16 gravati] gravari *V*
17 illis] ipsis *V*
19 amittendum] amictendo
V
24 et *om V*
26 dixerunt] didicerunt *V* |
legem nescierunt] cum
lege nescierunt eum *V*

«non dixerunt, ubi est Dominus, et tenentes legem nescierunt»⁷⁵. Putas est in nobis aliquis, qui ista consideret? Putas est, qui intelligat et requirat Deum? Putas natum esse in mundo Samuel, cui una est causa misterii cum Ioseph, cuius revelat Deus auriculam, ut scire possimus in hac die pacis nostre, si tamen pacis, mala que imminent, ut levius cum venerint ferre possimus? Sed hec, que modo imminent, non defuerunt qui predicerent, etsi correctio subsequuta non sit, et ideo necesse est fieri quod Dominus cogitavit. Capienda est denique archa Domini preliantibus Philistin, civitas sancta calcabitur a gentibus, mensibus quadraginta duobus. Erit et plaga populi Israel, ruina videlicet populi qui dicitur christianus, et eorum qui dicuntur sacerdotes Domini et non sunt, sed sunt falsi prophete et sacerdotes belial. «Hi sunt nebule sine aqua, et fluctus feri maris, spumantes», non irrigantes corda populi, et predicantes pacem, ut possint transire ex hac vita pacifice, et in bonum ducere dies suos. «Ducunt», inquit Iob «in bonum dies suos et ad momentum ad inferna descendent». De his prophetis loquitur propheta Ecclesie in persona Ierusalem, deflens desolationem et contritionem ipsius, et impropere illi deceptionem prophetarum suorum, quibus se temporaliter committit, eligens «sibi magistros, prurientes auribus, avertentes auditum a veritate et ad fabulas convertentes». «Prophete», inquit, «tui viderunt tibi falsa et stulta, nec aperiebant ignominiam tuam, ut te ad penitentiam provocarent». Corruent ergo, corruent, qui eiusmodi sunt, corruent persequente hoste, et non erit qui liberet eos. Archa vero federis Domini, Ecclesia videlicet electorum, que erit in reliquiis Domini, faciet iudicium in Dagon, et faciet stragem

27-28 putas ... deum *om* V
 29 deus] dominus V
 30 possimus] possemus V
 31 venerint] venerit V
 33 subsequuta] subsequuta V
 36 populi Isr.] qui dicitur
 populus Israel V
 37 eorum] heorum V
 38 sed] set tamen V | be-
 lial] baal V | nebule]
 nebric V
 41 inquit] inquit V | in bo-
 num] in bonis V
 42-47 De his ... converten-

tes] loquitur propheta
 ecclesie de talibus pro-
 phetis convertentibus ad
 fabulas V
 47 prophete inquit] propu-
 le (!) inquit V
 48 tibi] te V
 49 penitentiam] penitentiam
 V | eiusmodi] huiusce-
 modo V
 50 et non erit ... eos *om* V
 51 domini] domino V
 52 iudicium] iudicium V |
 stragem] stagem V

⁷⁵ No son raras en las obras de Joaquín las ásperas invectivas contra los vicios del clero mundanizado. «Ubi lis, ubi fraus nisi inter filios Iuda? Nisi inter clericos Domini? Ubi zelus, ubi ambitio, nisi inter clericos Domini?» Con. l. IV, c. 24. Cfr. especialmente, Ap. 200d ss.

magnam populorum multorum, nimirum quia multitudo maxima
 convertetur ad Dominum. Quem autem alium significare creditur
 55 deus Dagon, nisi vicarium Moammech, qui fuit pseudopropheta Sa-
 rracenorum, et a tanta multitudine deceptorum hominum, tam
 magna veneratione et honore, ab his quos in sua perfidia religavit,
 habetur, ut ab extremis mundi finibus vadant invisere, honorare
 et extollere? Quasi autem iuxta Dagon, statuatur Ecclesia, tam-
 60 quam ad honorem dei Israel et dei Dagon, quasi similis causa
 honoris, utique volentes utrumque esse divinum opus: quod nobis
 missus est Christus, et quod illis missus est Moammech. Sed que
 conventio Christi ad belial, et que participatio luci ad tenebras?
 Procidit ergo nocte Dagon et prostratus est coram archa, quia illis
 65 nescientibus, humiliabitur superbia sacrilegorum sacerdotus suo-
 rum, et non esse sibi digna causa honoris humillimis indiciis inno-
 tesceret. Quia vero brutus populus in sua adhuc pertinacia perdu-
 rabit, confirmare idolum suum, et restituere in statu suo diligenter
 studebunt, sed non solum in loco suo stare non poterit, verum
 70 etiam truncatus capite et manibus iacebit, quia non modo coequari
 se non posse fidei nostre fatebunt, verum etiam scisma erit inter
 caput et corpus, per quod aperte datur intelligi, quod hi qui prin-
 cipes erunt et maiores in sacerdotibus demoniorum illorum fugam
 arripere cogitabunt, sed quasi in limite domus corruent, quod in
 75 ipso egressu operis consilium illorum deficiet. Et ex hoc iam osten-
 surus est Dominus maiestatem suam, ut gentes que usque modo
 rebelles sunt suo sceptro subiciat. Quotquot enim visuri sunt, mun-
 ditiam et fidem, pietatem, constantiam, innocem | tiam, et | [149 a
 simplicitatem Ecclesie, percutientur in turpi loco, hoc est, in se-
 80 cretiori parte unde stercora digeruntur, in intimis scilicet cordium
 suorum, unde exeunt cogitationes male et universe sordes crimi-
 num que coinquant hominem. Quasi autem anos aureos facere
 est, et Domino pro peccato offerre, pro pollutis et immundis consi-
 cientiis, mundas per contritionem cordis et confesionem offerre,
 85 quod tunc digne fit, cum cogitamus assidue pro peccatis nostris,
 cum lavamus per singulas noctes, lectum nostrum, cum pro illis
 cogitationibus, que nos fedare consueverant, similes cogitationes
 nobis creamus, ut affigamur in illis. Aliud est enim cogitare ali-
 quid ut delecteris, aliud cogitare illud iddem ut crucieris; ideoque,
 90 etsi in cogitationibus similitudo est, sed tamen in affectu et effectu
 diversitas. Sed et mures extra venientes, imaginationes sunt crimi-
 num, que publice vel occulte in corporibus gesta sunt, que quidem
 priusquam mala esse noscuntur, quasi abscondita sunt ab illis et

53 nimirum *om V*
 54 ad dominum] et in da-
 gon id est in vitarium
 maometh *V*

54-107 Quem ... scientium
 me *om V*

quasi mortua, cum vero ex comparatione iustorum semetipsos con-
 95 siderant, catervatim oculis mentis occurrunt, et quasi bona grana,
 que ibi nata sunt, comedunt, quia bonas cogitationes expellunt.
 Dum enim ex memoria criminum in quibus delectabiliter vixit,
 modo mens delectatur et quasi rapitur, modo confunditur et ter-
 retur, desperare cogitur, ita ut semen verbi, quod proficere deberet
 100 ad vitam, ab eisdem imaginationibus consumatur et pereat, nisi
 piam confessionem satisfactio condigna sequatur, ut pro illis, mures
 aurei offerantur Domino condigne, videlicet, passiones et satis-
 factiones pro singulis. Ponuntur autem hec iuxta archam, ut ha-
 beantur in memoriam coram Domino, quia memor est eorum Do-
 105 minus qui memorantur ipsius, et eorum qui confusi sunt valde,
 Scriptura atestante que dicit: «memor ero Raab et Babilonis scien-
 tium me». Et bene septem mensibus fuisse archa Domini in terra
 Philistinorum perhibetur, quia tribus annis et dimidio creditur
 durare tribulatio ista, hoc est, in septem senis mensibus qui in
 110 septenario numero designantur. At gentiles homines, qui nescie-
 bant causam, experiri voluerunt utrum casu acciderit plaga illa,
 an ex visione arche Domini hec acciderit illis, quia valde admi-
 rantur peccatores homines cum se in statum alium vident commu-
 tatos, ut his quibus libebat fornicari et edere, libeat penam agere
 115 de perpetratis commissis, et an casu accidat et fortuito, an sit
 vere mutatio dextere excelsi ignorant, quod ut scire et percipere
 valeant, experimentis utuntur. Junguntur ad plaustrum novum
 vacce rudes habentes vitulos, imponitur archa super plaustrum, et
 an rectu cursu locum sanctuarii petant attendunt, quia numquam
 120 melius agnoscitur opus gratie, quam cum «ex ore infantium et
 lactentium, Deus perficit laudem», quam cum illis imponitur iugum
 Domini sub disciplina spiritalis Ecclesie, et pacienter sustinent,
 qui esse indomiti consueverant, ita ut contempto mundo et que-
 cumque in mundo magis dilexerant, sub artisima disciplina Domini
 125 recto cursu Deum petant, et ad locum sanctuarii eius festinanter
 incedant. Et quia non solum de Iudeorum reliquiis, verum et de
 reliquiis Gentium, convertentur ad Dominum, recte non una vac-
 ca, sed due, ad ferendum plaustrum novum, nove utique religio-
 nis et institutionis, junguntur. Et quia adhuc supererit tribulatio,
 130 que erit gravior precedenti, recte, peracto spatio illo festinantis
 itineris, plaustrum succiditur et vacce in sacrificium offeruntur,
 quia in maxima illa tempestatis procella, multi electorum corona-
 buntur martirio, et illi precipue, qui ut noviter vocati ad pre-

107 archa] archam V

109-126 At gentiles ... incedant *om* V

126 et] etiam et V

127 dominum] christum V

128 nove] nomen V

129 institutionis] institutonis none V

131 sacrificium] sacrificium V

lium fer | ventiores erunt. Ex inde autem claruit Samuel, | [149 b
 135 et facta est pax magna in populo, quia ordo spiritalis et nuper
 editus, quem significat Samuel usque ad senectutem suam, clarus
 erit in mundo.

42. De Saule, David et Salomone quorum magna sunt gesta,
 comunis est et non infirma causa dicendi. Saul quippe, Iudeorum
 regnum usque ad exitum Ierusalem, David, christianorum usque
 ad tempora Antichristi, Salomon, illius populi regnum prenotat,
 5 qui tertium statum seculi intraturus, et possessurus est⁷⁶.

43. ... precessuri sunt gratia, tamquam hi, qui in igne bap-
 tizandi sunt, ut quomodo Moyses liberatis filiis Israel, demersit
 Egyptios in mari rubro, et Iosue vero viventes, Iordanis alveum
 sicco vestigio, pueros Ebreorum transire fecit, aut certe sicut He-
 5 lias, in eodem misterio, peccatores homines non aqua interfecit sed
 igne, aut quomodo Iohannes in aqua baptizare missus est, Chris-
 tus vero Ihesus in Spiritu sancto et igne, illo utique, qui ostensus
 est in die pentecostes, ita et nunc quoque, aliquid precedere videat-
 10 aliquid videatur subsequi, quod quasi ignis paleas aut aurum in
 camino emundet. Doctrina denique moralis aqua est, que prata
 rigat et quasi sordes exteriores, hoc est, vicia carnis, que magis
 percipiuntur emundat, etsi prestantior est illa contemplativa cla-
 ritas, que vicia interioris hominis ac si flamma consumit. Ibi enim
 15 doctrine rivulus, ac si a terre latebris, manat, hic spiritalis ignis,
 ac si de celestibus, venit. Inde est vox illa Iohannis veritati testi-
 monium perhibentis: «qui de terra est, de terra est et de terra
 loquitur. Qui autem de celo venit, super omnes est». «Illum», in-

42. 1 sunt *om V* | gesta] in
       gesta *V*
       3 chistianorum] christia-
       nos *V*
       4 illius] ipsius *V*
 43. 1 baptizandi] baptizandi *V*
       2 ut] set *V*
       3 et *om V* | viventes] in-
       trantes *V*
       4 certe] terre *V* | Helias]
       Helyas *V*
       7 Ihesus] Ihesu *V*

- 9 unda] undas *V*
 10 aut] ut *V* | denique] ita-
       que *V*
 12 vicia] vitia *V*
 14 vicia] vitia *V*
 15 spiritalis] spiritualis *V*
 16 veritati t. perhibentis]
       perhibentis testimonium
       veritati *V*
 17 de terra est *om V*
 18 inquit] inquit *V*

⁷⁶ «Non quia consumatis generationibus secundi status designatis in quadra-
 ginta annis statim finiatur mundus, sed quia transibit quod designatum est in
 David, et succedet quod significat Salomon.» Con. 91b. «In Salomone filio David
 populus tertii status qui erit spiritalis et sapiens, pacificus et amabilis, contem-
 plativus et dominator totius terre designatus est, et in ipso complenda sunt in
 spiritu omnia illa magnifica que scripta sunt in ipso Salomone et etiam super
 Christo Ihesu.» Con. 96b.

quit Iohannes, «oportet crescere, me autem minui», quia ait Do-
 20 minus, «nisi ego abiero, qui loquor vobis verba humana, paraclit-
 us non veniet ad vos locuturus celestia». Altera enim in vocibus,
 altera in silentio sunt. Sicut autem baptismus Iohannis, recessit
 penitus, baptismus autem Christi, qui apparuit in die pentecostes,
 etsi quidem in primitiva Ecclesia infirmatus est, in gentibus autem
 25 per apostolos et omnes sanctos predicatores ex circumcissione pro-
 gressos, profecisse cognoscitur, ita et nunc, «deficiet enim quod
 ex parte est, cum apparuerit quod perfectum est». Et quando erit
 istud? Arbitror primo oportere pati quasi Moysen et Heliam, quasi
 Iohannem Bapstam et Christum Ihesum. Hoc est, illos prophetas,
 30 vel potius ordines significatos per ipsos, qui predicaturi sunt tanto
 tempore, quanto predicaverunt Iohannes et Christus, et post dies
 duos et dimidium, prophete ipsi excitabuntur a mortuis et ascen-
 dent in altum: tunc mirum misterium consumari incipiet. Si quis
 autem putat statim subsequi finem seculi, videat scriptum esse
 35 verba ista: «et septimus angelus tuba cecinit»⁷⁷. De his autem
 prophetis quid dicam, certum non habeo, nisi quod universa pene
 doctorum tenet opinio, esse illos Enoch et Heliam. Mihi tamen
 videtur in spiritu ista consumari posse, sive sint illi duo qui ista
 patiantur, sive alii, duos tamen ordines inchoatos esse in quibus
 40 ista complenda sint, post quorum passionem, ignis iste divinus in
 corda electorum descendet, ut per eos quos ignis iste repleverit,
 tam Iudei quam et Gentes convertantur ad fidem⁷⁸. Sicut igitur

19-20 quia ... abiero] quia
 nisi abiero ait dominus V
 21 enim] erit V
 22 baptismus] baptissimus
 V | recessit] decessit V
 23 autem] aut V
 25 circumcissione] circumsi-
 tione V
 28 Heliam] Helyam V
 29 illos] illos duos V
 31-2 dies duos] duos dies V

33 misterium] istud miste-
 rium V
 34 putat] putans V
 35 verba] post verba V
 36 universa ... illos] uni-
 versi pene doctores tenet
 eos esse V
 37 Heliam] Helyam V
 38 illi] isti V | ista pacian-
 tur] ita paciantur V
 42 igitur] enim V

⁷⁷ «Si autem queris a me illud quod quesivit Daniel ab eo qui sibi hec ostendebat: Domine mi, quid erit post hec?, unum dico securus, quod hiis completis mysteriis, septimus angelus tuba canet, sub quo universa que scripta sunt complebuntur sacra myteria, et erit tempus pacis in universa terra.» Con. I. V, c. 118.

⁷⁸ «Arbitror quod in viris illis quos venturos expectat mundus, addito ut puto alio de quo non est sermo manifestus, consummabitur similitudo Zacharie, Iohannis Baptiste et hominis Christi Ihesu... et predicabitur evangelium Regni in universum orbem et perveniet spiritualis intellectus usque ad Iudeos et confringent quasi quidam tonitruus duritiam cordis eorum... hoc totum consummandum est in fine secundi status et principio tertii.» Con. I. IV, c. 40. «Sicut enim Zacharias processit solus, Iohannes autem Baptista et homo Christus Ihesus

predicatio Iohannis et Christi quasi tribus annis et dimidio perseverasse legitur, regnante Tiberio, ita predicatio prophetarum istorum et discipulorum eorundem mensibus quadraginta duobus perseveratura describitur, propter similitudinem duorum statuum, excepto quod ibi Christus erat visibiliter, qui deus est, hic Spiritus sanctus, in subiectis personis, invisibiliter operatur, et ideo ibi Dominus ipse cum servo, licet ipse et in natura servi non Domini, hic ambo servi | mittuntur ut supleant servi locum Domini, | [149 c sicut quondam duo angeli, qui Sodomam missi ⁷⁹. Sed et ideo in principio secundi status duo missi sunt, quorum primus, qui precedit Christum significat, hoc est, Iohannes Bapista, homo vero Christus Ihesus, qui secutus est, Spiritum sanctum; et duo simili modo prophete mittendi sunt in principio tertii, quorum primus tipum gerit Christi Ihesu, secundus Spiritus sancti, quia nec in secundo statu missus est a Patre Filius sine Spiritu sancto, neque in tertio Spiritus sanctus sine Filio, sed ambo simul, sicut lucidissimis auctoritatibus, si cui vacaret, ostendi posset.

44. In eo vero intellectu, qui comunis est Filio et Spiritu sancto, Iohannes clericorum ordinem, a beato Petro apostolorum principe inchoatum, designat, cuius passio erit sub Antichristo; Christus Ihesus spiritaes monachos, quorum consumatio erit in fine, quando regnaturus est Gog, de quo scribit et Iezechiel in libro suo et sanctus Iohannes evangelista in libro Apocalipsis. Quod autem Iohannes mittit Ihesu dicens, «tu es, qui venturus es, an alium expectamus», illeque respondit, «ceci vident, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur; et beatus qui

50 ambo] autem ambo V |
mittuntur] mictuntur V
51 missi] missi sunt V
54 Christus Ih.] Christus
Christus V
55 mittendi] mictendi V
56 tipum] typum V | nec]
neque V

44. 4 Ihesus] Ihesus Ihesus V
| spiritaem] spirituales V
5 quando] quia V
6 libro om V
7 mittit Ihesu] mictit ad
Ihesum V
8 illeque] et ille V

sequuti sunt simul, ita et hic unus trium preire videtur, sequi vero pariter duo, qui etiam ambo simul occidendi sunt, ab infidelibus, sicut Iohannes et Christus Ihesus, aut sicut Petrus et Paulus... a Nerone impio occisi sunt.» Ap. 147d. «...in anno vel in tempore quo venturi sunt, sicut tenet Ecclesia, Enoch et Helias». Con. l. IV, c. 36. «Duo vero filii qui orti sunt ex eis (Gen. XIX, 30 ss) duos novissimos ordines designare puto: quorum unus erit laicorum; alius clericorum.» Con. l. V, c. 43. Sobre la supuesta verificación de estos vaticinios joaqui-mitas en las órdenes Franciscana y Dominicana, opinión largamente difundida durante el s. XIII, cfr. G. BONDATTI, *Gioachinismo e Francescanesimo nel Dugento*, S. Maria degli Angeli, 1924.

⁷⁹ «Duo vero angeli mittuntur Sodomam, quasi Moyses et Elias, quia duo sunt genera spiritualium virorum qui mittuntur a Domino predicare in mundum, unum, quod sicut Moyses populo spirituali preest in deserto, aliud, quod quasi Elias vitam solitariam seorsum a conventibus ducit.» Con. 76b.

- 10 non fuerit scandalizatus in me», indicat spiritalem intellectum, qui in ordine monachorum revelabitur, venturum ad aures piorum clericorum, quibus et loquitur Spiritus ipse ac dicit: qui in tenebris fuerunt, me presente, ad lucem redibunt, qui non audierunt audituri sunt, quos occidebat quondam littera, excitandi sunt, quos
- 15 fedabat error, mundandi sunt, qui alieni sunt a fide, vocandi sunt. Beatus ergo qui cognoverit manna celeste, panem succinericium, panem mundum, carnem Christi azimam, que processit de monumento, quam quidam aborrentes scandalizati sunt, et dixerunt: «durus est hic sermo et quis poterit eum audire?» Non enim intel-
- 20 ligunt multi, quod ait Dominus; «spiritus est qui vivificat», nam «caro non prodest quidquam». Nec quod ait Apostolus in eodem sensu: «littera occidit, spiritus autem vivificat»; et ideo scandalizati, vadunt retrorsum. Et remanebit Spiritus, quem designat Iesus, cum paucis, atque utinam ex eis, non aliquis diabolus sit.
- 25 Talia enim oportet nunc consumari inchoatis tenebris, qualia in exordio primi status consumata sunt. Oportet enim, Herodem in ecclesia et Pilatum alienigenas regnare, quando tradendi sunt, qui ista loquantur, multi enim erunt non unus, in manus peccatorum⁸⁰.

45. Ostensis sacris misteriis passionis et resurrectionis dominice⁸¹ pertinentibus specialius ad evangelium Marci, veniendum est quandoque ad evangelium Iohannis, cuius inter quatuor animalia similitudo aquile visa est, eo quod ad ipsum spectet ascensionis 5 misterium⁸². Diximus autem Iesum Christum, spiritualium virorum

16 succinericium] subcineritium V

17 azinum] azimam V

18 scandalizati] scandalizati V

19 intelligunt] intelligant V

22 littera] littera V | scandalizati] scandalizati V

24 eis] hiis V

27 alienigenas] alienigenam V

45. 1 resurrectionis] resurrectionis V

3 animalia] evangelia V

4 ascensionis] ascensionis V

5 Ih. Christum] Chr. Ihesum V

⁸⁰ «...sic, inquam, convenient in unum gentes et pseudo prophete cum duobus regibus suis, quorum unus qui erit gentium, designatus est in Pylato; alius qui erit hereticorum, in Herode, qui et Iohannem Baptistam occidit gladio et Christum a se missum, non eripuit, sed derisit». Ap. 145d.

⁸¹ Nota marginal de la que igualmente una parte ha desaparecido por mutilación del folio.

...hoc opusculo de resurrectionis dominice
...ctatum est, si ad tertiam intellectum
refertur post finem regni
...c vero sic loqui accipiatur
...c quomodo loquebatur
ipse ante quam pateretur
cum adhuc esset in
carne mortali. Nota diligenter.

- ordinem mundum et ea que sunt mundi relinquendum, designare, cuius progenies inchoavit a Benedicto, prout illam in spiritu describit Matheus, nativitas, a cisterciensi ordine, prout illam in spiritu prosequitur Lucas, predicatio a principio regni regis undecimi, qui regnaturus est «in tempus, et tempora, et dimidium temporis», prout illam in spiritu prosequitur Marcus, contemplatio, a ruina ipsius regis, prout illam in spiritu comprehendit Iohannes. Sicut ergo Christus Ihesus, de patriarchis nasciturus, primo, glorificavit matrem ex ea carnem assumens, ad extremum baptizatus, 15 Spiritu sancto unctus est ut baptizaret in Spiritu, quique collectis discipulis, mori et resurgere dignatus est, suscitatus autem, in celum ascendit, ibique accepta plenitudine Spiritus, his quos aggregaverat et reliquerat misit, ita Spiritus sanctus, qui spiritalibus patribus velut in semine promissus erat, Cisterciensi ordini adveniens, promissa Patris et Filii completurus advenit, faciens uterum eius intumescere, dando se mentibus filiorum suorum, inter, quos Bernardus primatum tenuit, servans tempora patientie Christi, quibus oportet alios succedere, quibus visibiliter columba et quasi corporali specie descendere videatur, quos oportet predicare 25 annis tribus et dimidio, regnante | cornu illo undecimo et | [149 d ita duci ad passionem et pervenire ad gloriam. Qui autem erunt residui, pennas contemplationis accipere et scrutari cum Iohanne etiam profunda Dei, et post hec descendere super illos plenitudinem Spiritus, et predicari evangelium in universum orbem, et 30 sic veniet consumatio⁸³.

46. Igitur lecciones quatuor, que sequuntur versiculum, iste sunt quatuor scilicet evangelia, que quantum ad hoc misterium, clauso hactenus libro, siluerunt, nunc autem ut legantur, aperiri oportet. Legunt autem has lecciones, qui Regulam Benedicti et 5 ordinem predicant, quoniam et in singulis stationibus quatuor isti tropi continentur, et etiam per singulos monachos ad perfectionem tendentes. Semper enim quatuor istiusmodi iustorum genera in

14 baptizatus] baptizatus V

15 baptizaret] baptizaret V

17 agregaverat] aggregaverat V

18 reliquerat] relinquerat V

22 patientie] pueritie V

46. 1 sequuntur] sequuntur V

2 quatuor sc. evangelia] scilicet quat. evangelia V

3 hactenus] actenus V

7 tendentes] recedentes V

| quatuor om V

⁸³ «Illud autem non est pretermittendum, quod cum dicat propheta de quatuor animalibus: facies hominis et facies leonis a dextris ipsorum quatuor; facies vituli a sinistris ipsorum quatuor; facies vero aquile desuper ipsorum quatuor, nequaquam causaliter actum esse putandum est, ut Matheus et Marcus maiori concordia ostendantur annexi et quodammodo pergentes intra terram ad celum; Lucas quasi vitulus in rectoribus sulcis persequatur hystoriam; Iohannes autem quasi aquila, penetrat alta celi.» Ev. 143, 22-29; 5, 1 ss.

- monasteriis reperiuntur, si tamen in eis veri monachi sunt: homines, vituli, leones, et aquile. Unumquoque autem istorum audit
- 10 leccionem suam, sive moralitatem in Matheo, sive ystoricum intellectum in Luca, sive tipicum in Marco, sive anagogicum in Iohanne⁸⁴. Qui ergo ista predicant, lectores sunt, qui audiunt et faciunt, responsoria cantant. Qui enim studet corporali exercicio, post Luce evangelium, responsorium cantat; qui virtutem humilitatis am-
- 15 plectitur et seipsum intus exercet, post Mathei leccionem, responsorium cantat; qui fidei fortitudinem apprehendere nititur et omnem a se desidiam dubietatis excludere, audito Marci evangelio, responsorium cantat; cui datus est secreta Dei penetrare per spiritum, hi audita Iohannis voce, non solum responsorium, sed et
- 20 gloriam cantat. Verumtamen, versus cantant singuli qui responsoria inchoant, ipsa vero responsoria simul omnes, quia sic singula singulis singularia sunt, ut alio modo, omnibus comunia sint. <Amen>.

11 tipicum in Marco] thipicum in Marcho V
 13 exercicio] exercitio V
 14 cantat] cantant V | an-
 plectitur] ampletitur V
 15 Mathei] Macthei V |

leccionem] lectionem V
 16 cantat] cantant V
 17 desidiam] desideria V |
 Marci] Marchi V
 19 audita] audito V
 <Amen> V

⁸⁸ «...si principia et facies evangeliorum subtilius sufficimus perscrutari, videtur proprietate quadam evangelium Mathei tangere tempus prioris Testamenti; evangelium Luce ab ortu nascentis Ecclesie usque ad adventum Helie; evangelium Marci ab adventu Helie ad consumationem seculi... evangelium Iohannis, seculum illud beatum, quod nullo umquam claudetur fine». El contenido literal de los cuatro evangelios y la vida [misma de Cristo se transforman a los ojos de Joaquín en figura y símbolo de la historia de la Iglesia, su cuerpo místico, y en especial de la «ecclesia spiritualis» del tercer estado, cúspide y plenitud de su existencia terrena. Es la idea fundamental que inspira el gran comentario «Super Quatuor Evangelia», la postrera obra del abad de Fiore.

⁸⁴ «Quatuor venti celi, quatuor sunt intelligentie speciales secundum quod et quatuor evangelia. Harum prima dicitur typica, secunda hystorica, tertia moralis, quarta contemplativa... Prima docet... veram esse et fidelem confessionem fidei christiane. Secunda quos fideles recipit quasi parvulos in Christo, propositis et exemplis veterum lacte nutrit Tertia... mores instruit, componit actus... calcatis vitiis virtutibus insudare. Quarta... assumens sibi pennas quasi aquila in figura terrenarum rerum de celestibus agit.» Ap. 162-b-c; Cfr. Ps. 265a; Ap. 26b ss.; 115b.

CITAS Y REFERENCIAS

1.

2-3: Gn. 21, 1-7
 3-5: Gn. 25, 25-26
 5-6: Gn. 29, 30
 25-26: Gn. 39, 7-20
 29-30: Gal. 1, 15
 32-33: Gn. 41

2.

2-3: Gn. 16
 8-9: Gn. 16
 19: Gn. 26, 7
 23: Dial. 34 [127, 23-24]¹

3.

1-3: Gn. 25, 27
 13: Gn. 25, 28
 17: Mt. 10, 8
 20: II Cor. 3, 17
 20-22: Róm. 8, 15
 24-25: I Jo. 4, 18
 32-34: Mt. 15, 14
 38: Gn. 27
 46: Gn. 25, 29-34
 47: Gn. 27, 11

4.

7-8: Gn. 8, 6-11
 10-12: III Re. 17, 2, 12
 13-14: Lc. 3, 21-22
 14-15: Lc. 4, 19
 18-19: Dial. 34 [127, 25]
 29-30: Gn. 27
 30-31: Dial. 33
 46-47: Phil. 2, 21

5.

11-12: Ps. 32, 12
 12: Ps. 30, 25; Dt. 31, 6
 12-13: Lc. 12, 32
 14-15: Lc. 18, 9-14
 22-23: Gal. 4, 29

6.

2-3: Dial. 1 [76, 9-10]
 7-8: Dial. 1 [77, 14-23]
 10-11: III Re. 18, 1
 22: Dial. 1 [77, 4-5]
 26-28: Dial. 1 [78, 9-13]
 29-29: Ps. 132, 1

7.

1-3: Dial. 3 [80, 4-20; 81, 1-2]
 7-8: Dial. 3 [81, 4-6]
 12-14: Gal. 6, 14
 14-15: Dial. 3 [81, 14-16]
 17-18: Dial. 3 [84, 9-10]
 25-26: Jo. 6, 8-13; Mt. 15, 34-39
 28-29: Jos. 13 ss.
 39-40: Phil. 2, 10
 40-44: Dial. 5 [88, 3-25]

8.

1-5: Gn. 27, 46; 28, 1-2
 16-17: I Cor. 1, 29

9.

1-2: Regula, 3

10.

1-2: Dial. 1 [74, 2-3]
 9-10: Dial. 1 [74, 4-5]
 22-23: Dial. 1 [75, 6-7]
 23-26: III Re. 17
 31: Dial. 1 [76, 8-11]
 34-35: Lc. 5, 37
 36-37: Dial. 1 [76, 12-13; 77, 11]
 39-40: Dial. 1 [77, 5]
 44-45: Gal. 4, 29
 50-51: Lc. 13, 7-9
 51: Lc. 13, 11-13
 53-54: Dial. 1; Mt. 5, 15
 55-56: Dial. 1 [77, 14 ss.]
 61-64: Dial. 1 [78, 10-13]

11.

3: Mt. 11, 8
 6-10: Dial. 3 [80, 18-21; 81, 1]
 10-11: Dial. 3 [81, 2]
 18-19: Dial. 3 [81, 7-8]
 20-22: I Cor. 1, 18
 28: II Tim. 4, 3
 33: Dial. 3 [84, 9-10]

12.

2-3: Dial. 5
 3: Dial. 6
 3-4: Dial. 29
 4-5: Dial. 7
 5-7: Dial. 8
 7: Dial. 3; 8

¹ Los números entre claudátors corresponden a la ed. de MORICCA.

19-20: Ps. 93, 12
 24: Rom. 8, 3
 34: Dial. 8 [91, 16 ss.]
 37-42: Dial. 8 [92, 14-19]
 51-52: Dial. 8 [92, 24]
 52: Gn. 19, 30
 61-63: Ap. 21, 9
 63-66: Ap. 21, 10-11

13.

1-3: Dial. 35 [129, 11-13]
 3-4: III Re. 3, 20
 4-5: Mc. 13, 32
 20-21: Dial. 33 [125, 17-21]
 24-25: Dial. 33 [127, 7-8]
 26-27: Dial. 33 [127, 8-10]
 29-30: Gn. 35, 16-19
 41: Jo. 21, 22
 60-61: Gal. 2, 8

14.

1: Dial. 34 [127, 24]
 5-7: Dial. 35 [129, 11-13]; 34 [127, 24];
 37 [132, 19-21]
 19: Jo. 21, 15
 22-23: Dial. 35 [129, 12]
 23-24: Dial. 34 [127, 24]
 24-25: Dial. 37 [132, 19-20]
 26-27: Ap. 4, 5
 29: Ap. 10, 3
 30-31: Ap. 10, 7-8
 38-39: Dn. 12, 3
 39-40: Ps. 71, 7
 40-41: Is. 40, 4-5
 42: Lc. 19, 36
 43-44: Dial. 37 [132, 19]
 50-56: Ct. 2, 11-14.

15.

16-17: Ps. 33, 9
 23-24: Is. 32, 17
 60-62: Heb. 5, 12
 62-63: Gal. 3, 3
 72-73: Dial. 33
 80: Jl. 3, 10
 81: Phil. 4, 13
 85-86: Dial. 33
 89-90: Gn. 24

16.

6-7: Dial. 4
 11-12: Dial. 4 [87, 18-19]
 19-22: Dial. 7
 34-35: Dial. 7 [90, 9-21]
 45-46: Dt. 32, 30
 46-47: Lc. 18, 27
 59-60: Dial. 24
 67-68: Virgilius, Eglo. 2, 65
 71-72: Eccli. 13, 19

75-76: Praef. Nativitatis

17.

1: Dial. 25
 6-8: Dial. 25 [117, 10-12]
 11-12: Gn. 19, 30
 15-16: Jo. 6, 45
 20-21: Dial. 37 [132, 19]
 22: Dial. 37 [132, 20]
 23-25: Lc. 1, 78-79

18.

7-8: Mt. 5, 15
 10-11: Dial. 3
 11-12: Dial. 3 [84, 9-10]
 14-16: Dial. 35

19.

1-5: Regula, 9
 7: Gn. 1, 5
 12: Tob. 3, 2
 12-13: Gn. 5, 24
 20-21: Jc. 4, 9
 22-23: Ps. 2, 11
 23: Ps. 118, 164

20.

11: Regula, 9
 12: Reg. 10
 16: Reg. 9
 22-23: Reg. 9
 33-34: Reg. 9; 10
 42-43: Reg. 10
 44: Jc. 2, 26
 48: Regula, 9
 53-58: Ier. 31, 33-34
 62-63: Ps. 103, 20

21.

1-2: Regula, 11
 6-7: Gn. 49, 10
 7-9: Ps. 44, 7
 9-10: Is. 7, 14
 20: Jb. 5, 19
 24-25: Regula, 11
 27: Reg. 11

22.

41-42: Tob. 2, 10-11; 11, 13-15
 42-43: Lc. 1, 20
 48-49: Jo. 2, 1-2
 50-51: Jdt. 12, 6-9
 53-54: Mt. 26, 45
 57: Num. 19, 2
 68-69: Regula, 11
 75: Reg. 11
 87-88: Jo. 1, 1
 90-91: Jo. 16, 7
 91-93: Jo. 16, 12-13
 94-98: Jo. 14, 15-17

23.

1-3: Regula, 11
 6-8: Rom. 11, 36
 28-30: I Thes. 4, 16-17
 33-34: I Thes. 4, 16

24.

8-9: Heb. 4, 10
 27-28: I Sam. 2, 6
 32-33: Dn. 7, 6
 44-46: Dn. 7, 23
 49-50: Ap. 13, 3
 52-54: Ap. 17, 8-11
 58-59: Ap. 17, 10
 60: Ap. 17, 8
 61-62: Ap. 17, 10
 62-63: Ap. 17, 8
 76-78: Ap. 17, 16
 79-80: Ap. 17, 14
 82-86: Ap. 19, 20

25.

6-8: Jo. 16, 13
 15-16: Mt. 5, 15
 27-30: Gn. 12, 1-2
 31-35: Mt. 1, 17
 46-48: Regula, 70
 52-53: Reg. 11
 58-62: Ex. 24
 66-68: Lc. 1, 5

26.

14: Mt. 5, 20
 17-20: Ps. 4, 7-9
 25-26: I Cor. 13, 13
 30-31: II Cor. 3, 17
 35-36: Ps. 71, 7
 37-38: Ex. 16, 22-23

27.

4-5: Mt. 12, 40
 6-7: Dn. 7, 24-25
 9-10: Ap. 17, 9-10
 13-16: Ap. 11, 1-2
 21-22: Dn. 8, 9
 26-29: Ap. 20, 1-7
 30-31: Dn. 7, 11
 32-33: Dn. 8, 24
 33-36: Ez. 38

28.

1-2: Ap. 13, 3
 5-7: Dn. 7, 25
 10-11: Dn. 7, 22
 12-13: Ap. 19, 11
 16-17: Ap. 19, 19-20
 18-20: Ap. 17, 17
 25-26: Dn. 8, 21
 28-29: II Thes. 2, 4

30: Zac. 11, 15

39-40: Ap. 19, 20

45-46: Mt. 24, 24

53-54: Ap. 13, 12

57-60: Est. 3

60-63: Bar. 1, 7-9

71: Est. 3

78-79: Ap. 20, 1-6; Dn. 7, 22

80: Ez. 38

81: Ap. 20, 7

29.

3: Dn. 8, 20-21

5-7: I Mac. 10

9-10: Prophetia Merlini

30.

2: Ap. 20, 7

3-5: Dn. 8, 23-24

6-7: Dn. 8, 9

13-14: Regula, 11

24-25: Reg. 11

28-30: Ex. 16, 22-23

39-40: Regula, 11

31.

15-16: Dn. 7, 27

17-18: Regula, 11

21-27: Ap. 19, 5-18

28-30: Regula, 13; 12

34-35: Reg. 11

40-41: Jo. 16, 13

44: Regula, 11

44-47: Rom. 11, 33, 36

48-51: Regula, 15

54-55: Ez. 38; Ap. 12, 3-4

55-56: Regula, 17

32.

2-4: Mt. 11, 18-19

11-12: Lc. 6, 21

19-21: Ex. 24

27: Mt. 24, 22

29-30: I Thes. 5, 3

34-35: Regula, 15

42-53: Ez. 39, 25-29

54-58: Ap. 20

61-66: Ap. 20, 1-3

82-84: Regula, 15

86: Ps. 83, 11

34.

1-3: Gn. 2, 2

4: Ps. 103, 20

5-8: Ps. 103, 23

35.

1-2: Gn. 7, 11

3-5: Gn. 8, 21

11-12: Gn. 11

36.

1: Gn. 19, 1
 4: Gn. 19, 20
 5-6: Gn. 19, 30
 8-9: Gn. 19, 32
 10-11: Gn. 19, 33-35

37.

5: Gn. 28
 7-8: Gn. 30, 25
 11-12: Gn. 32, 25-31
 15-16: Mt. 5, 2

39.

1: Gn. 46
 6-7: Gn. 43, 1; 47, 13
 7-8: Rom. 12, 16

40.

1: Ex. 12; 15, 22
 2-4: Lc. 1, 78-79
 4-5: Gal. 4, 4-5
 6-7: Ex. 1, 14
 7-8: Heb. 7, 19
 10: Ier. 13, 24
 12-13: Num. 14, 33
 23-24: Regula, 1
 27-28: Num. 21, 8-9
 31: Num. 14, 33
 39-41: Is. 66, 10-11
 43-46: Jo. 16, 21
 48-50: Ap. 19, 19
 59-61: Heb. 5, 13-14
 62-63: I Cor. 13, 12
 66-67: I Cor. 13, 10
 70-71: I Cor. 13, 11
 75: Lc. 5, 6
 77-78: Jo. 21, 11
 81: Ps. 57, 4
 89-90: Jo. 5, 43

41.

1-6: I Sam. 1; 2
 11-12: I Sam. 3, 2
 20-21: I Sam. 2
 23-24: Phil. 2, 21
 24: I Sam. 2, 11
 25-26: Ier. 2, 8
 27-28: Ps. 13, 2; 52, 3
 34-35: I Sam. 4, 11
 35-36: Ap. 11, 2
 36: I Sam. 4, 10
 38-39: Iud. 1, 12-13
 41-42: Iob. 21, 13

46-47: II Tim. 4, 3-4

47-49: Ier. 2, 14
 52-53: I Sam. 5
 59-60: I Sam. 5, 2
 63: II Cor. 6, 14-15
 64: I Sam. 5, 3
 69-70: I Sam. 5, 4
 74: I Sam. 4, 18
 79: I Sam. 5, 6
 80-82: Mt. 15, 19
 82-83: I Sam. 6, 5
 86: Ps. 6, 7
 91: I Sam. 5, 6
 101-102: I Sam. 6, 5
 103: I Sam. 6, 8, 11
 106-107: Ps. 86, 3
 107-108: I Sam. 6, 1
 111-112: I Sam. 6, 9
 115-116: Ps. 76, 10
 117-119: I Sam. 6, 10-12
 120-121: Ps. 8, 3; Mt. 21, 16
 127-128: I Sam. 6, 10
 130-131: I Sam. 6, 14
 134-135: I Sam. 7

43.

2-3: Ex. 14
 3-4: Jos. 3, 14-17
 4-6: IV Re. 1, 9-12
 6-7: Jo. 1, 26
 17-18: Jo. 3, 31
 18-19: Jo. 3, 30
 20-21: Jo. 16, 7
 26-27: I Cor. 13, 10
 33: Ap. 10, 7
 35: Ap. 11, 15
 51: Gn. 19

44.

4-6: Ez. 38-39; Ap. 20, 7
 7-8: Mt. 11, 3
 8-10: Mt. 11, 5-6
 19: Jo. 6, 61
 20-21: Jo. 6, 64
 22: II Cor. 3, 6
 28: Mt. 26, 45

45.

10-11: Dn. 7, 25
 23-24: Lc. 3, 23

46.

1: Regula, 11
 19-20: Reg. 11